

Landsbyen Langstrup

Fredensborg-Humlebæk lokalhistoriske forening

Landsbyen Langstrup

Med udblik til områdets arkæologi, geologi, flora og fauna
samt kort over området

Landsbyen Langstrup med udblik til områdets arkæologi, geologi, flora og fauna samt kort over området.

© Forfatterne, Fredensborg-Humlebæk lokalhistoriske forening

Redaktion: Bent Skov Larsen, Erik Vestergaard Thomsen og Peter Heiberg

Udgivet 2016 af Fredensborg-Humlebæk lokalhistoriske Forening

Forside: Landsbyen set fra Langstrup mose (foto Otto Vang)

Bagside: Langstrup og omegn omkring 1720

Bogens billeder er fra Fredensborg Arkiverne, hvis ikke andet er nævnt!

ISBN: 978-87-990322-9-7

Bogen er udgivet med støtte fra:

Fredensborg kommunes Kulturudvalg

VELUX FONDEN

Fondens støtte er ydet under Fondens fundatsbestemmelse, der giver mulighed for at støtte aktive ældre.

Kvalitative og redaktionelle vurderinger i forbindelse med udgivelsen er varetaget af forlaget, redaktionen og forfatterne alene.

”Redaktionen har forsøgt at finde alle rettighedshavere til artikler, fotografier og andre illustrationer.

Eventuelle krænkelse af nogens rettighed er utilsigtet. Hvis man i givet fald henvender sig til udgiveren med sit krav, vil der blive afregnet, som om en aftale var indgået”

Opsætning og tryk: Ilsted Tryk, Nivå

Indholdsfortegnelse

Forord	side 4
Langstrup mellem istidsland og stenalderfjord <i>Steen Andersen og Niels Hald</i>	side 5
Fra stenalder til middelalder - arkæologiske fund omkring Langstrup <i>Ole Læssøe Jensen, Museum Nordsjælland</i>	side 25
Langstrup mose - flora og fauna <i>Uffe Fester og Peter Milan Petersen</i>	side 42
Langstrup fra middelalder til 1800 <i>Bent Skov Larsen</i>	side 49
Langstrup skole <i>Erik Vestergaard Thomsen</i>	side 67
Erindringer fra Langstrup 1904-1910 <i>Ellen Ramlau (fortalt den 20/4-1979)</i>	side 81
Folk & fæ i Langstrup 1959-2010 <i>Peter Læssøe Stephensen</i>	side 97
Langstrup visen	side 121
Kort over Langstrup <i>Kurt Christensen</i>	side 122

Forord

I dette årsskrift vil lokalhistorisk forening fortælle om landsbyen Langstrup, der var en stor landsby med 22 gårde, der lå inde i landsbyen indtil udskiftning og udflytning ved landboreformerne i 1788. Hele udskiftningen er nøje beskrevet af lærer Chresten Johansen i 1910.

Medtaget er også den lille landsby Roland, der med sine to gårde ikke havde behov for udflytning, men de to gårde fik jorden samlet.

I adskillige af Frederiksborg amts historiske årbøger er landsbyen Langstrup beskrevet, således i 1912: "Fra Udskiftningstiden i Nordsjælland" af

Johs, T. Christensen og i 1977 "En landsbysmeds erindringer" af Christian Hansen.

Redaktionsudvalget har ønsket at få beskrevet hele landskabets historie omkring landsbyen.

Vi takker Niels Hald og Steen Andersen for artiklen om områdets geolog, museumsdirektør Ole Lass Jensen for artiklen om arkæologi, Uffe Fester og Peter Milan Pedersen for artikel om flora og fauna og Kurt Christensen for kortene over området.

Endvidere tak til Fredensborg arkiverne for oplysning om kort og ikke mindst billedmateriale.

Langstrup mellem istidsland og stenalderfjord

Steen Andersen og Niels Hald

Langstrup ligger på en lav banke ved kanten af den brede lavning, der omgiver Nive Å og Langstrup Å. Bag byen findes istidens dødislandskab, der er så karakteristisk for denne del af Nordsjælland. Neden for byen ligger Langstrup Mose, hvor de centrale dele i stenalderen busede en lukket fjord.

Mosejorden i forgrunden er dog ikke gammel fjordbund, men indgik i en vanddrukkene bredzone langs nordsiden af stenalderfjorden. Selve fjordbredden lå ved kanten af de flade og stærkt dræned moseområder nogle hundrede meter mod syd. Foto: Otto Vang, 2016.

Langstrup ligger som en grænsepost mellem to forskellige landskaber. Mod syd ser man ud over Langstrup Mose. Terrænet hælder ganske svagt, fra 8-9 meter over havets overflade lige ned for landsbyen til 2 meter ved Nive Å. Set med geologernes øjne burde et sådant terræn være træfrit, så man rigtig kunne glæde sig over de markante landskabsformer: En gammel fjordbund omgivet af istidsbakker og blot med en snæver åbning med plads til åen på dens vej mod øst ud mod Øresund.

Nordvest for mosen ligger Graftebjerg. Med sine 22 meter og stejle skrænter ud mod mosen er der tale om et anseeligt forbjerg. Syd for mosen, på den anden side af Nive Å, hæver bakkerne sig gradvist op til højder på 25 til 35 meter. Her findes også det skovbevoksede højedrag med det ejendommelige navn Kysebakke, der når 41 meter op over havet. Mod øst er udsigten til Øresund spærret af et andet højedrag, som vi i mangel af et bedre navn kunne kalde Niverød Banke.

Vender vi os om og ser nordover, f.eks. fra vejkrydset vest for Langstrup, er udsigten mindre dramatisk. Et uregelmæssigt, kuperet istidslandskab med afrundede småbakker og mellemliggende lavninger, undertiden med små vandhuller - et typisk dødislandskab. Som syd for Nive Å er højden 25 - 35 meter. Ude mod vest skimter vi kommunikationstårnet i Store Dyrehave. Det er højt placeret på et af de langstrakte bakkedrag, der afgrænser vores område mod vest.

Det er disse modstående landskaber omkring Langstrup, der er omdrejningspunktet, når vi vil øse af den spændende geologiske historie, som området har at byde på. Men også den skjulte, dybe undergrund har sin historie at berette – en historie om voldsomme omskiftelser over hundreder af millioner af år.

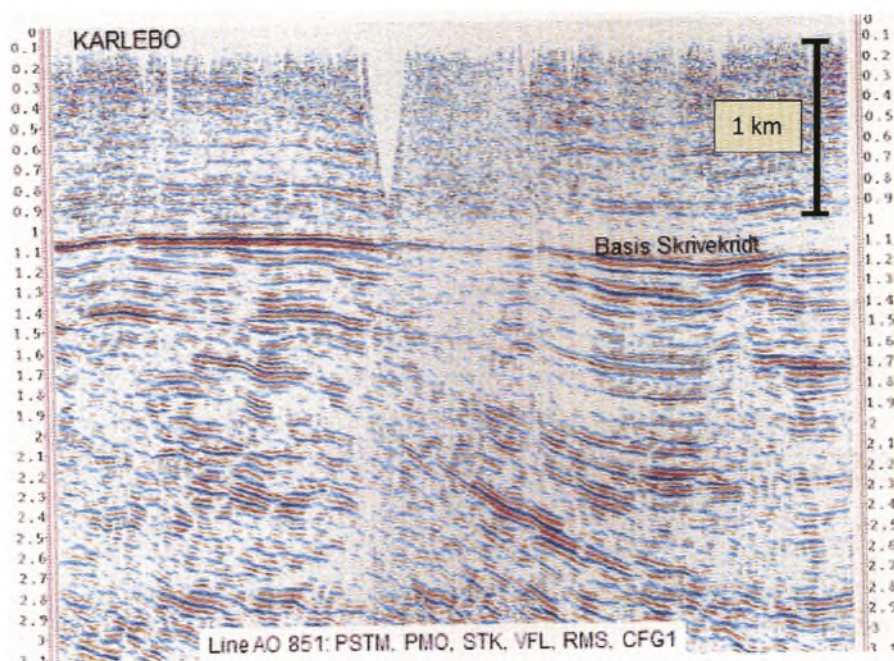
Og endelig en detalje - der måske ikke er så ubetydelig endda: Myremalmen fra mosen, der i gammel tid blev benyttet både til fremstilling af jern og til kirkebyggeri.

Undergrunden – en gasboring og en begravet dal

Det er som nævnt det synlige landskab, vi især beskæftiger os med. Men inden da vil vi kort skitsere opbygningen af den dybtliggende, skjulte undergrund.

Undergrundens lag kender vi især fra et tætliggende net af borerer suppleret med forskellige former for geofysiske undersøgelser. Fra de mange vandboringer bl.a. omkring Langstrup ved vi såle-

des, at undergrundens øverste lag består af såkaldt Københavnskalk - en lidt over 60 millioner år gammel kalkaflejring. Vil vi vide noget om undergrundens dybere lag, må vi derimod gå til et par undersøgelsesboringer ved Roland og Søholm og frem for alt til den boring efter naturgas, som - uden at finde gas - blev gennemført ved Karlebo i 2006 og som nåede ned i en dybde af godt 2300 meter.

*Seismisk profil fra Karlebo strukturen.
Forklaring side 8. Gengivet med tilladelse
fra Tethys Oil AB ved Magnus Nordin.*

Karlebo strukturen

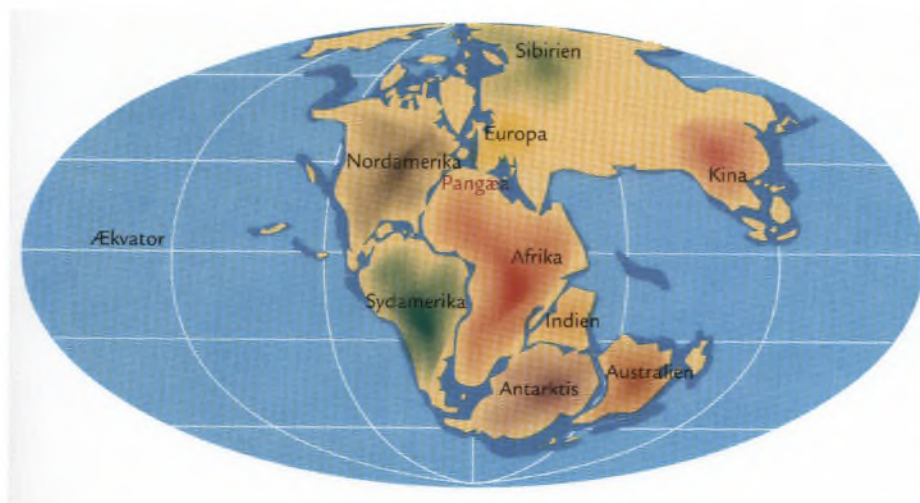
Placeringen af boringen netop ved Karlebo skyldtes, at de dybere lag i undergrunden her har en bule, hvor man håbede, at gas fra de underliggende lag var blevet opsamlet i porøse lag af sandsten. På det seismiske NV-SØ gående profil gennem Karlebo ser man bulens ene flanke, der omfatter de nederste og ældste aflejringer. I ca. 1700 meters dybde er bulen overlejret af tykke, vandrette lag af skrivekridt + lidt Københavnskalk og istidsaflejringer. De ældre lag er altså blevet bøjet før aflejringen af skrivekridt begyndte for ca. 100 millioner år siden.

At man kun fandt svage spor af gas i boringen er naturligvis et trist resultat, men egentlig ikke uventet, da man fra starten kun havde regnet med en succesrate på en halv snes %. Til gengæld ville der i heldigste fald være tilstrækkelig gas til Danmarks forsyning i flere år. Sådan er vilkårene i denne branche.

Det er i øvrigt samme type af gas, dannet i 500 millioner år gamle skiferlag dybt i undergrunden, som man satser på at udnytte i Nordsjælland i form af skifergas.

Resultatet af boringen kan af geologerne oversættes til en beskrivelse af den geologiske udvikling omkring Langstrup gennem de sidste 200 millioner år. Aflejringerne - sand, ler, mergel og kalk - vidner om, at Nordsjælland i hovedparten af dette lange tidsrum har været et kystnært område, der til tider var havdækket med aflejring til følge og indimellem tørt land, hvor erosionen tog over. Når vi i Langstrup ikke finder aflejringer mellem Københavnskalken og istidens lag, så skyldes det netop, at det østlige Danmark efterhånden blev hævet op over havniveau, hvor først den almindelige erosion fjernede henved 1000 meter af aflejringerne, og gletsjerne dernæst skurede toppen.

Men det betyder langt fra, at alt har været roligt omkring Langstrup. Nordsjælland ligger i kanten af en flere hundrede millioner år gammel, men stadig aktiv brudzone, der kan følges fra Sydøsteuropa mod nordvest over Polen og Skåne til Skagerrak. Allerede for 300 millioner år siden var der uro langs zonen, da det gamle kæmpefastland Pangæa knagede i fugerne. Men særlig betydning fik brudzonen, da opbrydningen af Pangæa satte ind for omkring 200 millioner år siden, og store brudstykker af jordskorpen langs zonen sank ned i forhold til omgivelserne. En skjult dal i undergrun-

For 200 millioner år siden, dengang de nederste og ældste aflejringer nået i Karlebo boringen blev dannet, lå alle klodens kontinenter samlet i et superkontinent med Danmark nær midten. Siden da er kontinenterne gradvist blevet opbrudt til det billede, vi kender i dag, og som altså modsvarer de øverste aflejringer i boringen. Esrup-Alnarp dalen blev dannet som et sent led i denne opsprækning, som i øvrigt fortsætter i stor skala med åbningen af Atlanten. Gengivet efter: Naturen i Danmark. Geologien/ Jørgen Strunge illustrator.

den - Esrup-Alnarp dalen - må antages at være dannet i forbindelse med en reaktivering af denne brudzone inden for de seneste 50 millioner år.

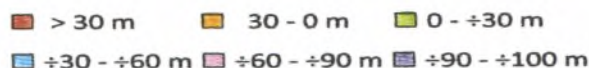
Esrup-Alnarp dalen (Alnarp er en idyllisk lille by med landbrugsuniversitet og slot lidt nord for Malmø) er usynlig på overfladen, men ved hjælp af borer m.v. kan den følges tværs over Nordsjælland og Skåne fra nordvest til sydøst som en smal, næsten retlinet rende i undergrundens kalk. Bunden er temmelig jævn og ligger omkring 60 meter under havets overflade. Siderne er stejle. Sydsiden kan ved hjælp af borer følges under Langstrup Mose.

I den sydlige del af mosen er dybden til undergrundens kalk omkring 40 meter og i den nordlige del omkring 60 meter. Nordsiden befinder sig lidt syd for Helsingør.

Esrup-Alnarp dalen har fungeret som forbindelse mellem Østersøen og Kattegat, dengang det nuværende Øresund endnu ikke eksisterede. I løbet af den sidste istid blev dalen fyldt op med sand og ler og overskredet af gletsjerne. Dermed forsvandt den fra landkortet.

Sandlagene i dalen er storleverandører af drikkevand til områdets vandværker, og den usynlige dal

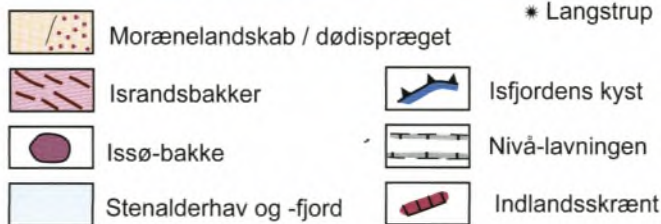
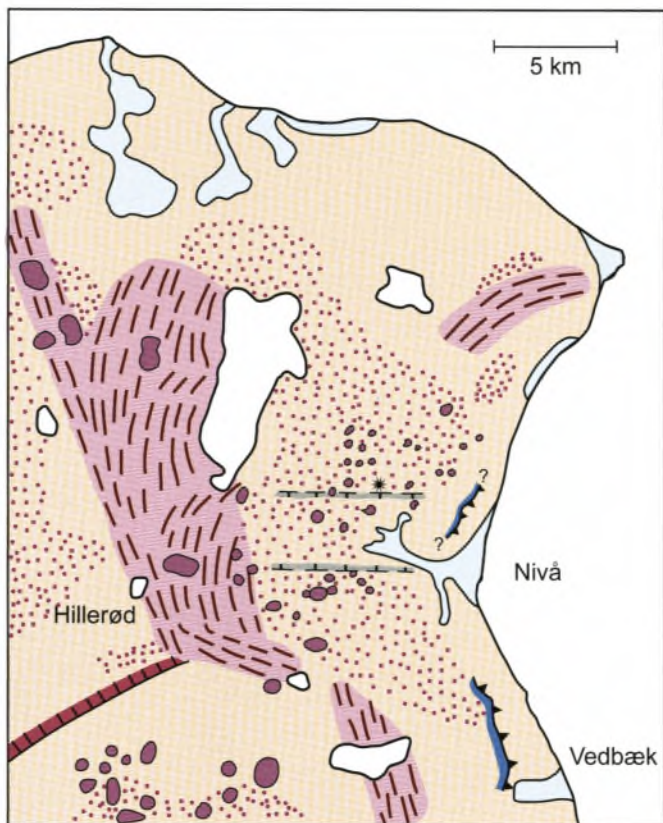
har således i nyeste tid fået stor samfundsmæssig betydning. Andet vand hentes op fra Københavnskalkens øverste lag, der blev grundigt opsprækkede, da istidens gletsjere gled hen over dem. Det lille Langstrup Vandværk får sit vand herfra.

Langstrup (L) ligger over sydflanken af Esrum-Alnarp dalen, der ses som en markant, smal rende på dette kort over undergrundens højdeforhold.

Dalen er parallel med Hallandsåsen og de øvrige skånske åse og med Bornholms nordøst- og sydvestvendte kyster. Den ligger langs den såkaldte fennoskandiske randzone, hvor der over hundreder af millioner år er sket forskydninger i jordskorpen. Brudzonen bærer sit navn, fordi den adskiller det finske-skandinaviske grundfjeld fra det nordeuropæiske lavland. Efter Nick Svendsen, 2008.

Istidens landskaber

Landskaber i den nordøstlige del af Nordsjælland. Istidens landskabsformer er de grundlæggende elementer suppleret af stenalderens fjorde og bugter. Kortet viser desuden den flere km brede Nivå-lavning, der kan følges fra Øresund ind mod den nordsjællandske højderyg. Med sin tilnærmelsesvis retlinede, øst-vestlige retning er det uklart, hvordan dalen skal tolkes. Et bud er, at den er dannet, da NØ-isen fjernede materiale til opbygning af højderyggen. - Grafik: Ole Bennike, 2016.

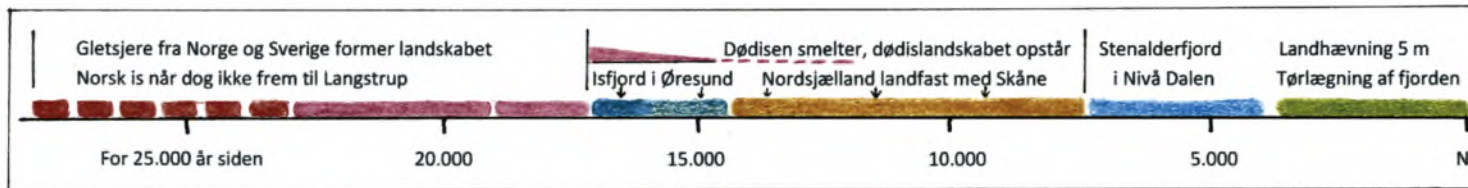
Landskabsformerne i Nordsjælland skyldes for størstedelens vedkommende, at området var dækket af is i slutningen af sidste istid for mellem 28.000 og 15.000 år siden. I dette tidsrum gled gletsjere fra Den Skandinaviske Halvø flere gange ned over Nordsjælland. Hver gang blev nye facetter føjet til landskabet, indtil isen endelig smeltede bort, og det nuværende landskab dukkede frem. Siden da er det først og fremmest langs kysterne, at nyt er føjet til landskabet, men også det er på en mere indirekte vis forbundet med isti-

dens gletsjere, som vi skal se. I parentes bemærket er vi geologer i øvrigt vant med at regne tidsrum i millioner eller milliarder af år. Så set gennem geologiens briller er en tidslinie på 28.000 år nærmest som et splitsekund at regne.

Rygraden i det nordsjællandske landskab er højderyggen, der kan følges fra Gribskov over Hillerød til Store Dyrehave. Den blev skubbet op for omkring 20.000 år siden langs fronten af gletsjerne under et isfremstød fra nordøst på et tidspunkt, hvor NØ-isen ellers generelt var under afsmeltning fra sin Hovedopholdsline i Midtjylland. Yngre isstrømme har siden føjet nye lag og facetter til

landskabet uden dog helt at udslette nordøstisens landskab, bl.a. fordi jorden mange steder var bundfrosset og beskyttet af dødis, som isen havde efterladt under afsmeltningen. På den vis opstod morænelandskabet udenfor højderyggen.

Det ujævnt småkuperede dødislandskab omkring Langstrup og i store dele af det øvrige Nordsjælland er kendetegnet ved et væld af småbakker, afløbsløse lavninger og småsøer. Denne karakteristiske landskabsform opstod for omkring 15.000 år siden, da den sidste dødis i området endelig smeltede og efterlod en ujævn kappe af grus, sand og ler efter sig.

Landskabet dannes. En tidslinie for landskabet omkring Langstrup. Tegning: Steen Andersen, 2016.

Dødislandskabet nord for Langstrup

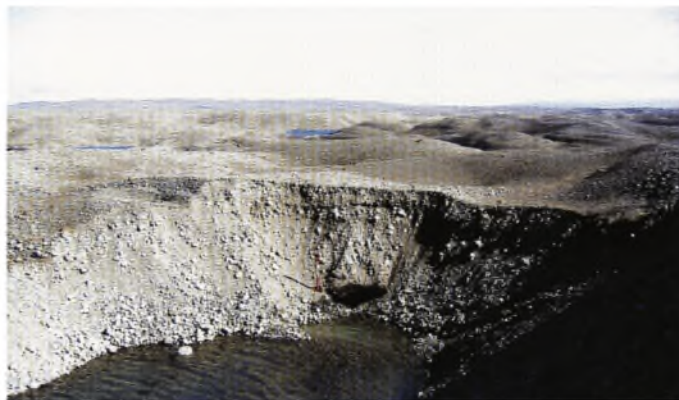

Det helt unge, kaotiske dødislandskab ved Brúarjökull. Hullerne i grustæppet skyldes dels smeltede isblokke i gruslaget og dels sammenstyrtede hulheder i den begravede dødis. En forskel mellem Island og Nordsjælland er dog, at det frismeltede materiale i Island består af sort vulkansk materiale, i Nordsjælland derimod af en blanding af ler, sand og grus.

Foto: Anders Schomacker, 2003.

Det karakteristiske dødislandskab har som nævnt fundet sin form under smeltningen af de stilleliggende ismasser - dødisen - som blev efterladt, da fronten af de aktive gletsjere var smeltet tilbage.

Hvordan dødislandskabet dannes kan være vanskeligt at forestille sig, og derfor har bl.a. danske

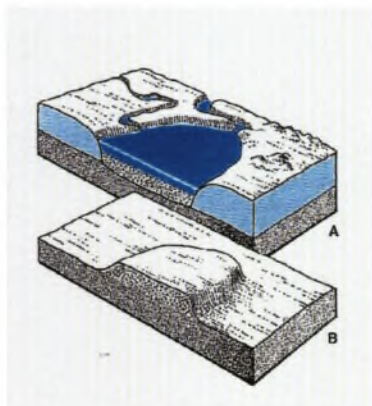
Vandfyldt dødishul ved Brúarjökull. Bakkerne er her gennem jordflydning blevet mere afrundede. Landskabet har dermed fået samme præg som istidens landskab nord for Langstrup.

Foto: Anders Schomacker, 2003

forskere studeret gletsjere på Island og Svalbard, hvor dødislandskaber netop nu er ved at opstå 15.000 år efter, at dødislandskaberne ved Langstrup blev dannet.

De to fotografier illustrerer fødslen af et dødislandskab langs randen af gletsjeren Brúarjökull

på Island. Brúarjókull er under nedsmeltning, og langs randen findes vidtstrakte områder, der for ganske kort tid siden var dækket af is. Indlejret i gletsjeren findes store mængder af grus og sten, og i takt med at isen smelter, bliver disse materialer frilagt som et ujævnt tæppe, der ofte dækker store partier af død is. Når også isklumperne til slut smelter, opstår store fordybninger i jordoverfladen – de såkaldte dødishuller. Jordflydning i overfladens gruslag fører samtidig til en udglatning af landskabsformerne, og det endelige resultat bliver et dødishandskab, som vi

Isø-bakker dannes. Søer i dødisen fyldes op med ler, sand og grus, der tilføres af smeltevandsfloder. Når isen senere smelter bort, står den tidligere sø frem som bakke med lagdelte aflejringer i dens indre. Den flade bakketop er den tidligere søbund, og når bakkesiderne skrider ud, opstår bakkernes blødt formede silhuet. Efter Johannes Krüger, 1989.

møder det omkring Langstrup. Udviklingen af et dødishandskab er ikke en proces, der sker fra dag til dag – den kan strække sig over århundreder. Ja, i Rude Skov har man kunnet vise, at begravede og isolerede isklumper kunne holde sig i 5000 år.

En iøjnefaldende landskabsform knyttet til dødishandskabet er issø-fladbakken med sin særlige form med flad top og blødt nedfaldende sider og med et indre af lagdelt ler og sand. Hvor mærkeligt det end lyder, var bakken oprindeligt en isdæmmed sø, der over en årrække blev fyldt op med grus, sand og ler, som smeltevandet bragte med sig. Lige omkring Langstrup finder vi ingen typiske fladbakker, men bakken nordøst for Karlebo Kirke er et godt eksempel. Langt de fleste nordsjællandske teglværker har fået deres ler fra fladbakker, og mange af de mest markante er nu helt eller delvis gravet væk.

Hvis den isdæmmede sø var lille, blev resultatet en kuppelformet bakke med form som en forvokset kæmpehøj. Her er Graftebjerg et godt eksempel. På landskabskortet har vi skitseret en række bakker, som vi efter deres form og størrelse har tolket som issø-bakker, uden at vi dog kon-

Nord for Langstrup finder vi et stilfærdigt, men karakteristisk dødislandskab med lave, blødt formede bakker adskilt af afløbsløse lavninger – ofte med småøer eller sumpet krat som her lidt syd for Humlebækevej. Småbakkerne ligger tilfældigt spredt i området, og dette sammenholdt med de afrundede former i både profil og grundrids er kendetegnende for dødislandskabet. Foto: Bent Skov Larsen, 2016.

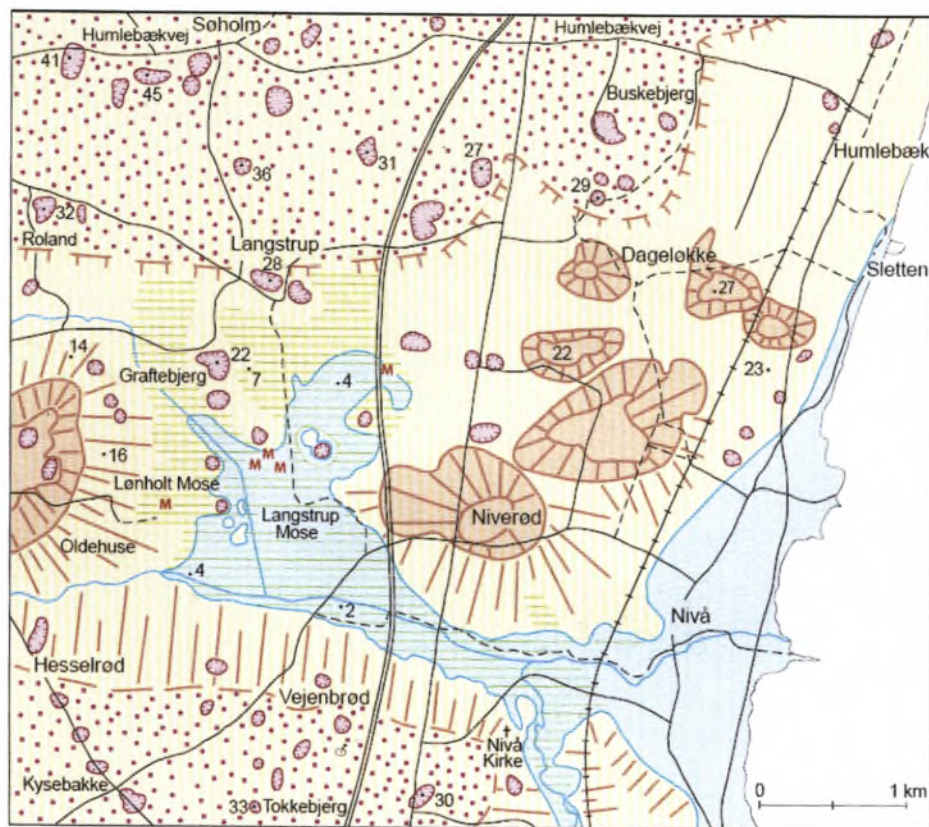
kret ved, om de er opbygget af lagdelte aflejringer. Mange af disse bakker er iøjnefaldende i landskabet og har fået navne som Kysebjerg (ved Kongevejen syd for Hesselrød), Tokkebjerg (syd for Vejenbrød) og Buskebjerg (ved Humlebæk). De to bakker, der bærer Langstrup landsby, har vi ligeledes forsigtigt tolket som issø-bakker.

En mere voldsom udgave af dødislandskabet finder vi omkring Højsager Mølle. Normalt hæver dødislandskabets bakker sig op mod en halv snes meter over omgivelserne, men omkring møllen når bakketoppene højder på knap 50 meter, en snes meter over de mellemliggende lavninger. Man genkender dog også her de blødt afrundede silhuetter af bakkerne. Det stærke relief skyldes antagelig, at terrænet her har været stærkt kuperet allerede inden den sidste gletsjer begyndte at smelte, og dødislandskabet blev skabt. Store klumper af dødis ville da kunne finde plads i landskabets oprindelige lavninger, som derved kom til at fremstå særlig dybe, når isen endelig smeltede bort. - Foto: Otto Vang, 2016.

Sagnet fortæller i øvrigt, at det var på en af disse issø-bakker - Store Fældbanke lige vest for Langstrup gamle skole - at Asminderød Kirke oprindeligt skulle være opført. Men hver nat blev det opmurede brudt ned og materialerne fjernet. Så det var klart, at det ikke var her, kirken skulle ligge.

Stenalderfjorden - og strejket af en isfjord

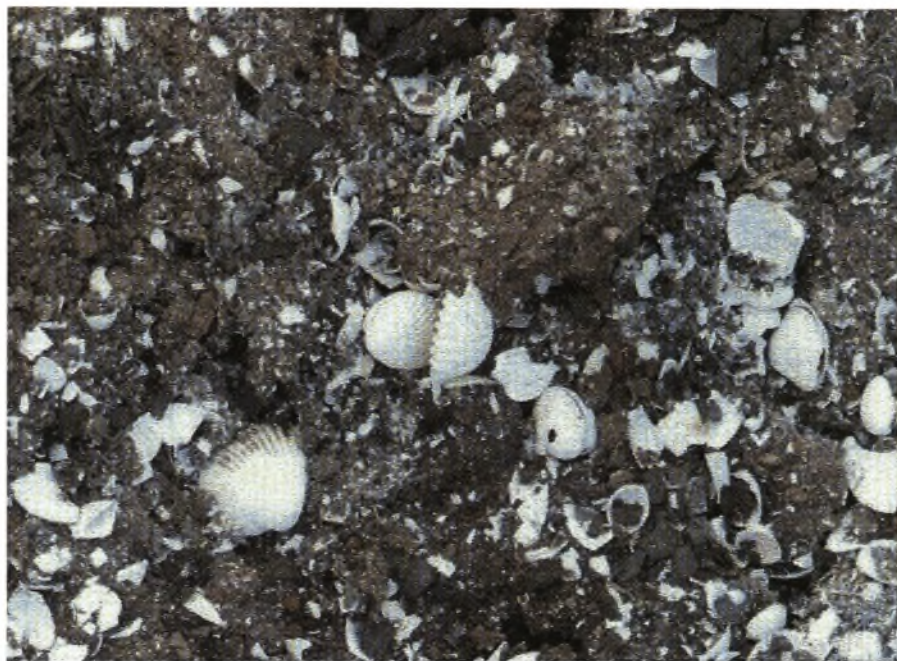
Signaturforklaring

- Rolig moræneflade
- Skrånende moræneflade
- Niverød banker
- Dødislandskab
- Issø-bakker (+ andre afrundede bakker)
- Langstrup stenalderfjord
- Mose og eng på fjordbund/moræneflade
- Myremalm

Landskabet omkring Langstrup. Landskabstyperne er primært udtegnet og tolket ud fra kortstudier. Enkelte steder er de derefter fulgt op med besøg i marken. - Kortlægning: Steen Andersen. Grafik: Ole Bennike

Tager man nogle dybe spadestik i Langstrups mosejord, får man ofte skaller af hjertemuslinger med op. Hjertemuslinger trives kun i saltvand, og budskabet er klart: Saltvand fra Øresund er på et tidspunkt trængt ind i Nivå dalen. Geologiske og arkæologiske undersøgelser har da også bekræftet, at en fjordarm fra Øresund eksisterede over en periode på nogle årtusinder, og at den højeste vandstand på omkring 5 meter over nutidens blev nået i slutningen af jægerstenalderen for omkring 6000 år siden.

Stenalderfjorden opstod - mærkeligt nok - som efterve af istiden, selv om der var forløbet henved 10.000 år, siden de sidste gletsjere dækkede området. Istidens enorme mængder af gletsjeris indvirkede på fordelingen af hav og land. Havniveauet var op til 120 meter lavere end i dag, så meget vand var der bundet i ismasserne. Men samtidig blev landoverfladen tynget ned af isen, og de to ting opvejede stort set hinanden. Da isen i slutningen af istiden for alvor begyndte at smelte, steg havniveauet, men samtidig hævede

Skaller af 6000 år gamle hjertemuslinger fra stenalderfjordens bund. Opgravet på sydsiden af Nive Å ved tillobet af Langstrup Å. Foto: Otto Vang, 2016.

Øresund isfjord for omkring 17.000 - 16.000 år siden. Teglværksleret ved Nivå dannes. Nivå lavningen er antagelig spærret af død is. Efter Richardt m. fl., 1999

landet sig befriet for isens vægt. Et kapløb var begyndt.

Straks da isen smeltede bort fra Nordsjælland, trængte saltvand fra Kattegat ind i den nordlige del af Øresund, der blev til en fjord, hvor isbjergene flød rundt. Gletsjerne lå stadig i den sydlige del af sundet, og smeltevandet herfra førte store mængder af ler med sig, der blev aflejret blandt andet omkring nutidens Nivå - grundlaget for områdets teglværksindustri. Men om ishavet også trængte ind i Nivådalen er uvist - dalen kan have været blokeret af død is.

I de følgende årtusinder tog landhævningen i den grad overhånd, at Nordsjælland blev landfast med Skåne, kun adskilt af store flodløb, der afvandede Østersøen til Kattegat. Men i slutningen af jægerstenalderen for omkring 9000 år siden satte en voldsom havstigning ind, da isskjoldet i Nordamerika brød endeligt sammen. I løbet af et par tusinde år steg havniveauet 35 meter, og i lange perioder udgjorde havstigningen 3 cm pr. år eller 1 meter på en menneskealder. Det var, hvad stenalderens jægere blev udsat for, som det er fortalt i et senere kapitel i bogen.

*Den flade Langstrup Mose ved Langstrup Å set mod syd i retningen af Nive Å. Mosefladen er den tørlagte og stærkt drænede bund af stenalderfjorden, og det er her hjertemuslingerne blev opgravet. På den anden side af Nive Å vokser istidens bakkeland frem.
Foto: Otto Vang, 2016.*

Stenalderhavets højeste vandstand var som nævnt lige omkring 5 meter over nutidens, men svingende en meter op og ned over et par årtusinder. På landskabskortet side 16 har vi derfor lagt stenalderfjordens kystlinje langs 5 meter kurven eller lidt derover. Placeringen er dog noget usikker, da der siden er dannet et dække af tørv over både den gamle fjordbund og de nærmeste omgivelser, og i øvrigt har kystlinjen næppe været særligt veldefineret, da den formentlig mange steder var karakteriseret af udbredte sumpområder med sivskove og kratvækst. 5 meter kurven svarer dog også nogenlunde til grænsen mellem den fuldstændig

flade og den svagt ujævne del af Langstrup Mose, hvad der sandsynligvis afspejler forskellen mellem fjorden og dens omgivelser.

Brederne af den gamle fjord står meget forskelligt frem, og især er kontrasten stor mellem fjordens syd- og nordsider. På sydsiden findes en tydelig skråning fra istidslandskabet ned mod den flade mose og fjordbund, og fra Vejenbrød har man i dag det fineste indtryk af stenalderfjorden - ikke mindst når mosekonen lægger sine tågebaner hen over mosebunden.

På nordsiden har fjorden derimod haft et lavtliggende forland, der ganske roligt over en kilometer stiger små 5 meter indtil vi møder skrænterne neden for Langstrup - se fotoet side 5. Det er især i dette område, at grænsen mellem land og fjord har været udvisket, og et gedigent dække af tørv har yderligere gjort sit til at sløre den tidligere fjordbred. En udposning af fjorden mod nord og under motorvejen til Lerbjerggård synes at have eksisteret i følge kurvebilledet, sandsynligvis med lave holme i munden. Det er heromkring man

har fremstillet jern ud fra myremalm som omtalt nedenfor.

Lige vest for nutidens Langstrup Å fandtes en lille halvø og nogle lave holme i fjorden. Holmene har sandet jord og er sandsynligvis små bakker dannet af istidens smeltevand. På en af holmene har stenalderens jægerfolk slået sig ned. Langs vestsiden har fjorden i øvrigt haft grene ind i Nive Å dalen og Langstrup Å dalen.

De tidligere holme i stenalderfjorden fremstår i dag med en karakteristisk, lavt kuppel silhuet, der anes på fotografiet. Den nærmeste del af bakken er dog præget af grusgravning. Fotoet er taget henover Langstrup Å mod vest. Foto: Otto Vang, 2016.

Myremalmen i Langstrup Mose

Myremalm findes mange steder i landet som hårde, rødbrune jordlag lige under overfladen. Tykkelsen er normalt 10-50 cm, og da myremalmen tilmed er kompakt og robust, har den i ældre tid været anvendt som bygningssten, som f.eks. her i Højby Kirke i Odsberred (tv) og i Asminderød Kirke (th). I begge kirker indgår myremalmen i de ældste bygningsdele sammen med kamp.

I Asminderød Kirke er myremalmen brugt i buer over norddøren og et tilstødende, men tilmuret vindue. De lodrette dørkarme er derimod opbygget af kamp. Dette er karakteristisk, da myremalmen let kan skæres i de ønskede former. Herved minder myremalmen om kildekalk (frådsten). Tilsvarende er der store ligheder i dannelsen af myremalm og kildekalk selvom de kemiske processer er vidt forskellige ved udfældningen af kalk og jern. Anvendelsen af myremalm rundt om i landet viser i øvrigt, at selv om de vestjyske forekomster er dominerende, så er myremalm et almindeligt indslag i den danske natur.

Foto: Højby: V. Buchwald/Jakob Walloe Hansen, 2016. Asminderød: Niels Hald, 2016.

Myremalm er en massiv, rødbrun jordart, hvor den vigtigste bestanddel er brunjernsten (limonit) – et mineral med et stort jernindhold. Myremalmen findes især i fugtige engområder, hvor den kan danne udbredte, sammenhængende lag lige under grønsværen. Dannelsen af myremalmen sker, hvor iltfattigt grundvand med opløst jern strømmer op mod jordoverfladen. Her iltes jernet og udfældes som urene jernforbindelser.

Som omtalt i et senere kapitel i bogen kan arkæologerne fortælle, at jernalderbønderne fremstillede jern på deres gårde nord for Niverød, og at råmaterialet var myremalm, som man hentede i Langstrup Mose. Dermed indskrev Langstrup sig i en 2000 årig historie fra 500 f. Kr. til 1500 e. Kr., hvor man i Danmark på lokalt plan har fremstillet og smedet jern fra myremalm.

Vi kender ganske godt til myremalmsforekomsterne i Langstrup Mose. I slutningen af 1. verdenskrig var der nemlig en sådan mangel på jern, at Industrirådet besluttede at foretage en undersøgelse af tre forekomster af myremalm med henblik på at etablere en dansk jernfremstilling. To lå i Jylland, den tredje var Langstrup. Inden undersøgelserne og overvejelserne var bragt til

ende, sluttede dog verdenskrigen, og dermed gik projektet i sig selv igen.

Undersøgelsen ved Langstrup blev afsluttet med en rapport, som vi endnu ikke har kunnet opdrive. Forskellige referencer til rapporten kan dog fortælle, at den interessante forekomst af myremalm dækker et areal på 14 ha, og selv om den gennemsnitlige tykkelse kun er omkring 20 cm, så vurderede man, at forekomsten ville kunne levere 20.000 ton støbejern. Hvor i mosen, forekomsten er lokaliseret, fremgår ikke af vores uddrag af rapporten. Men ved sammenligning med geologen K. Rørdams oprindelige kortbladsbeskrivelse fra århundredskiftet er der næppe tvivl om, at det drejer sig om et område ca. 1 km syd for Langstrup, som på kortet er markeret med tætliggende symboler for myremalm. Ikke så mærkeligt i øvrigt, da K. Rørdam var en bærende kraft i myremalmsprojektet.

Store mængder myremalm fra jyske forekomster er i nyere tid blevet anvendt til rensning af bygas. For få år siden modtog det daværende Frederiksborg Amt en ansøgning om tilladelse til at bryde myremalm i Langstrup Mose, sandsynligvis til dette formål. Ansøgningen blev afslået.

Afslutning

Med stenalderhavets tilbagemækning og fjordens tørlægning nåede vi frem til afslutningen af vores historie om landskabet omkring Langstrup – som nævnt er det ret besat en istidshistorie, når man medregner fjernvirkningerne af isens afsmeltning andre steder på kloden. De geologiske processer fortsatte naturligvis og fortsætter den dag i dag, men måske knap så åbenlyst. Dannelsen af myremalm i Langstrup Mose er et eksempel og den fremadskridende tilgroning af de vandfyldte

dødishuller et andet. Nivå Bugt er udpeget som nationalt kystlandskab netop på grund af nutidens geologiske processer, hvor barriereøer kort uden for kysten for tiden er under opbygning.

Man kan glæde sig over de geologiske processer i sig selv, som de i rigt mål og så tydeligt kommer til udtryk i området omkring Langstrup. Man kan også tænke på, at processerne har været grundlæggende ikke alene for plante- og dyreliv

Grafbjerg kan ses som et sindbillede eller et resume om man vil af historien om landskabet omkring Langstrup. Bjerget med sin fint afrundende silhuet og sine sand-/grusaflejringer er en karakteristisk issøbakke dannet da istidens sidste gletsjere smeltede væk for godt 15.000 år siden. Den foranliggende mosejord er - om ikke tørlagt stenalderfjord, for havspejlet nåede ikke så højt, at vandet slikkede om bakkens fod - så dog en del af det vide sumpområde, der omgav stenalderfjorden for 6000 år siden.

I øvrigt: Mon dog ikke man skulle fælde træerne ved toppen af bakken? Så ville bakkens karakteristiske silhuet, kontrasten til mosefladen og landskabets historie for alvor træde frem.

Foto: Otto Vang, 2016.

vet, men også for de vilkår menneskene har levet under. Stadig spiller geologien ind, men nu nok mere i form af de lokale landskabers æstetiske kvaliteter og deres beretning om tiderne som gik.

Her kan man læse mere

Den klassiske beskrivelse af Nordsjællands geologiske historie finder man hos K. Rørdam: *De geologiske Forhold i det nordøstlige Sjælland* fra 1893. Rørdam var ikke mindst interesseret i stenalderhavets aflejringer, som han tidligere havde beskrevet i afhandlingen *Saltvandsalluviet i det nordøstlige Sjælland* fra 1892. (Alluvium er betegnelsen for de geologiske dannelser efter istiden). En nyere oversigt er V. Milthers: *Nordøstsjællands Geologi*, 2. udgave fra 1935. En mere moderne fremstilling over de geologiske forhold i Nordsjælland findes desværre ikke, men et længe ventet bind om Sjællands geologi i serien Geologisk Set er planlagt til at udkomme i 2016.

Landskabsformerne i Nordsjælland og det øvrige Sjælland er tolket og udtegnet af Per Smed i *Landskabskort over Danmark, blad 4*, som led i en landsdækkende kortserie udgivet på Geografforlaget 1981

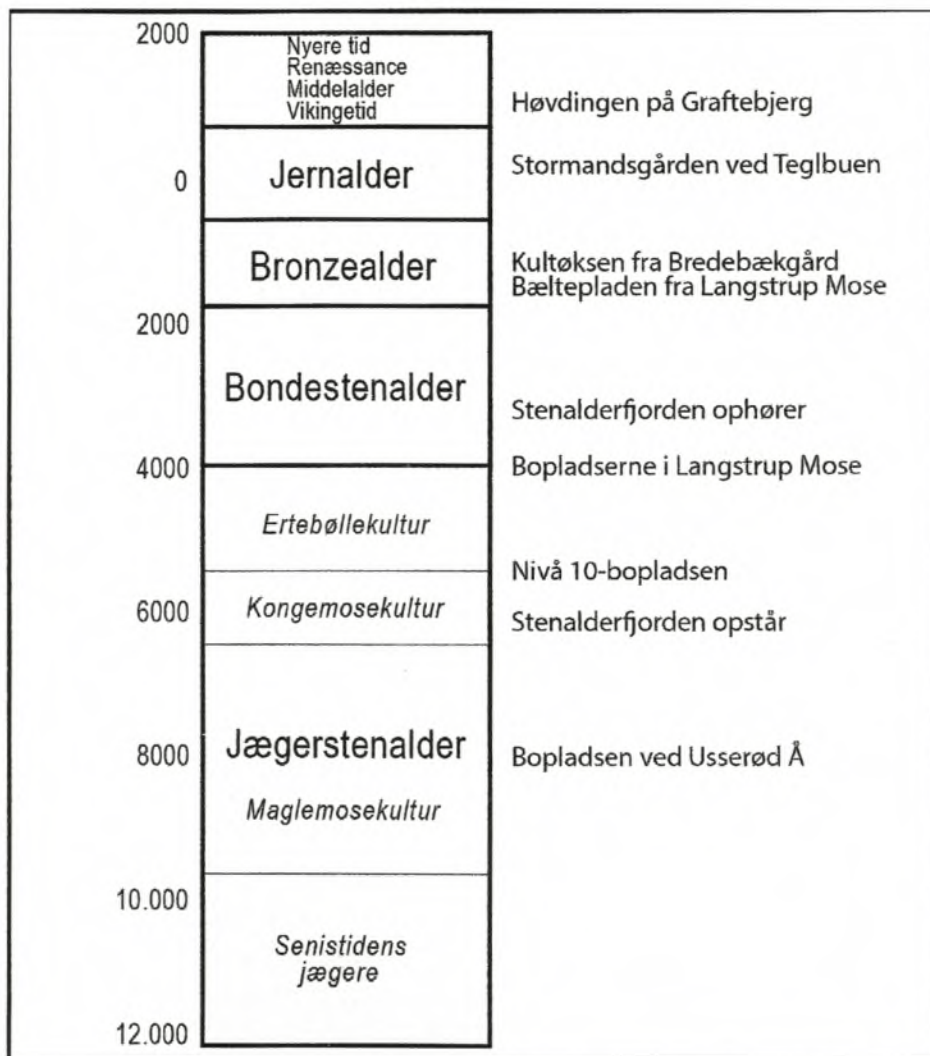
I serien Geoviden er der i 2005 udgivet et hefte om *De seneste 150.000 år i Danmark*. Heftet omhandler især de geologiske forhold i istiden, og har Michael Houmark-Nielsen, Johannes Krüger og Kurt Kjær som forfattere. Det kan hentes på adressen <http://geocenter.dk/publikationer/geoviden/>.

Tidsskriftet Varv, der desværre ikke udkommer længere, udgav i 1999 et hefte om *Øresund i 20.000 år. Scener fra et bevæget liv* af Niels Richardt, Lisa Belhage og Svend Funder. Det kan hentes på adressen <http://geologi.snm.ku.dk/museumsbutik/varv/register/>.

Vi har endvidere benyttet en række specialartikler om de lokale geologiske forhold. Oplysningerne om myremalmen i Langstrup Mose er delvis baseret på en artikel i Berlingske Tidende fra d. 16. nov. 1940, skrevet af Peter Petersen. Artiklen findes i Fredensborg Arkiverne

Fra stenalder til middelalder – arkæologiske fund omkring Langstrup

Af Ole Lass Jensen, Museum Nordsjælland

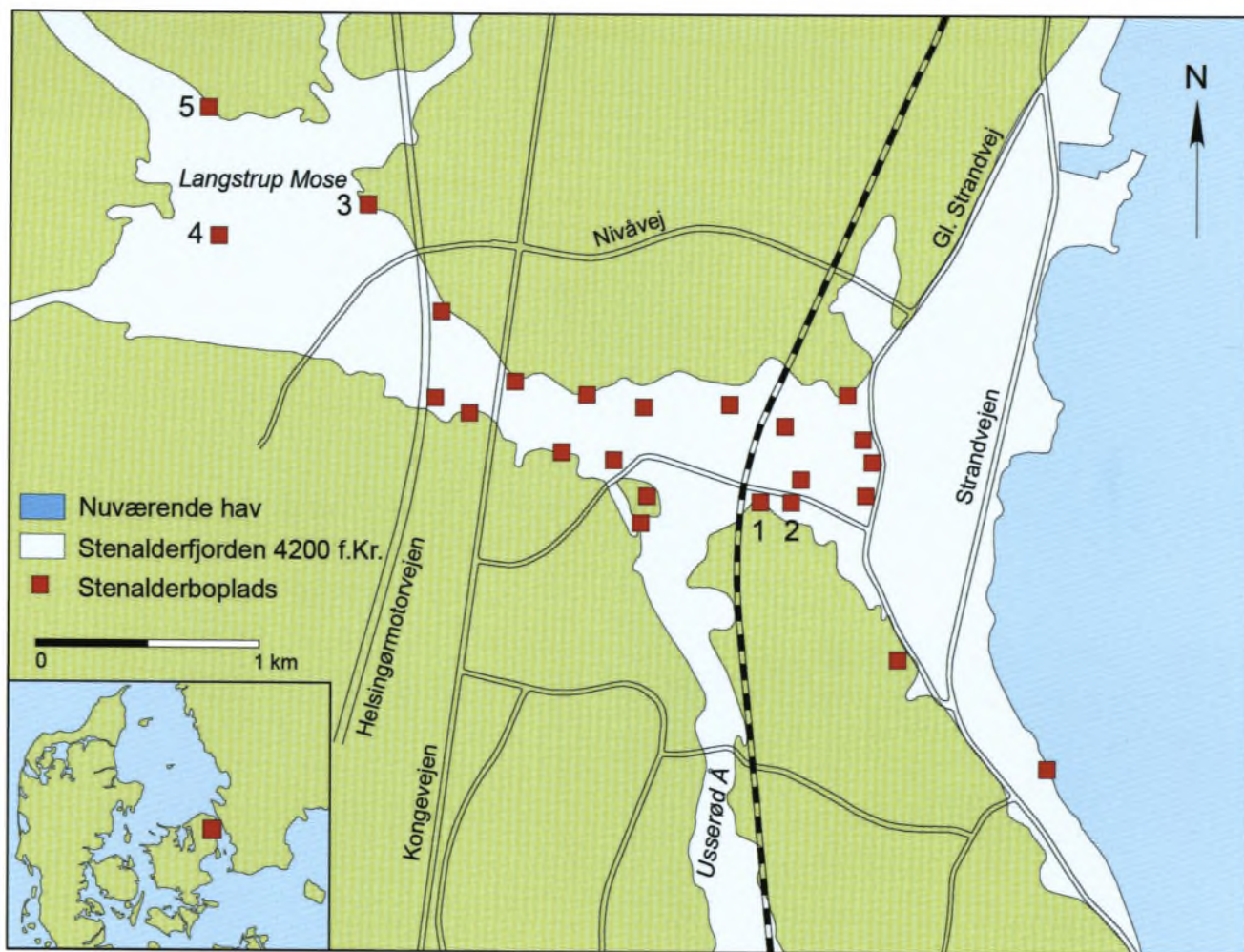

Der er gjort mange spektakulære arkæologiske fund omkring Langstrup. Det skyldes først og fremmest egnens særlige landskab – de store mosedrag syd for landsbyen, som via Nivåen er forbundet med Øresund. Allerede for 8000 år siden bosatte stenalderens jægere og fiskere sig i området, hvor Lønholt Mose og Langstrup Mose udgjorde den indre del af en stor stenalderfjord. Senere, da fjorden for længst var groet til, brugte bronzealderens bønder moserne til hellige ofringer af kostbare sager, og i jernalderen udgjorde det vidstrakte mose- og englandskab vigtige græsningsarealer til bøndernes kvæg.

Det var landskabet, der satte mulighederne – og grænserne – for menneskenes bosættelse og udnyttelse af området. I oldtiden var det de naturgivne grænser, der definerede en ”egn” eller et lokalsamfund og ikke administrative grænser som ejerlav, sogne og kommuner. Når Langstrups forhistorie skal beskrives, må man derfor se landsbyen og egnen i helikopterperspektiv og inddrage de arkæologiske fund fra et lidt større område. Derfor omhandler artiklen f.eks. hele det gamle fjordområde, som Langstrup Mose var en del af.

Stenalderens jægere og fiskere

Efter at den sidste istid sluttede for 13-14.000 år siden var store mængder havvand stadig bundet som mægtige isbræer på den nordlige halvkugle. Derfor lå datidens strandlinjer meget lavere end i dag. For 10.000 år siden var Danmarks bælt og sunde endnu ikke dannet, heller ikke Øresund, der dengang blot var en fjord, hvis kyst befandt sig 30 meter under nutidens havniveau. Store dele af Nordeuropa udgjorde ét stort sammenhængende landområde, så man kunne gå tørskoet fra det nuværende Sjælland til Skåne eller til England. Derfor kaldes perioden også for ”fastlandstiden”. Nivåen og Usserød Å var brede floder, og her færdedes datidens jægere fra den såkaldte ”Maglemosekultur”. Det er ikke mange spor, vi har fundet efter disse jægere i egnene omkring Langstrup eller i Nordsjælland i det hele taget. Tidligere, da man gravede tørv i egnens moser, fandt man af og til pile- og spydspidser af ben, som sikkert var bortskudt under jagt. Et flot eksempel er en 23 cm lang harpun udskåret af en knogle fra elg eller kronhjort, som engang før 1943 blev fundet i en lille mose ved Højstengård, to kilometer nordøst for Langstrup¹. Ellers skal vi halvanden kilometer op ad Usserød Å, før der er mere tydelige spor. På et næs, der dengang skød sig ud i floden,

Kortet viser stenalderfjorden, da den var størst, omkring 4200 f.Kr., hvor vandspejlet stod ca. fem meter højere end i dag. Bopladserne, der er afsat på kortet, dækker derimod et tidsrum på 2000 år, fra ca. 6000 til 4000 f.Kr. Dermed ser det ud som om, at mange bopladser lå på øer ude i fjorden, men faktisk var de næsten alle placeret på den faste fjordbred. Bredderne har blot flyttet sig i takt med den stigende vandstand.

Bopladserne, der omtales i artiklen, er: 1) Nivågård, 2) Nivå 10 og 3) Niverød Teglværk, mens 4) og 5) markerer de to bopladser i Langstrup Mose. Tegning: forfatteren.

blev der i 2001 udgravet en lille boplads med et ildsted, hvorom der lå en snes pilespidser af flint. Bopladsen har sikkert været en kortvarigt brugt jagtstation, men hvad man har jaget, ved vi ikke, for dyreknoget var ikke bevaret ².

Efterhånden som isbræerne smeltede, steg verdenshavene, og de danske bæltter og sunde blev dannet, også Øresund. Stenalderhavet steg endda så meget, at havspejlet nogle steder lå over det nutidige. Ved Nivå blev der således gradvist dannet en fjord, hvis strandbred lå fem meter højere end i dag, da fjorden nåede sin største udbredelse omkring 4200 f.Kr.

*En af hyttetomterne fra Nivå 10 under udgravning.
Foto: forfatteren.*

Fjorden var et ideelt sted for stenalderjægerne at bosætte sig. I selve fjorden kunne de fiske, jage svømmefugle, samle snegle og muslinger og i deres lange, slanke kanoer kunne de padle på dybtvandsfiskeri i Øresund eller jage sæler på strandene. Samtidig var der direkte adgang til urskoven, der dækkede landskabet omkring fjorden. Her jagede Nivåfjordens jægere først og fremmest rådyr og kronhorte, vildsvin og pelsdyr som ulv, ræv og vildkat.

Der er fundet talrige bopladser på stenalderfjordens bredder. Bopladserne dækker et mere end 2000 år langt tidsrum – fra ca. 6200 f.Kr. til 4000 f.Kr. De ældste bopladser hører hjemme i den tidsperiode, der kaldes for Kongemosekulturen, mens de yngre er fra Ertebøllekulturen. De fleste bopladser blev anlagt i yderfjorden, hvor saltholdigheden var størst og fiskene rigelige. Ved den nuværende Jellebro snævrede fjorden sig ind til en smal, strømrig passage, som også var et godt fiskested, og derfor findes der ligeledes spor af flere bopladser her. Vest for Jellebro, hvor vi i dag har Langstrup og Lønholt moser, bredte fjorden sig ud som et lavvandet område, der var præget af brakvand. Det var tilsyneladende ikke et tilsvarende attraktivt sted for stenalderjægerne, i hvert fald er der kun fundet få bopladser

herinde. Det kan også skyldes, at bopladserne er vanskelige at finde, fordi de senere blev overvokset med tørv.

Der er foretaget arkæologiske udgravninger på en halv snes af fjordens bopladser. De tidligste udgravninger fandt sted i 1912 og 1914, hvor Nationalmuseet udgravede dele af den store boplads "Nivågård", som lå ved foden af en kystskrænt tæt ved fjordmundingen ³. I 1992 genoptog det daværende Hørsholm Egns Museum udgravningerne på stedet, og ved den lejlighed blev der bl.a. fundet en grav med et velbevaret skelet af en femårig dreng. Ifølge en kulstof 14-datering døde drengen for ca. 7450 år siden – af en for os ukendt årsag ⁴.

I årene fra 1995 til 1996 blev der foretaget omfattende udgravninger på en boplads, der kaldes "Nivå 10". I stenalderen var stedet en lille ø, der

En af gravene fra Nivå 10 med skeletterne af en mand omkring 30 år og et fireårigt barn. Graven er kulstof 14-dateret til ca. 6000 f. Kr.

Foto: Arnold Mikkelsen.

lå næsten helt ude i fjordmundingen, tæt ved Nivågårbopladsen. Som det gælder alle fjordens bopladser, boede jægerne ikke permanent på stedet, men de slog sig ned gentagne gange i kortere tidsrum – første gang omkring 6000 f.Kr. og sidste gang omkring 4800 f.Kr. På bopladsen er der udgravet sjældne fund af velbevarede hyttetomter og grave, som har gjort, at bopladsen i dag er internationalt kendt ⁵. Hytterne, som der er fundet fire af, var konstrueret på ganske samme måde: De har haft et rundt omrids med gulve, der var forsænket indtil en halv meter ned i jorden. Omkring nedgravningen var der nedbanket små pæle, som har båret et fletværk af vidjer fra hassel eller pil, nærmest som en omvendt kurv. Fletværket har sandsynligvis været dækket af dyreskind. Omtrent midt på gulvet lå der et ildsted, og omkring det er der fundet flintredskaber som knive, pilespidser og økser og måltidrester i form af dyreknoget. Knoglerne stammer først og fremmest fra rådyr, kronhjort, fladfisk og torskefisk. Lige uden for hytterne lå gravene – 12 i alt – med skeletter af kvinder og mænd og et enkelt barn

I den del af fjorden, der nu udgøres af Langstrup Mose, er der udført udgravninger på

en stenalderboplads længst mod øst i mosen. Bopladsen, kaldet "Niverød Teglværk", er fra en lidt senere periode af Ertebøllekulturen, mellem 4800 og 4400 f.Kr. Her er der ikke fundet hyttetomter eller grave, men til gengæld en række meget fine genstande af ben, bl.a. en poleret skaft af hjortetak ⁶. Bevæger vi os længere mod vest i mosen, finder vi nogle af stenalderfjordens yngste bopladser, og det er ikke så mærkeligt, for her var der først åbent vand sent i fjordperioden, hvor den højeste vandstand indtraf. Der er ikke foretaget arkæologiske udgravninger på de to bopladser, som kun kendes fra opsamlinger af opløjet flint. Den ene af pladserne ligger på en lille holm, som dengang var en ø, og her blev der i 1970'erne og 80'erne fundet økser, skrabere, bor, pilespidser og flækker fra den sene Ertebøllekultur og den tidlige bondestenalder. Den anden boplads ligger på fjordens nordlige bred.

Kort efter 4000 f.Kr. blev agerbruget indført i Danmark. I de første 4-500 år var der tale om et halvagerbrug, hvor jagt og fiskeri fortsat spillede en stor rolle. De første bønder opholdt sig af og til fortsat på bopladser ved Nivå, men efterhånden som vandstanden faldt på grund

af landhævning, og fjorden groede til, mistede området sin betydning som jagt- og fisketerræn. Bopladserne blev i stedet flyttet op på bakkerne omkring den tidligere fjord eller længere ind i landet, hvor stenalderbønderne ryddede lysninger i urskoven til kornmarker og græsningsarealer. Vi kender kun til få spor af tidens bopladser i egnene omkring Langstrup, bl.a. fra toppen af Graftebjerg (se senere), men der er gennem årene opsamlet mange slebne flintøkser på markerne, som vidner om, at stenalderbønderne udnyttede området forholdsvist intensivt. I Knurrenborg Vang og Grønholt Hegn er der stadig bevaret stendysser, som må have været tilknyttet faste bosættelser i en tidlig del af bondestenalderen.

Bronzealderens gravhøje

Hen mod slutningen af bondestenalderen, omkring 2000 f.Kr., og videre frem gennem ældre bronzealder, skete der en forskydning af bebyggelsen – både her på egnen som så mange andre steder i landet: bønderne søgte ud mod kysterne, hvor strandengene blev udnyttet til græsning for kvæg og får, ligesom fiskeriet sikkert fik en fornyet betydning. De nye bebyggelser afspejles af de mange gravhøje, der blev opført på bakkerne langs

Øresund. Mange af højene er senere forsvundet som følge af landbrugsdrift, men oprindeligt lå de i et tæt bælte langs sundet. Går man tur i de nuværende skove ved Øresund – Dyrehaven ved Klampenborg, Jægersborg Hegn, Trørød Skov og Folehaven ved Hørsholm – får man et indtryk af, hvor tæt gravhøjene oprindeligt lå langs sundet. Skovene har nemlig ikke været opdyrket særligt intensivt i nyere tid, så her er de fleste gravhøje stadig bevaret. Fra gamle beretninger og historiske kort ved vi, at der også blev rejst gravhøje på bakkerne

*Bæltepladen fra Langstrup Mose. Pladens diameter er 28 cm.
Foto: Roberto Fortuna, Nationalmuseet.*

omkring Langstrup, men kun ganske få er bevaret til i dag. Den nærmeste bevarede gravhøj, som vi med nogenlunde sikkerhed kan datere til bronzealderen, kan ses lige syd for Nivå, hvor Gl. Strandvej møder Strandvejen i syd. Her krones bakken af en statelig gravhøj, kendt som "Jens Olsens Høj".

Gravhøjene var monumenter over datidens stormænd og deres familier, som blev begravet her i ege- eller stenkister med deres personlige udstyr af prestigefyldte bronzegenstande: f.eks. sværd, dolke og våbenøkser, når det gjaldt mændene, og smykker som arm- og halsringe eller bælteplader for kvindernes vedkommende. Flere af højene ved Øresund blev heldigvis udgravet i midten og sidste halvdel af 1800-tallet, inden de blev udjævnet, så nogle af de fine ting er stadig bevaret. Men kostbare bronzesager endte ikke kun i gravene, de blev også i stort omfang nedlagt i moser og søer som ofre. Nogle af de fineste offerfund fra bronzealderen er gjort ved Langstrup.

Det mest kendte af disse fund er en stor, smukt ornamenteret bælteplade af bronze. Det prægtige smykke, der stammer fra ældre bronzealder, omkring 1400 f.Kr., er så kendt, at de fleste læsere sikkert har set det mange gange, det er nemlig gengivet på vores 200 kroner seddel!

Bæltepladen blev fundet under tørvegravning i 1879 i Langstrup Mose. Mosen tilhørte gårdmand Hans Børgesen, og det var hans tjene-stedreng, der fandt bæltepladen i et spadestiks dybde. Sammen med bæltepladen lå to store spiralarmbånd af bronze og en bronzekniv med et smukt mønstret greb. Alle sagerne blev bragt hjem til gården, hvor den lokale landbetjent kom forbi kort efter. Betjenten blev på en eller anden måde opmærksom på bronzerne, som ellers "henlaae uansete imellem andet Skrammel", som han senere bemærkede i et brev til Nationalmuseet, og han købte både bæltepladen, armringerne og kniven. Landbetjentens søn solgte, på faderens foranledning, bronzesagerne videre til en antikvitetshandler Levin, og i 1880 købte Nationalmuseet genstandene af ham for 240 kroner. Det er således ikke meget, vi kender til fundomstændighederne, ja vi kender ikke engang det præcise fundsted, for, som landbetjenten skrev i sit brev: "Ejeren ... var saa ligegyldig for disse Ting, at han ej havde ladet sig Findestedet forevise ...". Tjenestedrengen kunne man heller ikke spørge, for han havde kort tid efter sit fund forladt gården, og ingen vidste hvorhen.

Bæltepladen fra Langstrup har en diameter på

28 cm og er den største, der kendes, og samtidig er den med sin fine ornamentik den smukkeste af alle. Pladen er støbt af bronze og prydet med fire koncentriske bånd af præcist udførte spiraler, og hvert bånd er afgrænset af smalle, linjerede zoner. Spiralerne var et yndet motiv i Sydskandinaviens bronzealder og ses på mange andre af tidens genstande – med Solvognens solskive som det mest kendte eksempel. I midten har bæltepladen en kegleformet tap, hvis yderste ende er brækket af, således at der kun er knap seks cm tilbage af den.

Støbeteknikken var kompliceret, og det krævede stor håndværksmæssig kunnen at fremstille sådan en perfekt og ganske tynd plade. Først lavede bronzestøberen en nøjagtig model i voks, hvor spiralerne blev stemplet i voksen med et stempel af metaltråd. Den færdige model blev dernæst belagt med et tyndt lag lervælling, og da det var tørt, blev modellen pakket ind i ler, som blev brændt hårdt. Nu havde man en færdig, hul støbeform ⁷.

Lignende bælteplader kendes fra en lang række andre fund, både fra moser og fra grave, hvor bæltepladen markerer kvindens høje status – blandt andre fik Egtvedpigen sådan en spiralmønstr

bælteplade med sig i graven. Bæltepladen, de to spiralarmbånd og bronzekniven, der blev fundet sammen ved Langstrup, må ligeledes have tilhørt en kvinde af høj status, inden sagerne blev lagt i mosen, måske som et offer til guderne.

Fire guldfingerringe

Fra Langstrup Mose stammer et andet fund fra ældre bronzealder, der nok ligeledes skal anses for et offer til de højere magter: fire spiralformede fingerringe fremstillet af dobbelt guldtråd. Fundet blev gjort af lodsejeren Jørgen Nielsen i forbindelse med tørvegravning, præcis hvor og hvornår vides ikke, men ringene blev indført i protokollerne hos ”Commissionen til Oldsagers Opbevaring” (senere Nationalmuseet) i 1837 ⁸.

En pragtøkse

Omtrent en kilometer vest for Langstrup Mose er der gjort endnu et prægtigt fund fra bronzealderen: en næsten 30 cm lang og godt 2,2 kg tung økse af massiv bronze ⁹. Øksen sad fast på en harvetand, da medhjælper Aage Slettegaard omkring 1975 harvede jorden på en bakke ved Bredebækgård. Aage Slettegaard afleverede øksen på gården, hvor den lå i mange år. Ved en tilfæl-

Kultøksen fra Bredebækgård.

Øksen er 29,7 cm lang. Foto: Ole Tage Hartmann.

dighed kom fundet til det daværende Nordsjællandsk Folkemuseums kendskab i 1999, og det lykkedes museet at opspore øksen, som var endt hos et familiemedlem bosat i England. I 2000 kunne øksen indleveres som danefæ til Nationalmuseet.

Øksen, der er rigt dekoreret med trekanter og linjemønstre, kaldes for en kultøkse eller procesionsøkse. Øksen har nemlig ikke haft en praktisk anvendelse, men blev brugt i forbindelse med bronzealderens religiøse ceremonier. Kultøkserne er meget sjældne, fra Danmark kendes 10 eksem-

plarer af sådanne massive økser fra ældre bronzealder. Nogle af økserne er fundet parvis som næsten enslydende stykker ¹⁰. I et forsøg på at finde en eventuel makker til øksen fra Bredebækgård foretog Folkemuseet i sin tid afsøgning med metaldetektor omkring fundstedet, men med negativt resultat.

Fra bronze til jern

Bronzerne fra Langstrup var særdeles værdifulde. Ikke kun på grund af det tidskrævende fremstillingsarbejde, men også på grund af metalværdien. Kobber og tin, som udgør bronzelegeringen, findes nemlig ikke naturligt i Sydsandinavien, men via kæder af handelsforbindelser måtte man importere metallet fra blandt andet Mellem Europa. Da de hjemlige bønder omkring 500 f.Kr. begyndte at bruge jern til redskaber, våben og smykker, ændredes råstofsituationen radikalt, for jern findes naturligt i Danmark i form af myremalm. Langstrup Mose indeholder den rigeste forekomst af myremalm på Sjælland, og det udnyttede de lokale jernalderbønder. Omkring Langstrup Mose og det tidligere fjordlandskab kender vi flere bopladser fra den tidlige del af jernalderen, og på nogle af dem er der fundet spor af jernudvinning, blandt andet i form af jernslagge, som er

restproduktet fra udvindingsprocessen. Bopladserne er koncentreret på et bakkedrag ved Tegl-buen mellem Langstrup Mose og Niverød. Her har arkæologer fra det tidligere Hørsholm Egns Museum flere gange foretaget udgravninger forud for boligbyggeri, senest i 2011. På to af boplad-serne er der fundet spor af træbyggede langhuse. Husene stammer fra et 5-600 år langt tidsrum

mellem ca. 300 før og 300 efter Kristi fødsel. Der er fundet tydelige spor af i alt 11 huse, men de har ikke stået på samme tid. Husets bærende konstruktion af jordgravede stolper kunne måske holde en generation eller to, før det var tjenligt til nedrivning. Husene har derfor afløst hinanden, det ene efter det andet, så det, vi har fundet spor af, er én eller måske to gårde i mange byggefaser.

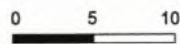
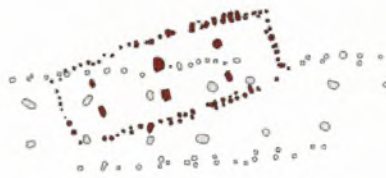
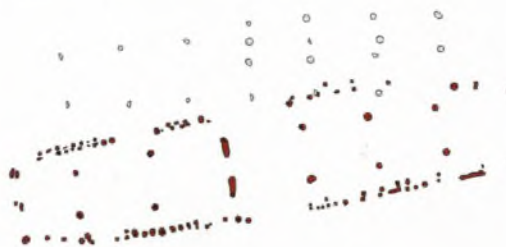

Udgravningsområdet ved Teglbuén, hvor stormandsgården blev fundet, og udsigt over Langstrup Mose. Foto: Forfatteren.

Jernaldergårde – og en stormandsgård

De fleste af de huse, der har stået ved Teglbuén, var mellem 15 og 25 meter lange og omtrent 5 meter brede. Taget blev båret af to rækker stolper, der stod parvis i husets længdeakse, og det er disse stolper, vi finder spor efter. Nogle gange er der også fundet spor af vægstolper, der dannede skelettet for en risfletning, som blev klinet med ler. Når spor efter vægstolperne ikke er til stede, kan det enten skyldes, at de er pløjet væk, eller

at stolperne stod på træbjælker, en såkaldt fodrem. Langhusene er så godt som altid orienteret øst-vest, så de bedre kunne modstå vinden og udnytte solvarmen. Man antager ofte, at langhusene har haft beboelse i vestenden og stald i østenden, men det er langt fra altid, at det kan påvises. Omkring husene har beboerne gravet talrige gruber, de største af dem for at skaffe ler til klining af vægge og fremstilling af keramik.

Udgravningsplan med de seks hustomter, der blev fundet på en af bopladserne ved Teglbuén. De to bygninger, der har hørt til stormandsgården, er fremhævet med rødt. Tegning: Museum Nordsjælland.

Hullerne er bagefter fyldt med husholdningens affald, blandt andet tusindvis af skår fra ituslået lertøj. Det organiske affald, som disse gruber også har rummet, er derimod kun bevaret i form af lidt brændt materiale, f.eks. trækul, forkullet korn og brændte dyreknogler. Fund af forkullede korn viser, at bønderne på gårdene dyrkede byg, spelt, havre og brødhvede ¹¹.

Bygningerne, der hørte til den yngste gård på stedet, afviger markant fra de øvrige huse. Gården, der er kulstof 14-dateret til tiden mellem ca. 100 og 300 e.Kr., må med sin anselige hovedbygning betegnes som en stormandsgård. Huset var 31 meter langt og 7 meter bredt med buede langvæge og bestod af to store adskilte rum. 14 meter syd for hovedbygningen lå et mindre, men ellers tilsvarende hus, der sandsynligvis har udgjort en samtidig økonomibygning, måske en kombineret stald og lade. Mellem de to huse, har der været en åben plads.

Der var sikkert flere grunde til, at jernalderbønderne opholdt sig i flere århundreder på bakken ved Teglbuen. Ud over at man havde let adgang til myremalm, var de frodige enge ved Langstrup Mose attraktive græsningsarealer for kvæget. Det

har sandsynligvis sammenhæng med, at landbrugsstrategien ændres omkring Kristi fødsel. De små indrammede kornmarker, vi kender fra yngre bronzealder og den tidlige jernalder – og hvis spor er bevaret til i dag i f.eks. Geelskov og Rude Skov – opgives, og de små tilhørende gårde nedlægges¹². I stedet koncentrerer bebyggelsen, hvor der er store græsgange, og nogle steder opstår der stormandsgårde som den ved Teglbuen.

Stormandsgården nedlægges som nævnt omkring 300 e.Kr., men måske genopføres der en ny et sted i nærheden mange generationer senere. I hvert fald er der 100 meter sydligere gjort et for egnen usædvanligt fund med metaldetektor: et brudstykke af en broche, en såkaldt pladefibula af forfinnet bronze, som er fremstillet i det 6. eller 7. århundrede e. Kr., dvs. i den periode, vi kalder for germansk jernalder. Stykket kan være tabt tilfældigt, men stammer nok snarere fra en ødelagt grav eller en gård, som vi endnu ikke har fundet spor efter.

Ved Ladegård, 1 kilometer syd for Langstrup, er der også udgravet spor af en boplads fra ældre jernalder. Bopladsen lå på et plateau lige syd for Langstrup Å og stammer fra tiden lige omkring

Kristi fødsel. Der er fundet stolpehuller og gruber, men ingen sikre spor af huse. To store affaldsgruber indeholdt et righoldigt udvalg af skår fra husholdningskar og finere, sortglittet bordservice.

Graftebjerg

Få hundrede meter syd for Langstrup ligger den markante bakke Graftebjerg. Da der i 1990 blev foretaget en lille arkæologisk udgravning på toppen af bakken, blev der også her fundet spor fra

Skår af et kugleformet kar af Østersøkeramik fundet ved Graftebjerg. Karsiden måler 18 cm i tværmål.

Foto: Pia B. Mørck

jernalderen i form af nogle få potteskår, men en egentlig boplads fra den tid synes der ikke at være tale om. Derimod blev der fundet en halv snes små nedgravninger med flintredskaber fra bondestenalderen, som dog ikke har kunnet tidsfæstes mere præcist. Men det er fund fra en langt senere tidsalder, der gør Graftebjerg arkæologisk interessant. Ved bakkens nordlige fod blev der ved samme lejlighed udgravet dele af et ca. 15 cm tykt kulturlag med skår af den såkaldte Østersøkeramik. Østersøkeramik er en fællesbetegnelse for gråsorte, hårdbrændte krukker, skåle og andre husholdningskar udsmykket med bølgelinier og furer. Keramiktypen kendes fra vikingetiden og den tidlige middelalder, især fra egnene ved Østersøen og fra det slaviske område. Skårene fra Graftebjerg stammer sandsynligvis fra den ældre middelalder, omkring år 1100, eller senere.

I kulturlaget ved Graftebjerg blev der fundet mere end 400 skår, men de synes at stamme fra blot to-tre forskellige krukker. Sandsynligvis er de sporene efter et kortvarigt ophold på stedet. Kan det have forbindelse til et gammelt sagn om Graftebjerg? Sagnet er gengivet med gotisk skrift i et avisudklip fra 1800-tallet eller starten af 1900-tallet, men vi kender ikke udklippets oprindelse.

Avisartiklen lyder i uddrag:

*"Sagnet fortæller, at for mange hundrede Aar siden sejlede en skøn Sommermorgen et Vikingeskib ind i Vigen. Rorkarlene brugte Aarene flittigt. I Forstavnen stod Høvdingen og havde Øjnene fæstnet på et bestemt Sted, en Høj inde ved Kysten.... Saa snart Høvdingen naaede Land, ilede han op mod Højen, hvor han ventede at træffe den skønne Elena – Fogedens datter på Kongsgaarden i Søholm; men den han søgte var ikke mødt. Derimod saa han Kirkerne i Asminderød, Grønholt og i det noget liggende fjernere Karlebo. En Anelse sagde ham, at disse Kirkebygninger var rejst for den hvide Krist, og at Folket ikke længer troede på de gamle Guder. Høvdingen faldt i dybe Tanker.... Måske havde også hun sviget de gamle Guder.... Hans Anelse slog til. Ridende Bud fra Kongsgården bragte ham Visheden. Da maatte den stærke Høvding prøve en Kamp, mod hvilke hans tidligere Kampe var Børneleg, og han sank sammen i Graad. Time efter Time sad han grædende på Højen. Langt om længe kom saa en af Rorkarlene, og han lod sig bære ombord. Hans Tro havde sejret, men Sejren havde kostet ham hans Brud. Skibet sejlede bort, og kom aldrig mere tilbage. Men Stedet, som Høvdingen havde vædet med sine Taarer, kaldtes Grædebjerg. Senere forvanskedes Ordet til Graftebjerg, og under det Navn gaar Højen den Dag i Dag."*¹².

Når sagnet nævner kirkerne i Asminderød, Grønholt og Karlebo, så er vi i middelalderen, for de tre kirkers ældste dele er fra omkring 1100. På trods af visse uoverensstemmelser eller urigtigheder kan sagnet meget vel have rod i en virkelig begivenhed. Påfaldende er det i hvert fald, er der ved Graftebjerg er fundet keramik fra den tid, hvor sagnhistorien omtrent foregår, og at fundomstændighederne synes at afspejle et forholdsvist kortvarigt ophold på stedet. Måske slog høvdingen og hans mænd sig ned ved Graftebjerg nogle dage eller uger, hvor tiden blandt andet gik med at tilberede mad i lerkar, som de bragte med hjem fra togter i Østersøen ¹³.

Noter

1. Harpunen opbevares på Dansk Jagt- og Skovbrugsmuseum under inventar nr. 3961.
2. Jensen 2002, Jensen 2006.
3. Hansen og Hansen 1992, s. 10 ff.
4. Alexandersen et al. 1999, Jensen og Hansen 1999, Jensen 2003.
5. Jensen 2006, 2015, Jensen og Mørck 2013.
6. Hansen og Hansen 1992, s. 14-15. Bopladsen kaldes også for "Nivå 4".
7. Fundhistorien om bæltepladen og beskrivelsen af den og den anvendte støbeteknik kan bl.a. ses på Nationalmuseets hjemmeside <http://samlinger.natmus.dk/>. Noget af artiklens tekst om bæltepladen er hentet herfra.
8. Kramer 1996, s. 4.
9. Kramer 2000.
10. Kaul 2001.
11. Moltsen 2012.
12. Jensen 2011.
13. Der findes et andet sagn om, hvordan Graftebjerg fik sit navn – det gengav smedemester Christian Hansen fra Langstrup (1889-1984) i sine erindringer, der udkom i 1977: *"Legenden fortæller os, at i fjerne tider, da pesten hærgede med den sorte død i Norden, kom der et skib, som havde to børn ombord, de var smittet med nævnte sygdom. De blev i en lille båd sejlet i land og sat af på en høj bakke ved vandløbet. Børnene blev fundet siddende grædende. Bakken blev kaldt "Grædebjerg". Senere er navnet blevet forvansket til "Graftebjerg"*". Adskillige lokaliteter i Danmark kaldes for Graftebjerg eller Grædebjerg. Ifølge Digitalt atlas over Danmarks historisk-administrative geografi, DigDag.dk, bærer 10 lokaliteter officielt et af disse navne. I hvert fald fire af lokaliteterne har angiveligt fået navnet i forbindelse med pestens hærgen i enten 1300- og 1600-tallet. Foruden Graftebjerg ved Langstrup er det Grædebjerg ved Diernæs i Sønderjylland, Grædebjerg ved Nr. Vilstrup nær Vejle og Grædebjerg ved Bindeballe nær Egtved. Historierne varierer lidt, men tre af stederne fortælles der om to grædende børn. Sagnet om børnene på Graftebjerg ved Langstrup må derfor betegnes som et vandresagn.

Litteratur

Alexandersen, V., C. Meiklejohn og E.B. Petersen 1999: Nivågård-barnet. *Hørsholm Egns Museum. Årbog* 1998, s. 7-21.

Hansen, C. 1977: En landsbysmedesøns erindringer efter 1889. Fra Frederiksborg Amt. *Frederiksborg Amts historiske Samfund.*

Årbog 1977, s. 57-73.

Hansen, K.M. og S.S. Hansen 1992: Nivåfjorden – et stenalderlandskab i Nordøstsjælland. *Hørsholm Egns Museum. Årbog* 1992, s. 7-21.

Jensen, O.L. 2002: Skovjægere i Kokkedal. En 10.000 år gammel boplads ved Usseød Å. *Hørsholm Egns Museum. Årbog* 2001-2002, s. 7-24.

Jensen, O.L. 2003: Stenalderdrengens ansigt. Rekonstruktionen af et 7500 gammelt barnehoved. *Hørsholm Egns Museum. Årbog* 2003, s. 7-16.

Jensen, O.L. 2006: Gl. Ullerødgård – en tidlig Maglemoseboplads fra Nordøstsjælland. I B.V. Eriksen (red): Stenalderstudier. *Tidligt mesolitiske jægere og samlere i Sydsandinavien*. Jysk Arkæologisk Selskab, s.135-146.

Jensen, O.L. 2006: Stenalderjægerne hytter og grave ved Nivå. *Hørsholm Egns Museum. Årbog* 2005-06, s. 6-31.

Jensen, O.L. 2011: Jernalderens gårde i Nordøstsjælland. *Hørsholm Egns Museum. Årbog* 2011, s. 6-19.

Jensen, O.L. 2015: Jægerstenalderens brandgrave. *Alle tiders Nordsjælland*. Museum Nordsjællands Årbog 2015, s. 79-86.

Jensen, O.L. og K.M. Hansen 1999: Barnegraven fra Nivågård. *Hørsholm Egns Museum. Årbog* 1998, s. 7-21.

Jensen, O.L. og P.B. Mørck 2013: En 8000 år gammel dobbeltgrav fra Nivå. *Hørsholm Egns Museum. Årbog* 2013, s. 6-25.

Kaul, F. 2001: En sjælden kultøkse fra bronzealderen. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 2001, s. 50-69.

Kramer, F.E. 1996: Guld... eller grønne skove – om jordfunden oldtidsguld i museets virkeområde. *NoMus* 9. årg., 4/96, s. 3-8.

Kramer, F.E. 2000: Vauw! – et sjældent fund fra den ældre bronzealder. *NoMus* 13. årg., 3/2000, s. 3-10.

Moltsen, A.S.A. 2012: Makrofossilanalyser fra Teglbuen. *NOK rapport-nr. 18-2012*.

Langstrup mose – flora og fauna

Uffe Fester og Peter Milan Petersen

Floraen og vegetationen

Langstrup mose og Lønholt mose er med et samlet areal på ca. 300 hektar det største lavbundsområde i det nordøstlige Sjælland og derfor meget værdifuldt. Det gennemstrømmes af Nive Å og Langstrup Å. Det omgivende bakkede terræn skråner fra alle sider ned mod mosefladen, som hælder svagt fra nord mod syd. Topografien og forekomsterne af myremalm tyder på, at den engvegetation, som tidligere dækkede mosen, har været mere eller mindre vældpræget, dvs. at der har været fremsivende vand. Myremalm dannes nemlig, hvor jernholdigt grundvand kommer op til overfladen og kommer i kontakt med luftens ilt, således at det opløste jern iltes og udfældes. Ved foden af bakkerne er der nogle steder endnu rester af vældpræget vegetation med *skov-kogleaks*, *vinget perikon*, *kær-høgeskæg*, *skov-angelik* og *kærtidsel*.

Tilbage i tiden har størstedelen af mosen været græsset, eller der er blevet høstet hø. Dette har i kombination med fugtighedsforholdene givet mulighed for en artsrig engvegetation. Men

Den helt udrettede Nive Å løber gennem Langstrup Mose. Vegetationen domineres her af rørgræs (Foto: Peter Milan Petersen)

dræning i det omgivende terræn og grøftning og vandindvinding i mosen har betydet en radikal ændring af dens hydrologi, dvs. grundvandstanden og grundvandets bevægelser. Store dele af den nordlige og østlige del af Langstrup mose

Udsigt mod vest over Langstrup Mose fra Vejenbrødvej
(Foto: Peter Milan Petersen)

er kommet under plov og er blevet tilsået med kulturgræsser eller tilplantet med træer – så sent som i 1950'erne var mosen næsten træløs. Og græsningen er stort set ophørt.

I den nordlige del af Langstrup mose er der i perioder blevet gravet tørv, senest under 2. Verdenskrig. Her ligger stadig et antal store, mere eller mindre vandfyldte tørvegrave, som er bevokset med krat af *gråpil* og mindre partier med *tagrør*, *rørgræs*, *bredbladet dunhammer*, *knippe-star* og stedvis *top-star*. I randen af krattene, hvor der ikke er vanddækket, vokser der næringskrævende arter som *stor nælde*, *burre-snerre* (også kaldet ”præstelus”), *gærde-snerle*

og *vorterod*. – Vest for Langstrup Å ligger der en lille tør bakke med artsrig overdrevsvegetation, som er helt forskellig fra den øvrige vegetation i mosen. Funktionelt kan tørre arealer som dette dog betragtes som en del af mosen, idet kreaturerne har kunnet søge herop, når der stod vand på de lavereliggende arealer.

Tørven i Langstrup Mose er næringsrig. Derfor er de engarealer, hvor der mere eller mindre regelmæssigt slås hø, domineret af høje og kraftige græsser og halvgræsser, typisk *rørgræs*, *eng-rævehale*, *håret star*, *mosebunke*, *almindelig kvik* og *lyse-siv*, med et indslag af næringskrævende urter som *stor nælde*, *kåltidsel*, *lav ranunkel* og *ager-tidsel*.

De dele af Langstrup og Lønholt mose, som stadig kan karakteriseres som eng eller mose, er i nogen grad beskyttet af naturbeskyttelsesloven. Der må således ikke uden dispensation foretages indgreb, der kan ændre naturtilstanden. Dog kan hidtidig udnyttelse fortsætte - for engenes vedkommende også f.eks. anvendelse af kunstgødning og pesticider. Men der er på den anden side ikke krav om, at hidtidig drift skal fortsætte. Så hvis driften ophører, er der intet, der forhindrer opvækst af buske og træer eller anden høj

vegetation. Derfor er størstedelen af de resterende fugtige arealer, som ikke slås, i dag, dækket af en tæt vegetation af høje stauder, græsser og halvgræsser, og stedvis krat af *gråpil*. Karakteristiske og dominerende arter er *rørgræs*, *lodden dueurt*, *almindelig mjødurt* og *tagrør*, på mere våde steder *kær-star*.

Lavtvoksende arter som *eng-nellikerod* og *eng-forglemmigej* har derimod svært ved at klare sig i konkurrencen.

Nive Å ved sommertid, set mod øst fra Vejenbrødvej. Der vokser stor nælde og andre næringskrævende planter langs åen (Foto: Otto Vang)

Endelig er der en række arter, som ikke er en del af den oprindelige flora, men som forekommer lokalt i mosen. Således *vintergæk*, som er talrig langs vejen, der fører fra Langstrup mod syd ud i mosen, og som sikkert er bragt hertil med haveaffald. Men også en stor bestand af *kæmpe-pileurt* samme sted, og – mere spredt – *stor gyldenris* og *kæmpe-bjørneklo* som potentielt er invasive, og som burde bekæmpes.

I alt er der registreret 95 arter af blomsterplanter og bregner i Langstrup og Lønholt mose, og der er sikkert flere. Hertil kommer 24 arter, som kun vokser på det fornævnte tørre overdrev, heriblandt *gul snerre*, *mark-krageklo* og *blå-klokke*.

Selv om vegetationen i de fugtige dele af mosen må siges at være relativt artsfattig – fordi nogle få arter er dominerende – har mosen som helhed en rig flora. Der er således et godt potentiale for naturgenopretning. De oprindelige hydrologiske forhold – grundvandstand og -bevægelse – lader sig næppe genskabe, men en hævnning af vintervandstanden i de laveste dele af mosen og genoptagelse af tidligere tiders drift vil være af stor betydning. Regelmæssigt høslæt med fjernelse af det afslåede plantemateriale er en mulighed.

Afgræsning med kreaturer vil dog af flere årsager være bedre. Kreaturer træder vegetationen op, så der opstår pletter med bar jord, hvor nye planter kan spire frem. Græsning medfører også, at højt-voksende, konkurrencesterke plantearter holdes nede, således at andre arter får mulighed for at vokse op, blomstre og sætte frø. Hvor jorden er våd, træder kreaturerne jorden op i tuer, således at der inden for kort afstand både kan vokse planter, som kræver fugtighed, og planter, som kan vokse på mere tør bund. Og endelig kan græssende dyr sprede frø til nye voksesteder i mosen. Resultatet vil være en vegetation, som er meget mere varieret og artsrig end i dag – især på længere sigt, når vegetationen kommer i ligevægt med de nye forhold.

Dyrelivet

Fuglene er den dyregruppe, som umiddelbart er mest iøjnefaldende. Med sin mosaik af levesteder som enge, mosehuller, småskov og dyrket land, har Langstrup mose længe været kendt som en god fuglelokalitet.

Fuglelivet varierer med årstiden. Om foråret raster og fouragerer mange fugle i området på det nordgående træk. Almindeligt ses *grågås*, *blå kærhøg*, *rørhøg*, *vibe* og andre vadefugle, *ringdue*,

tårnfalk, kragefugle og andre spurvefugle som pibere, drosler og finker.

I marts-april begynder yngletiden, og fuglesangen afslører artsrigdommen. Her kan man lære de fleste danske fuglestemmer at kende. Det gælder standfugle som *ringdue*, *stor flagspætte*, *gærdesmutte*, *rødhals*, *solsort*, *sjagger*, *gulspurv*, *mejser* og *finker*. Af korttrækkende fugle kan nævnes *sanglærke*, *jernspurv*, *sangdrossel*, *munk* og *gransanger*. Sidst i april ankommer afrikatrækkerne *løvsanger*, *rødstjert* og *gærdesanger*. Blandt skumringens lydoplevelser må *skovsneppe* og *skovhornugle* også nævnes.

I maj ankommer karakterarterne *græshoppesanger*, *nattergal* og sidst i måneden *kørsanger*. Nu kulminerer fuglesangen, idet langdistancetrækkere som *tornsanger*, *havesanger* og *gøg* blander sig i koret. Mindre hyppigt optræder *bynkefugl*, *sivsanger*, *rørsanger*, *rødrygget tornskade* og nogle år endda *vagtel* og *engsnarre*. De to sidstnævnte høres bedst i forårs- og sommernætterne. Om sommeren, i takt med at fuglene ruger og fodrer deres unger, stilner fuglesangen af. Snart indtræder det sydgående fugletræk. Er engene langs Nive å oversvømmet, kan man fra Vejenbrødvej se mange arter af vadefugle og ænder.

*Nattergal, en meget almindelig art i pilekrattene
(Foto: Jan Enoksen)*

Om efteråret giver sommerens store produktion af frugter og frø, insekter, fugleunger med mere trækfuglene anledning til at raste i mosen. Især rovfuglene er iøjnefaldende.

I vinterhalvåret ses foruden de lokale *musvåger* og *tårnfalke* vintergæster som *fjeldvåge*, *blå kærhøg* og

*Fjeldvåge, en hyppig vintergæst
(Foto: Axel Mortensen)*

stor tornskade. De mange *markmus* og *mosegrise* udgør fødegrundlaget for disse arter. Også planteædende fugle som *sangsvane*, *kanadagås* og *grågås* er almindelige om vinteren.

Blandt pattedyrene er planteædere – foruden *markmus* og *mosegris* – *hare* og *rådyr* meget

almindelige. Insektæderne *pindsvin*, *muldvarp* og *spidsmus* er også almindelige. På det lange lige stykke af Langstrupstien, der forbinder Vejenbrødvej med Langstrup by, er der gode oversigtsforhold. Her vil der være mulighed for at se *ræv* og *hermelin* løbe over vejen. Også *ilder* og *mink* findes i området, minken desværre meget almindeligt. Den må anses som invasiv og er således potentielt en trussel i forhold til den hjemmehørende fauna, idet den bl.a. æder æg, fugleunger og padder.

Blandt de øvrige hvirveldyr er *snog*, *firben*, *frøer*, *tudser* og *salamandere* almindelige. I begge åerne og i Dageløkkerenden findes bl.a. store *havørreder*. I november gyder disse længere oppe i Nive og Langstrup Å.

Hvor eng- og mosevegetationen ikke udsættes for påvirkning af sprøjtegifte fra de tilstødende dyrkede marker, finder man alle almindelige hvirvelløse dyr. Mest iøjnefaldende er insekterne, og her skal den smukke *dueurtsværmer* nævnes. Larven nyder godt af de store bestande af *lodden dueurt*.

Til venstre blomstrende lodden dueurt (Foto: Dennis Jæger), til højre dueurtsværmer, hvis larve lever af bladene af lodden dueurt (Foto: Peter Krogh).

Det er vanskeligt at vurdere betydningen for dyrelivet af de forstyrrelser, som skydebanerne og modelflyveklubbens aktiviteter medfører, fordi driften af engarealerne også spiller ind. At Helsingør-motorvejen tangerer den østligste del af mosen må have stor negativ betydning for den mere mobile del af faunaen. Endvidere giver motorvejen lysforurening om natten, foruden støj hele døgnet. For at nyde forårets og sommerens fuglesang, vil et besøg med vestenvind give størst udbytte, idet støjen fra motorvejen så blæser væk fra mosen.

Naturpleje i Langstrup mose med kreaturafræsning og eventuelt høslæt vil have en gavnlig effekt

på faunaen. Eksempelvis vil dyrenes gødning give et rigere insektliv, som igen vil tiltrække flere fugle og andre insektædere.

Kreaturgræsning vil give en ny biotop (levested): den tæt græssede eng, hvor *viber* og *lærker* vil få bedre ynglevilkår. Tidligere ynglede *viben* regelmæssigt i selve mosen, nu yngler kun nogle få par uden for mosen. Endvidere vil *gul* og *hvid vipstjert*, *engpiber*, *vadefugle* og *måger*, *bynkefugl* og *stenpikker*, *værlinger* og *hønsfugle* have glæde af denne naturtype. Måske kan *engpiber*, *bynkefugl* og endda *agerhøne* genindvandre til mosen som ynglefugle. En hævnning af vandstanden i de laveste dele af mosen vil begunstige vadefuglene.

Langstrup fra middelalder til 1800

Bent Skov Larsen

Langstrup Landsby

Navnet på landsbyen nævnes første gang i 1364 som Langhstorp uden yderligere oplysninger sammen med andet gods, der skifter ejer. Nogle år senere omtales navnet i Roskildebispens jordebog 1370 - 1380 Lanxthorp, byen hører da til Ebbekøb len ¹, og bispens har i byen 6 gårde, som hver har 2 øre jord og giver 18 skilling gro! I 1466 optræder Langstrup som adresse for tingsvidnet Oloff Trevlssøn. 1488 Langzstorp overenskomst om gods som Poul Laxmand ² indtil videre skal råde over. I året 1519 bliver der lavet en liste over formuende mænd i Nordsjælland sandsynligvis med skattehensigter, her bliver nævnt 11 bønder fra Langstrup. Endnu ser det ud som om bønderne var nogenlunde velstillede og den pålagte tiende til kirken og andre skatte var til at overkomme, men det ændrede sig efter reformationen.

Krongodssamlingen

Frederik d. 2., konge 1559 – 1588 ³ ønskede ved sin tiltrædelse et samlet jagtområde i flere områder af landet; størst betydning fik denne krongodssamling for Nordsjælland, der lå tæt på residensstaden København.

Det skabte en ændring i bøndernes situation - også i Langstrup - helt til udskiftningen og udflytning ved landboreformerne.

Hoveripligten overgik nu til Kronen, og bønderne blev pålagt byrder, der totalt ændrede deres forhold. Således var det de nordsjællandske bønder, der ved bygningen af Frederiksborg slot fragtede materiale på deres simple vogne fra anløbsstedet ved Sletten over Dageløkke, Langstrup, Skære Mølle Bro og Grønholt til Frederiksborg.

Senere da Fredensborg slot blev bygget, var det igen bønderne der kørte materiale fra det nedrevne ”Sparepenge” ved Frederiksborg til Fredensborg og igen materiale fra anløbsstedet i Sletten. Ved bygning og reparation af Kongevejene kørte bønderne materiale til og arbejdede på vejene. Det fik bønderne til at gøre oprør, det var midt i høsttiden, så de måtte forsømme deres marker og arbejde for kronen. De søgte foretræde for Enkedronning Juliane Marie (1729 – 1796) og Arveprins Frederik (1753 – 1805) på Fredensborg slot, men blev afvist.⁴

Det som Langstrups bønder og bønderne i det øvrige Nordsjælland kom til at lide mest under efter krongodssamlingen var den voldsomme stigning i vildtbestanden. I midten af 1600-tallet, var vildtet så talrigt mellem Kronborg, Frederiksborg og København, at det fortærede og nedtrådte afgrøderne, gik ind i bøndernes haver og lod sig ikke jage væk. Der var mange eksempler på, at dyrene angreb heste, kvæg og endog mennesker.

Om kongejagten noterer Hans Rostgaard (1625 – 1684) ridefoged over Kronborg len *ejder af godset Krogerup i midten af 1600 tallet "For Konger og andre høje Herrer, da er det et løstigt Sted og Plazir af Skov og Esse sø, samt mangfoldige Dyr"*.⁵

Svenskekrigene

Krigene med Sverige og overgangen til Enevælde i 1660 fik stor betydning for Kronens bønder. Meget var ødelagt under hærens plyndring, mange gårde lå øde, og det tog tid, før alt var igen var som før. Ikke mindst landsbyerne i Nordsjælland også Langstrup mærkede følgerne af svenskernes plyndringer.

Efter krigene blev nedsat en kommission af bønder fra Kronborg len, der skulle rundt i lands-

Ridefoged Hans Rostgaard Krogerup 1725 – 1784
Fredensborg arkiverne

byerne for at vurdere de ødelæggelser svenskerne havde forvoldt. 1661 foreligger der en rapport fra ridefoged over lenet Hans Rostgaard Krogerup. Af synsbeskrivelsen fremgår at i Langstrup er næsten alle gårde ødelagt:

”Niels Hansens Gaard fattes Vinduer og Døre, Jørgen Moritsens Gaard afbrudt på nærsom Stuelænge og fattes Loft, Vinduer og Døre, Hans Nielsens fattes kun Vinduer og Døre, Peder Sørensens Gaard slet afbrudt saa nær som Stuelængen der på er ingen Vinduer eller Dør. Sivert Persens Gaard alt sammen forderfvet så nær som Stuelængen og derpå er hverken Vinduer eller Dør. Sivert Persens Gaard alt sammen forderfvet så nær som Stuelængen og derpå er hverken Vinduer eller Døre.

Peder Jensens Gaard fattes kun Vinduer og Døre. Ole Bruns Gaard, ligesaa Niels Espens ligesaa Erik Bendtsens Gaard fattes kun ligesaa. Jens Thøresens Gaard ganske brøstfældig og fattes Loft, Port, Vinduer og Døre. Jørgen Pedersens Gaard ved magt så nær som Vinduer og Døre. Thørre Pedersens Gaard slet brøstfældig så nær som Stuelængen findes hverken Vinduer eller Døre.

Landskabet i dag med de spredte gårde foto Bent Skov Larsen

Johan Nielsens Gaard ved Magt saa nær som Vinduer og Døre. Peder Børgesens Gaard ligesaa, Hans Rasmussens nybyggede Hus ganske nedbrudt bortført så ikke en Stage findes tilbage ved Stedet. Ole Didriksens Gaard aldeles afbrudt og ruineret, så intet igen findes uden to gamle Stolper staar i en Lervæg. Peder Svendsens Gaard, fattes kun Vinduer og Døre.

Alle Mænd er på Boligerne så nær som Ole Didriksen og Jørgen Mouritsen”⁶

Da krigene endvidere havde kostet den nu enevældige konge mange penge, måtte bønderne holde for med nye skatter. Landsbyen Langstrup bestod på det tidspunkt af 13 gårde. Enhver gårds jord blev nu opmålt og omregnet til tønder hartkorn⁷. Formålet var at skabe et bedre beskatningsgrundlag. Hartkornsskatten blev indført efter Christian d. 5. matrikel og bestod med ændringer til 1903, hvor der blev indført Grundskyld.

Landskabet:

Det landskab vi kender i dag med gårde der ligger spredt ud over de veldyrkede marker er kun 200 år gammelt. Landskabet er karakteristisk ved at hver plet er opdyrket eller beboet. Går vi 200 år tilbage var landskabet helt anderledes.

Gårde og huse lå tæt i landsbyerne og mellem de enkelte landsbyer var der ingen bebyggelse. Rundt om landsbyerne strakte sig store marker oversået med enkeltstående træer, krat, moser, store sten og mange steder små vandhuller. Ind imellem dyrkede bønderne deres jord i de 3 vange. Rundt om vangene lå mellem landsbyerne store arealer hen som Overdrevsjord med det græs og de træer, der groede på den. Her havde byens husmænd ret til at lade en ko eller et par får græsse.

Landsbyfællesskabet:

Rekonstrueret bystævne fra landsby en Bovenbo på Østfyn.

Foto Bent Skov Larsen

Perioden frem til landboreformerne i 1780-90'erne kaldes for fællesskabstiden, men et egentligt dyrkningsfællesskab var der ikke tale om. Hver gårdmand havde sine egne redskaber og dyrkede kun sine egne agre. Men pløjning, såning og høst måtte udføres samtidigt, for at man ikke skulle ødelægge naboens arbejde eller få sit eget ødelagt.

Landsbyens gårdmænd mødtes ved bystævnet. Oldermænden, ofte den ældste mand i landsbyen, blæste i byhornet, når et møde skulle finde sted. På bystævnet aftalte man det tidspunkt hvor de forskellige arbejder skulle begynde. Foruden sager vedrørende jorddyrkningen diskuterede man også ansættelse af byens smed eller hyrde, anskaffelse af en fælles bytyr, forholdsregler over for de fattige m. v.. Kvinder kunne i enkelte tilfælde komme til bystævne, det gjaldt, hvis hun var enke eller hendes mand var syg. Heller ikke landsbyens husmænd eller håndværkere havde ret til at deltage i bystævnet.

I landsbyerne bestod også et frivilligt fællesskab. Man hjalp hinanden i dagligdagen, man lånte gerne hos hinanden. Ved fester var det hele landsbyen med, det var alle der fejrede brudeparret og ved begravelser sørgede alle for at afdøde kom standsmæssigt af sted.

Driftsformen

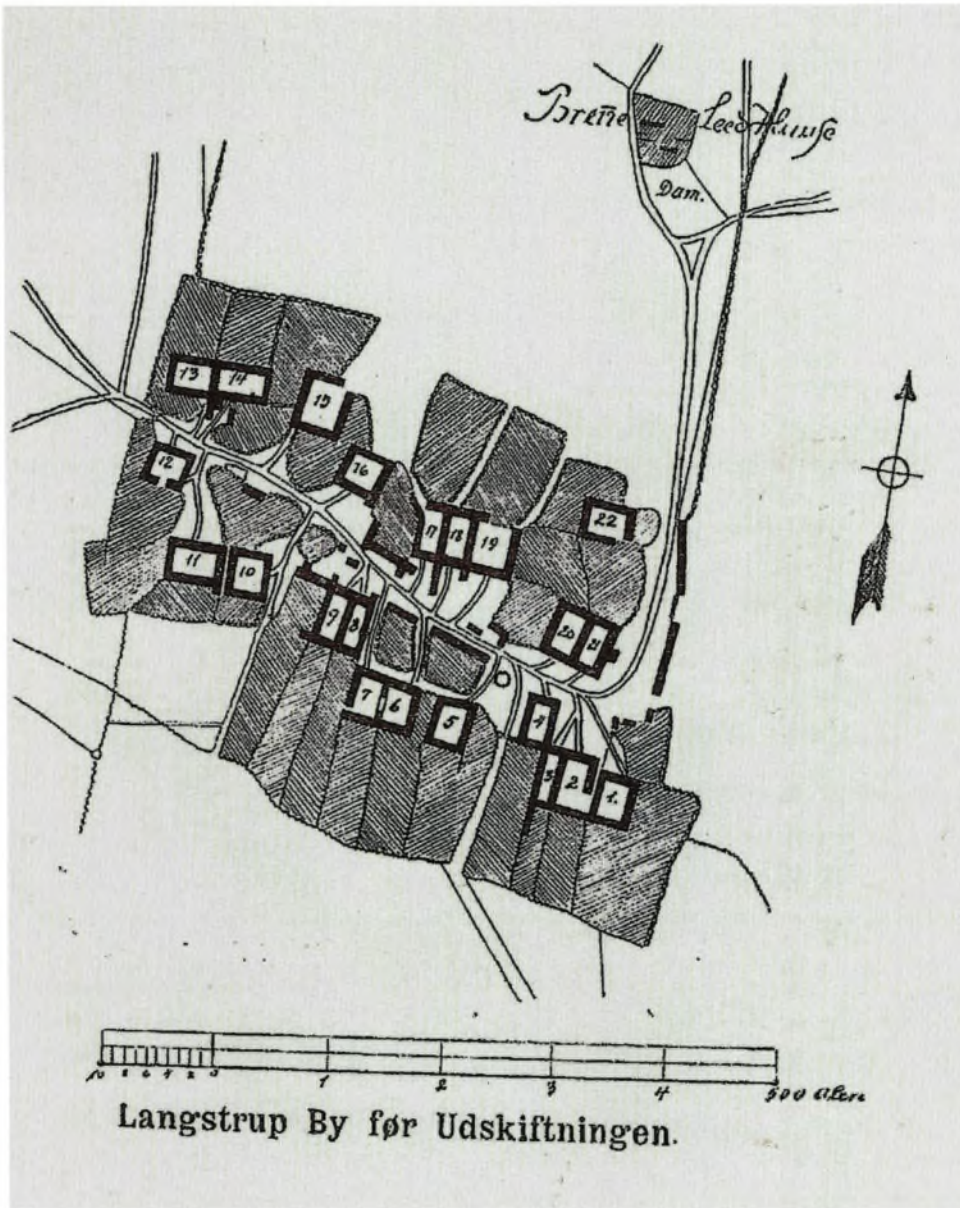
Trevangsbruget var den almindeligste driftsform. Til hver landsby hørte Bymarken, der var delt i 3 vange. En af de 3 vange lå årligt hen med selvsået græs, for at jorden kunne hvile, den lå brak. På de andre 2 vange blev der sået rug (vintersæd) første år og byg (vårsæd) andet år. Vangene var alt efter kvalitet inddelt i et antal mindre jordstykker, åse, der igen var inddelt i agre. Hver gård havde en ager i hver ås. På denne måde fik gårdene del i både den gode og den dårlige jord. Til gengæld havde den enkelte gård jord fordelt i alle vangene. Megen tid gik med at komme rundt til de forskellige jordstykker. På græsvangen havde gårdmændene deres kreaturer gående. På Overdrevet havde både husmænd og gårdmænd ret til at lade deres dyr græsse.

De 3 vange, - Daugløkke Vang, Mellem Vang og Store Fælled Vang, som landsbyens beboere i fællesskab dyrkede, lå uden om landsbyen. Vangene var igen inddelt i agre. Således var der i Daugløkke Vang 44 agre, i Mellem Vang 33 agre og i Store Fælled Vang 49 agre. En bonde i landsbyen kunne således have sin jord fordelt 126 steder, dertil Langstrup mose med englodder og tørvelodder.

Langstrup by 1788

Navnene på de 22 bønder er:

Peter Nielsen
 Peter Rasmussen
 Ole Jensen
 Lars Hansen
 Rasmus Jensen
 Hans Jensen
 Jørgen Nielsen Foged
 Bendt Pedersen
 Peter Hansen
 Niels Andersen
 Johannes Jensen
 Rasmus Nielsen
 Mads Povlsen
 Niels Rasmussen
 Jens Svendsen
 Mads Nielsen
 Jørgen Olsen
 Jens Hansen
 Børre Andresens enke
 Jens Jensen
 Jørgen Nielsen Daugeløkke
 Gamle Jørgen Nielsen

Den ineffektive fællesdrift, hvor bøndernes jord lå spredt på så mange små stykker jord bevirkede at en aktiv bonde måtte vente på sine bofæller for at dyrke sin jord. Usikre ejerforhold, der skyldtes at en bonde ikke kunne lade sin gård gå videre i slægten. Stavnsskiftet, der var indført i 1733 for at få soldater til Landmilitseren, bandt en ung karl til sin hjemegn og det gods, der ejede jorden, i Langstrups tilfælde Krongods!

Hertil kom afvandring i perioden af folk fra landet til byerne, alt dette bevirkede at det kunne være svært at få befolket fæstegårdene.

Udskiftning og udstykning:

Under Frederik d. 5. (1745 – 1765) var der flere godsejere, der indså at landsbyernes fællesskab, der uforandret havde bestået gennem mange århundrede burde ændres, så der skete en udflytning fra landsbyerne, og hver gård fik sin jord samlet, efter jorderne var vurderet efter deres bonitet.

I 1762 havde enkedronning Sophie Magdalene (1700 – 1770)⁸ efter råd fra den ældre grev Stolberg⁹ ladet bønderne med tilknytning til Hørsholm gods få arvefæste¹⁰, frihed for hoveri

og tiendefrihed, hvilket havde den betydning at arbejdslysten og velstanden steg blandt godsets bønder.

Det var dog de færreste godsejere, der fulgte eksemplet, og da Ove Høegh-Guldberg (1731 – 1808) sammen med enkedronning Juliane Marie overtog styrelsen fra 1772 til 1784 blev der ikke gjort noget for at forbedre bondestandens tilstand. Høegh-Guldberg udtalte: *"At Bondens Aag ikke kunne afkastes, uden at Staten måtte ryste og bæve i sin Grundvold"*¹¹.

Op gennem 1700 tallet var bøndernes hoveripligt ganske meget udvidet ikke mindst i Kronborg len, som Langstrup tilhørte. Bønderne her havde pligt til at gøre tjeneste for de kongelige, hvilket blandt andet betød kørsel, når der skulle transporteres gods mellem slottene.

Ove Høegh Guldberg

14. april 1784 blev det Guldbergske ministerium styrtet, og kronprinsen senere Frederik d. 6 (1807 – 1839) overtog styret for sin far, den

sindssyge Christian d. 7. (1766 – 1808).¹²

Kronprins Frederik fik Andreas Peter Bernstorff som rådgiver. Bernstorff var i 1758 gået ind i dansk udenrigstjeneste og blev udenrigsminister i perioden 1773-80 og igen i 1784-97. Andreas Peter Bernstorff, godsejerbrødrene Ludvig og Christian Ditlev Reventlow og jurist Christian Colbiørnsen var de drivende kræfter i de landbrugsreformer, der i 1788 førte til ophævelsen af Stavnsbåndet. Nu blev Den lille Landbokommis-
sion på fire medlemmer nedsat. Den fik til opgave at forbedre bøndernes og husmændenes forhold i Kronborg len.

A. P. Bernstorff

"Den lille Landbocommission, Anno 1788 den 26. September var forsamlede udi Langstrup by, Asminde-rød sogn, på det kronborgske Ryttedistrikt, Geheimeråd og Amtmand Levetzau, Amtets Landvæsenkommissær Regimentets skriver Rosenqvist og Holts Førster Salicath, tillige med Løjtnant og Landinspektør Recke, der var beordret til Byens udskiftning, da vare og nærværende Regimentsskriver Badstüber på Distriktets vegne og Byens samtlige 22 bønder. Commissionen tilspurgte bønderne

førend noget videre blev foretaget, om de med den pas-sende taksationsforretning over byens jorder og enge samt tørveskær var fornøjede eller ikke, hvortil de samtlige svarede, at de imod den ikke havde noget at erindre".

Jorderne blev nu udskiftede og gårdene udflyttet, hoveriet ophævet, og bønderne fik skøde på deres gårde. Frugten heraf udeblev ikke; thi arbejdslyst og velstand tiltog snart.

Inden udskiftning og udflytning blev al jord i omhyggelig undersøgt og jorden i vangenens agre blev ansat til forskellig takst.

"Anno 1788 3'die Juni og følgende dage indfandt Landinspektør Diederich Adolph von der Recke¹³⁾ sig i Langstrup by tilligemed de tvende Mænd Lars Nielsen af Staunsholt og Hans Jensen af Ganløse, begge fra Kjøben-havns Amt, for at taksere denne Bys Agre og Eng, alt Forhold mod den anbefa-lede bedste Jordart nr. 24 som følger"

Den bedste jord blev sat til den vilkårlige takst 24, og andre jorde en forholdsvis lavere takst.

Adolph von der Recke

Derefter skete udskiftningen således, hvis en gård fik tildelt 6 tdr. land til takst 24, fik en anden 9 til takst 16, en tredje 12 til takst 12 og så fremdeles. Der blev også sørget for at en gårds jord blev lagt samlet og i den heldigst mulige form.

Efter opmålingen godkendte kommissionen opmålingen og resultatet blev forelagt de 22 bønder til godkendelse. 17 af de 22 gård gårde blev flyttet ud fra landsbyen, ved lodtrækning tildeltes de jord efter opmåling og taksering af jordens bonitet, dog således at byens foged Jørgen Nielsen først fik jord tildelt.

De fem gårde, der blev tilbage i landsbyen tilhørte Peter Nielsen, Johannes Jensen, Mads Poulsen, Mads Nielsen og Gamle Jørgen Nielsen Dauglørke.

Nu opstod det landskab som vi kender i dag, hvor gårdene ligger spredt ud over velopdyrkede marker.

Ved udskiftningen blev der også taget hensyn til husmændene i byen, da fællesskabets ophævelse gjorde, at de ikke mere havde adgang til at lade en ko eller et par får græsse på landsbyens fælder eller Overdrevet.

Der blev til hver gård oprette en husmandslod på 1½ tdr. land til takst 24 eller mere hvis jorden var

af ringere beskaffenhed. Et sådant areal var ikke nok til at leve af, men det var tænkt som et supplement til daglejerarbejde på gårdene.

Gøgestensgårds Udflytning

En af udflytterne var fra landsbyen var Lars Hansen, han fik det areal, der senere blev til Gøgestensgård. Navne fik gårdene først i 1800 tallet, men navnet henviser i hvert tilfælde til en af de agre, der blev givet til gården. Lars Hansen fik således sin jord samlet omkring Gøgestens agre, men dertil fik han som alle gårde i landsbyen en tørvelod og en englod, og til gården knyttedes et husmandssted.

Englodder og tørveskær var af betydning, vi er før den tid hvor der dyrkes roer, så høet fra engene var vinterfoder til dyrene sammen med halm fra kornet. Tørv fra mosen blev brugt til opvarmning og i nogle tilfælde til salg, som en ekstra indtægt til landbruget.

"En Udlod Havestedloden kaldet, som på Kortet betegnes nr. 13 nordvest for Byen beliggende Sammes Grænse i lige Linie vil blive mod Norden 442 alen med de øvrige Udlodder nordre Skel over

*Gøgestensgård
ejer Lars Hansen, 1788.
Hans arvefæste- og skø-
debrev ses på næste side*

store Gøgestene Agre, Langelse Højagre og ind på Haveholmene 442 alen Vesten for det søndre Skel af Udlod, den nr. 12, mod sønden en lige linie over Haveholmene og Kirkebjerg Agre 442 Alen mod Østen følges det Vestre Skel af Udlodden nr. 12.

Denne Udlod tillægges den 5'te Englod af de lange Enge fra Niverød Skel regnet og på Kortet betegnes

med Nr. 13, samt den 3'die Tørvelod sønden for Byen og Vesten for Mosevejen og ligeledes på Kortet betegnes med Nr. 13."

De enkelte gårde fik økonomisk hjælp til udflytningen! Der skulle hegnes med volde så kreaturer ikke løb ind på en anden bondes mark. Der skulle opføres nye bygninger og jorden grøftes.

Forbyndes alle og enhver herimod, eftersom foreskrevet
staar, at hindre, eller i nogen Maade forfang at giøre, under
Vores Høidest og Naade.

Givet paa Vort Slot *Christiansborg*
den *Vores Kongelige Befehl* *Karl*
Kjøbenhavn den 28 Januarii 1792.

Under Vores Kongelige Haand og Segl.

Christian R

[Signature]

masen. 28. 1792

Arvefæste- og Skødebrev

for Gaardmand *Ole Jensen*
Asminderød Sogn og *Langstrup* Bne
paa *Trenberg* Amt paa Gaarden *Lundegaard*

Lars Hansen hegning og grundforbedring

At hegne mod Østen 206 Favne med Vold og dobbelte Grøfter a 10 Skdl., heraf 2/3

14 Rdlr. 29 1/3 Skdl.

Mod Norden 72 Favne Ditto a 10 Skdl., heraf 2/3

5 - 00 -

Mod Vesten 206 favne Ditto a 10 Skdl., heraf 2/3

14 - 29 1/3

Mod Sønden 70 favne Ditto a 10 Skdl., heraf 2/3

4 - 82 1/3

Omkring Englodden 306 Favne a 6 Skdl., heraf 2/3

12 - 72

Omkring Tørvelodden 254 Favne a 6 Skdl., heraf 2/3

10 - 56 2/3

Hegnshjælp Ialt

61 Rgdl. 77 1/3 Skdl.

En Vandgrøft i Havestedslodden 80 Favne a 3 Skdl., heraf 2/3

01 Rgdl. 64 Skdl.

En Ditto for Stubbegræsmose 112 favne a 3 skdl., heraf 2/3

02 - 32 -

Til et vandsted at grave og opdæmme 15 Rgdl., heraf 2/3

10 - 00 -

For at sprænge Sten 15 Rgdl., heraf 2/3

1 0 - 00 -

To Broer i Mosen a 4 Rgdl.

08 - 00 -

En Stenkiste på Lodden

02 - 48 -

Grundforbedringshjælp

34 Rgdl. 48 Skdl.

Til hele Lodden I Hegn – og Grundforbedringshjælp

95 Rgdl. 29 1/3 Skdl

Til hele Langstrup blev der fra Rentekammeret givet **2095 Rdlr. 46 1/3 skdl. i Hegns - og Grundforbedringshjælp!**

Si Christian den Syvende,
 af Guds Naade Konge til Dan-
 mark og Norge, de Wendes og Gøtters, Hertug
 til Slesvig, Holsteen, Stormarn, Ditmarsch
 og Oldenborg; gjøre bitterligt: At Vi af kongelig
 Naade herved ganske og aldeles skiede og
 fra Os og Vore kongelige Arve-Successorer, all
 Høndemænd *Ole Jensen* og
 Arvinger, den under Cronborg Amt beliggende, og
 til af *hannem selv* i Hæfte havde Gaard
Asmunderød Sogn og *Lundegaard* Sogn, *Lun-*
degaard kaldet, af Hartkorn Ager og Eng / Tender,
 6 Stiepper, 3 Hjerdingar, 22 Albaum, med al dens Tilliggende,
 efter den i Aaret 1787 fuldendte Udskifning og Jordbeholdning,
 og i Overensstemmelse med de i Udskifnings-Forretningen faste
 satte Bestemmelser, samt efter det herved følgende Copie-Carte,
 som udviser alle Gaardens Jorder, og ved Tal deres udvortes
 Størrelser Længde, og er overensstemmende med den for Amtet
 indrettede og i Vort Kancellium liggende Grændse-Protocol,
 alt til evindelig Arv og Eiendom, for bemeldte *Ole*
Jensen samt hans Arvinger og Efterkommere,
 eller hvem, som han eller de, i Kraft af den ham herved med-
 delte

Lundegaard - ejer Ole Jensen, 1788

Roland

Op til Langstrup grænsede den lille landsby Roland med to gårde! De to gårde Hegnegaard og Vivergaard med ejerne Niels Jørgensen og Rasmus Nielsen. De fik deres jord udskiftet og samlet; men gårdene blev liggende i landsbyen.

1. udskiftningsforretning for Roland den 4. november 1786

Anno 1786 den 4de november var forsamlede udi Roeland Bye på Cronborg Amt Geheimeråd og Amtmand Levetzow, amtets Landvæsens Commissarier Regimentsskriver Rosenqvist og Holtzforster Salicath tilligemed Lieutenant og Landinspektør Recke for efter det Kongelige Rentekammers foranstaltning at lægge en Plan til Byens udskiftning. Ved forretningen var nærværende Regimentsskriver Badstüber og byens tvende bønder n. Niels Jørgensen og Rasmus Nielsen, hver skyldende af af Ager og Engs Hartkorn 5 tønder 6 skæpper, hvor da passerede saaledes: Løjtnant og landinspektør Adolph von der Reche viste overfor kommissionen kort over de 2 gårde, Hegnegaarden fik sit skel til Langstrups jorder medens Vivergaarden får sin jordlod op mod Ebbekøb Vang, der blev afsat to husmandslodder på 3 tdr. land efter vurdering af bonitet 12.

Hegnegaard - ejer Niels Jørgensen, 1788.

Vivergaard - ejer Mads Nielsen. 1788

Noter

1. 1660 overdrog Frederik III (1609-1670) ved gavebrev ladegården Ebbekøb med underliggende gårde i Asminderød sogn i Kronborg amt og anekssognet Grønholt i Frederiksborg amt til sin dronning Sophie Amalie (1628-1685), der straks indlemmede sognene i sit personligt ejede Hørsholm amt og birk. Her forblev begge sogne frem til enkedronningens død i 1685, hvor Christian V (1646-1699) den 3. marts tilskrev amtmand v. Bülow på Kronborg og Frederiksborg amter, at denne skulle tage såvel Ebbekøbgård som schæferiet på Toelt som de underliggende sogne Asminderød og Grønholt under administration. Sognene blev herefter på ny henlagt under henholdsvis Kronborg amt og Frederiksborg amt ”som tidligere.

2. Helsingør leksikon (database) (f. ukendt – d. 1502) Laxmand var landets rigeste adelsmand i slutningen af 1400-tallet. Han var rigshofmester, lensmand på Kronborg

3. Juliane Marie gift med Frederik 5. (konge 1745 – 1766) og Arveprins Frederik regerede landet fra 1772 til 1784 sammen med Ove Høegh-Guldberg.

4. se Rosted s. 11

5. Valdemar Seeger: ”Fredensborg fra oprindelsen til vore dage” s. 11

6. Rentekammeret pakke 214.31 4. Kronborg Birk

7. Hartkorn betyder ”hårdt korn” – rug, byg og hvede, tidligere var tønde hartkorn en enhed for værdien af landbrugsjord (en kombination af jordens areal og ydeevne).

8. Gift med Christian d. 6. (1730 – 1746)

9. Der blev ved udflytningen indført arvefæste på kronens jorder. Dette betød, at en kongelig fæstebonde kunne være sikker på, at de forbedringer, som han indførte på sin gård, kom hans egen slægt til gode.

10. se Rosted s. 6

11. Johansen trykt udgave s. 2

12. Da kongen var sindssyg foretoges alle regeringsbeslutninger i hans tid som konge af de kongelige rådgivere. De var forskellige alt efter, hvem der vandt magtkampene omkring tronen. Fra 1784 og frem til Christian 7. død i 1808 var det Kronprinsen den senere Frederik d. 6. (1808 – 1839), der styrede landet..

13) Diederich Adolph von der Reche (1755 – 1816). Stod for vurderingen af jorde ved udskiftning og udflytning i Langstrup. Boede i Lille Wendorf i Fredensborg

Litteratur:

Christensen Johs. T.: Fra Udskiftningstiden i Nordsjælland. Langstrups og Daugeløkkens udskiftning - Fra Frederiksborg amt årbog 1912

Christensen Peter V.: Den lille Landbokommision og indførelsen af arvefæste på Krongodset I Nordsjælland - Fra Frederiksborg amt årbog 1975

Jespersen Jørgen: Asminderød sogn i 1700-tallet, en lokalhistorisk database "Byskriveren"

Johansen Christen Langstrup skole: Udskiftning af jorderne til Langstrup gårde 1788 afskrift" 1910

Jørgensen Birte Stig: Udskiftningen ad Krongodset i Nordsjælland - Fra Frederiksborg amt årbog 1966

Kramer Finn Erik 1560 – 1577: Den store nordsjællandske krongodssamling 1560 – 1577.

NOMUS nr. 1 2008

Rosted H. C. Træk af bondens historie på Hørsholm gods

Strandberg Kaj: Bønder og andet godtfolk i 1700-tallets Asminderød sogn

Langstrup skole

Erik Vestergaard Thomsen

I debatten om "Udkantsdanmark" bliver skolerne bevarelse ofte synonym med landsbyens bevarelse. Skolerne har en central placering såvel i bevidstheden som rent fysisk i landsbyerne.

Denne centrale fysiske placering af en skolebygning har ikke på noget tidspunkt været tilfældet i Langstrup, der med sine 22 gårde og tilhørende husmandssteder ellers må betragtes som en stor landsby, hvor de mange mennesker synes at kunne udgøre grundlaget for en rimelig aktivitet i forbindelse med undervisning og oplysning på et tidspunkt, da dette blev en del af dagsordenen, som det sker gradvis fra Middelalderens slutning og frem.

Den første lov i Danmark, der nævner undervisning og skole, kom nemlig allerede kort inden Reformationen, hvor man i Christian II landslov fra 1521 i "125de capitel. Om Börn som gaa tiil Skole." kan læse: *"Vill nogen haffue synne Börn til Skole, tha schulle the sette thennom til theris Sognepræst, Sognedegn, eller nogen anden ther utii Byen,*

som lerde ere, och schulle the först lere Pater noster, Ave Maria, och Credo &c. paa danske, saa the thennom vell kunde lesse och understaa, och siden at lere at lesse och schrifue paa danske."

Loven blev dog ikke mærkbar i hverken Langstrup eller andre steder i landet, da den ophæves allerede i 1523, idet kongen afsættes og loven afskaffes af adelen.

Loven indeholdt i virkeligheden en opfordring til at alle børn burde gå i skole for at lære at læse, skrive og regne samt indsættes i kristendommen og det kristne liv, måske prioriteret i omvendt rækkefølge. Religionen spillede i hvert fald en vigtig rolle i den måde man dengang tænkte skole på og det centrale udgangspunkt blev som følge deraf kirken og dens ansatte.

Op gennem 1600-tallet skulle degnen bl.a. ringe med klokken, bede ind- og udgangsbønnen, lede sangen og assistere præsten under gudstjenesten. Derudover havde han endnu en opgave, idet

han skulle holde degnelæsning, d.v.s. undervise sognets ungdom i katekismen, hvilket fremgår af Chr. V danske lov kapitel 6 artikel 1.

"Præsterne paa Landsbyerne skulle med Dægnene, eller Substituterne, undervise Ungdommen i Børnelærdommen, saa de endelig een gang i et af Sognene hver Uge see til hvorledis dermed tilgaar, og det saa forskaffe, at hvis om Søndagen ej kand forrettis, der til een anden Dag i hver Uge, som er hver Onsdag om Eftermiddagen, bestemmis, saa fremt de ikke have lovlig Forfald, og da skal de een anden Dag dertil tage og bruge, og at hand, som lærer Børnene, gjør det stetze med al Flid og Alvorlighed, uden Forargelse og Forsømmelse, som Præsten selv baade i Provstens og Superintendentens Visitatz vil svare dertil."

Ved indførelsen af hartkornskat i 1662 fremgår det af registreringen, at der var tre skolemestre i Asminderød-Grønholt sogne. De drog rundt mellem gårdene og underviste børnene i læsning og skrivning mod betaling. Om der også har været "Degnelæsning" i Langstrup vides ikke; men i 1692 får gårdmand Lars Jørgensen en søn Jørgen, som i 1728 bliver klokkestiller ved Fredensborg slot, hvor hans arbejde var at passe

urene på slottet og sætte voksllys i lysekronerne. Jørgen skriver i 1732 en ansøgning til kongemagten om at få jord til et hus i byen Fredensborg. Om han selv har skrevet ansøgningen vides ikke, men muligheden er der, og i så fald har han jo haft nogle skolekundskaber – måske fra degnelæsningen.

Det er også tænkeligt at eventuelle skolekundskaber er erhvervet i Daugløkke Rytteskole, hvor børnene fra Langstrup formentlig også har gået i skole.

Rytterskolerne var en udløber af Frederik IV's ønsker om at gøre rytterhæren mere effektiv, i forbindelse med den store nordiske krig, hvorfor han samlede krongodset i 12 rytterdistrikter. Til disse rytterdistrikter ønskede han at opkvalificere det potentielle mandskab gennem skolegang, og beslutningen om at opføre rytterskolerne blev stadfæstet af kongen den 28. marts 1721. Året efter begyndte man så selve opførelsen af skolerne, der alle blev bygget efter samme anvisning, og de sidste stod færdige i 1727. I Kronborg rytterdistrikt blev tre af skolerne placeret i Asminderød-Grønholt sogne, Veksebo, Grønholt og Daugeløkke.

På dette tidspunkt var det som nævnt allerede blevet praksis, at degnene holdt skole rundt om i sognene, så de unge kunne klare for sig ved præstehøringen, hvor de blev eksamineret i deres børnelærdom, og i 1736 indførte Chr. VI konfirmationen, og denne blev en betingelse for, at man kunne fæste en gård eller blive gift.

Hvorledes forholdene var specielt i Langstrup på dette tidspunkt ved vi ikke meget om, men den 23. januar 1739 udstedte kongen "Forordning om Skolerne på Landet i Danmark, og hvad Degnene og Skoleholderne derfor må nyde". Der var tale om et rimeligt ambitionsniveau, som imidlertid skulle vise sig at være for højt. Forordningen mødte modstand fra flere hold, herunder specielt godsejerne, som kongen viste en tydelig retræte over for og "aflyste" dele af skoleloven med en plakat den 29. april 1740.

Et halvt århundrede senere kommer der atter focus på skolegangen og i forbindelse med Landboreformerne blev der oprettet skoler for også at tage hensyn til beboernes åndelige behov. I Lynge-Kronborg herred sker det i landsbyerne Havreholm, Langstrup, Nyrup, Rørtang, Skibstrup og Sletten. Skolen i Langstrup blev opført

i 1791 på adressen, der i dag er Humlebækvej 26, altså et godt stykke uden for landsbyen, ja nærmest helt ude på overdrevet ved landsbyens nordlige grænse.

På matrikelkortet for 1816-54 kan man se grænserne for en skolelod på 284060 kvadratalen, hvilket var en ganske stor parcel sammenlignet med de to gårde lodden grænsede op til mod syd, Gjøgesteens Gaard på oprindelig 516700 kvadratalen og Avleholms Gaard på 770290 kvadratalen.

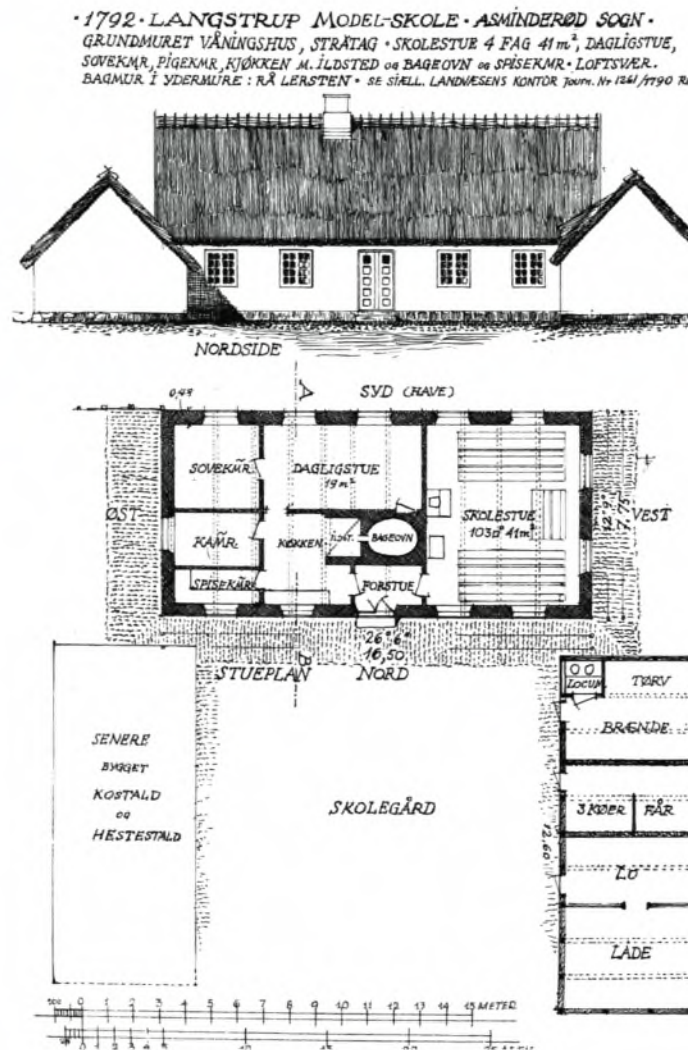
Det har uden tvivl været af den største vigtighed at sætte jord af til skolen, og man kan bemærke at lodden får matrikelnummer 1, mens matrikelnummer 2 tildeles Asminderød Kirkejord, en mindre parcel ude i den østlige del af landsbyens ejerlav ude ved Kongevejen, i dag lige syd for Coloplast. Derefter er matrikelnumrene stort set tildelt gårdene i rækkefølge østfra, og derefter de mindre lodder som til husmænd m.v. Man kan i øvrigt bemærke at et af disse smålodder nummer 35 på kortet er angivet som tilhørende skolelærer Clausen, som vi vender tilbage til.

Men først tilbage til skoleloddet, hvor man opførte en skole efter landinspektør Reckes tegnning

Langstrup skole, Humlebækvej 32 opført efter Adolf von der Reches tegning i 1791 som model for de andre skoler, der blev efter landboreformerne. Grundplan af Langstrup skole

ger, og den blev opført som modelskole for de andre skoler i Frederiksborg amt. Der var tale om en bygning med 3 fag til skolestue, 2 fag til dagligstue samt 2 fag til et par værelser. Hele herligheden bestående af en grundmuret teglhængt bygning med skolestue og 2 værelses lejlighed samt pigekammer, køkken og spisekammer kostede 1250 rdlr., men så havde man også en ny skole, der som nævnt var model for andre, og som tilsyneladende lever op til kravene i "Anordning for Almueskolevæsenet paa Landet i Danmark", som Frederik VII udsendte den 29. juli 1814, idet

skolen fungerede frem mod år 1900, hvor den blev afløst af nye bygninger på den nuværende Humlebækvej 36.

Det gældende ejerlavs og matrikelkort med den gamle skolelod på 1a, 1b og 1c. Den nyeste af de to skoler havde et noget mindre jordtilliggende på matrikel 38b, hvilket også vidner om ændrede aflønningsformer for skolens personale.

Vi kan få et lille indtryk af livet formede sig i den første Langstrup Skole gennem en artikel i Frederiksborg Amts Tidende den 9. april 1893, hvor der stod at læse om Lærer Chresten Clausen, der kom til Langstrup et par år før udsendelsen af skoleanordningen i 1814.

Clausen var uddannet på Blågård og var herfra kommet til Vinderød ved Frederiksværk, men efter diverse svære sygdomme i familien beretter artiklen, der her bringes i redigerede uddrag, bl.a. om ønskerne om at blive forflyttet:

Chr. Clausen (1785 – 1869). Lærer ved Langstrup skole fra 1808 til 1859

"Livets fornødenheder, hvortil nu desværre medicinen hørte, steg, pengenes værdi sank og ingen

fortjeneste. Mit mod, mit håb og fortrosthed til Vinderød Skole var aldeles borte, når jeg betænkte de sygdomslidelser, både jeg selv og mine kære havde gennemgået.

Al hu og tanke stod til forflyttelse, og lejlighed dertil syntes at åbne sig.

Til samme tid fik jeg brev fra en ven, nemlig Beibye i Agerup, at Langstrup Skole ved Holstebroes død, var ledig.

Det var dog en afstand, som lod sig tænke mulig at flytte til og at bese forinden. Jeg skrev ansøgning om Langstrup, og den gode Strøm, som nøje kendte mit hele, anbefalede mig ligeså kraftigt, som inderlig varmt.

Med et gigtlamt knæ rejste jeg til Frederiksborg. Amtmanden traf jeg ikke, og så til Langstrup for at se mig for.

Jeg fandt det just ikke for indbydende, men dog antageligt, og enken gjorde mig bekendt med det skolen tillagte, der altid var det dobbelte af hvad Vinderød Skole var tillagt, men privat fortjeneste var her aldeles ikke at vente."

Det var dog ikke så nemt, så man bare kunne

vælge sig et job efter eget ønske. Seminarierne fulgte tilsyneladende sine tidligere elever med omhu, og at gode forbindelser også kunne bidrage til afgørelsen om, hvem man skulle ansætte i et embede, fremgår af fortsættelsen:

"Nu af sted til amtsprovst Øllgaard. Jeg var heldig og traf ham. Han tog med godhed imod mig. Efter at have overgivet min ansøgning, som han straks gennemså, og talt min sag så godt jeg formåede, bød han mig til sæde, hvorpå han viste mig en stabel af ansøgninger, fortalte mig, at han fra seminariet var anmodet om at bevirke en skolelærer fra Amager kaldet til Langstrup, da amtsprovst og seminarieforstander Haman i Brøndbyvester så ville ansætte ved Lille-Værløse en seminarist Gebuur, der havde lært gartnerkunsten og så skulle være seminariet Jonstrups gartner. Under disse omstændigheder kunne han aldeles intet håb give mig, og efter at jeg havde anbetroet ham Saxtorps skrivelse, tilrådede han mig at tage skønsomt hensyn dertil. Hvad var herved at gøre?"

Jeg skrev til min kone, som det forholdt sig og kunne ikke bestemme, når min rejse kunne endes. Ved Holgersens omhu fik jeg kvarter hos gl. Knud Hansen i Asminderød for den nat.

Saxtorp tog med godmodig venlighed mod mig, sagde, at Baarsøe var mig sikker, men at min og enhver anden end skolelæreren på Amager ansættelse til Langstrup måtte han på seminariets vegne ivrigt sætte sig imod, og at han just ville have sit seminariums hæder hævdet ved mig i den egn, hvor ingen seminaristisk dannet skolelærer endnu var ansat."

Nu følger en beretning om besværlighederne ved rejsen til Sydsjælland for at bese embedet i Baarsøe og efter at have gået så gruelig meget igennem, ender historien alligevel med ansættelse i Langstrup:

"Under 5.te september 1812 blev jeg beskikket til skolelærer i Langstrup og kirkesanger til Asminderød kirke, på hvilket embede jeg under 28.de september samme år fik biskoppelig kollats, hvorefter jeg søndagen den 12.te oktober samme år formelig af amtsprovsten blev indsat og anbefalet til skoledistriktets og menighedens velvilje.

Mine Vinderød og Kregome bønder forestillede mig, at den gamle degn i Kregome ikke kunne leve længe, at jeg så ville fortryde at have flyttet, da jeg intet steds kunne komme, hvor de hold så meget af mig som her.

Jeg takkede for deres kærlighed og gode tilbud, jeg alt havde modtaget kaldsbrev, og det eneste bevis de nu kunne give mig på deres velvilje, var at flytte mig og den lille rest af gods, jeg ej havde stillet til auktion til mit fremtidige hjem.

Slutningen blev, at vi i forening overvejede, hvor mange vogne der behøvedes, som beløb sig til 7, og med disse mødtes der torsdagen den 9. de oktober og førte mig og mit til Langstrup Skole uden at mine tilkommende bønder i mindste måde blev ulejliget dermed.

Nu skulle man da til at åbne øjnene for sin nye stilling, og hvad så man så! Mangel og savn i alle kroge. Ingen køer, ingen får eller svin, ikke engang en høne. Dette tilligemed en del godt husgeråd var solgt for auktion, dels for flytningens skyld, og dels ved at betale gæld og også fordi her næppe kunne overføres noget kreatur, med den del af fouragen, som tilkom mig, og høsten havde enken fået tilladelse til at sælge, så her var tomt og bart i alle kroge.

Penge vare så at sige uden værd, til eksempel 20 Rdl. D.C. for et pund smør og alle andre fornødenheder i samme forhold, som det ville blive ligeså kedelig, som trættende at detaljere.

En mængde papirpenge cirkulerede i 1-5-10-50 og 100 Rdl. sedler, så blev udstedt 2- og 20 Rdl. også en del såkaldte komitesedler lydende på 25 Rdl. D.C., men især var en masse af 8-12- og 24 Sk. (Skilling) sedler, som brugtes til højtidsoffer, men næsten ingen sand gehalt havde, da ingen som ejede en kobber eneste-skilling ville bytte dem med en 8 Sk.-seddel.

Til livets tarvelige ophold og anskaffelse af det allernødvendigste bohav, kreaturer og såsød løb min gæld op i det første år til 3000 Rdl. D.C., som ved reduktion og omskrivning efter forordningen af 5. te januar 1813 udgjorde en sum af ca. 8- å 900 Rdl.

Skoleloddens afgrøde forfremmede ikke. Dens dyrkning tog ikke sjældent mere end den gav, men i al denne kamp og strid for at tilvejebringe, hvad til dette livs næring gøres behov, bevarede den algode os helsen og sundhed. Selv den lille, under den stærke feber fødte pige trivedes og blev en rask tøs.

Tillid til Guds nåde og håb om bedre tider, styrkede modet og opretholdt kraften til ufortrøden virksomhed.

Nogen privat fortjeneste opnåedes, især hos den mod mig så faderlige sindede Øllgaard.

Foruden at assistere ham ved det omfangsrige skriveri, hans stilling gav ham, fik jeg snart hele amtets skole og fattigvæsens regnskaber til revision, og da han indså min flid og nøjagtighed ved det betroede, lønnede han mig rigelig og forstrakte mig i nødens tid med flere hundrede rigsdaler, skønt han undertiden selv måtte gøre lån, og med sandhed må jeg tilstå og erkende, at jeg uden hans i mange retninger kraftige bistand, måtte have set mig redningsløs.

Det blev mig snart anskueligt, at dersom skolelodden skulle blive til nogen sand og virkelig gavn for besidderen, måtte den anderledes dyrkes og behandles end det ved egen medvirkning kunne ske. Lejligheden til endnu mere jord gav sig, og skønt jeg ikke besad kræfter til at dyrke den, jeg rådede over vedborlig, og endnu mindre til at betale mere, vovede jeg mig dog ind på at købe et forfaldent hus, med en ret vakker lod for 1800 Rdr. D.C.

I en del år måtte jeg udleje denne ejendom af mangel på pekundiære kræfter til selv at dyrke den, men lejen gav dog lidt overskud fra de andragende skatter og renter, og omsider anskaffedes de fornødne avlsredskaber, et par simple heste og karl, hvilket alt i begyndelsen drog os dybere i gæld, men omsider bidrog betydeligt at afdrage den.

Den 30.te april 1814 blev familien forøget med nok en datter, og den 28.de maj 1816 med en do.

Alt gik nu for øvrigt sin rolige gang, og krøb så småt fremad til det bedre indtil 1823, da mine private indtægter fik et føleligt afbræk ved hr. amtsprovst og ridder Øllgaards befordring til sognepræst for Trinitatis menighed i København hvorfra han omsider velfortjent avancerede til biskop for Viborg stift.

Under 9.de august 1817 blev en skolelærerhjælpekasse befalet oprettet og organiseret for Frederiksborg amt, til hvis fond, iblandt mere, samtlige skolelærere måtte betale et indskud for 3 år, med værdien af 1 td. Byg efter hvert års kapitelstart, der i angældende år 1815-16 og 17, varierede mellem 14 og 17 Rdl. pr. tønne, og beløb sig til nogle og fyrretyve rigsbankdaler på et bræt.

For at dække dette og en del mere, blev mig af provst Øllgaards steddatter, frøken Hansen, forstrakt et lån af 100 Rdl. som først efter at provsten i et par år havde fungeret som biskop, igennem kaptajn Solberg på Frederiksyndest ved Fredensborg blev betalt.

Øllgaards plads her blev omsider besat af præsten Brøndsted i Varde, og skønt det ingenlunde mang-

lede denne i flere retninger dygtige og som husfader elskværdige mand på god vilje, var og blev Øllgaards tab uopretteligt.

Brøndsted blev autoriseret som provst for Lynge-Kronborg herred. I en række af år var jeg også denne, mig forekommende og velvillige, foresattes tro medhjælper i hans regnskabers bestyrelse og opgørelse.

Da min førstefødte og eneste søn opvokste til en vakker og håbefuld yngling, blev det mit ønske i mangel af evne til at anbringe ham i større studium, at få ham oplært og dannet til en dygtig skolelærer.

I sommertiden 1824 og 25 fik jeg ham i gartnerlære hos en ven, der bestyrede havevæsenet ved Jegerspris, da jeg anså det for nyttigt i hans fremtidige bestemmelse.

Om vinteren forberedte jeg ham så godt jeg kunne, og den gode præst, residerende kapellan Dorph på Fredensborg, rakte mig dertil en hjælpsom hånd og ledsagede ham, i min sygdom, selv til forudgående prøve på Jonstrup Seminarium.

Ved anbefalinger både af Brøndsted og Øllgaard, der havde konfirmeret ham, lykkedes det mig, vel

og fordi han godt bestod prøven, at erholde friplads for ham i alle 3 seminarieår, og den 1. ste juli 1827 indtrådte han som lærling på det Blaagaard-Jonstrupske Seminarium.

Men, sorg og glæde de vandte til hobe.

En ondartet tyfus angreb hans unge liv i de sidste dage af marts 1829, og endte det den 18. april samme år.

Hans lærere og medseminarister ledsagede og bar hans stov til hvilestedet på Værløse Kirkegaard, hvor det nedsænkedes i "Vuggen uden dun og gænge". Pastor Aagaard stræbte efter at trøste mig med, at min blomst var omplantet i en bedre have, hvor intet syndigt ukrudt skulle kvæle den.

Men dette dødsfald gav mit tilforn så lykkelige husliv et meget voldsomt stød.

Den alt for ømme moders sorg og græmmelse gik for vidt, næsten til vanvid.

Med bitterhed forekastede hun mig, at når jeg havde besørget ham bragt til hjemmet i tide, havde han nok levet.

Jeg viste hende svar fra Wegener og seminarielægen, hvem jeg desangående tilskrev, og som begge erklærede det for umuligt at bringe ham levende så lang en vej i en dette år voldsom vårkulde.

Tiden betog jo omsider sorg og græmmelse, deres bitre brod, men den hun havde været, blev hun ikke mere.

Jeg lod, så lidet jeg dertil havde evne, en tømrer og maler indfatte hans hvilested, der kostede mig 4 å 25 Rdl.; men havde deraf kun ærgrelse, da hele indfatningen, inden året var omme, var borttranet og ødelagt.

En spækhøker i Kjøbenhavn, hvis søn fik hvilested ved siden af min, opfordrede jeg til at deltage i bekostningen af denne indfredning, men han var klogere.

Hirschholm Skole blev kort efter ledig. Jeg søgte den af al evne, for at få min kone bort fra hendes sorgens minde. Forgæves, jeg fik den ikke.

Med samme held søgte jeg nogen tid efter et skolelærerembede i Sorø, siden Ravnsnæsse – alt forgæves. Hertil skulle jeg komme og ikke længere.

I senere år led, min som moder alt for ømme Rikke smertelige lidelser, især af gift, som vistnok for størstedel var samlet i de højst uhyggelige køkkener.

Efter langvarige lidelser endtes hendes dage i hendes 56.de år, den 1.ste juli 1845, efter at hun havde delt onde og gode dage med mig i 35 år, 10 måneder og 10 dage.

Trange kår, selv virkelig mangel kunne ikke kue hendes mod eller svække hendes kærlighed, men tabet af den med inderlig lidenskab elskede søn, kunne hun ikke overvinde.

Vel satte Claudines forlovelse med skolelærer Hansen i Gurre al hendes virksomhedsevne i fyrrig bevægelse for at bringe et tåleligt udstyr til veje; men såvel under denne ivrige beskæftigelse, som og især ved hendes bryllup 30.te november 1833 hed det: "Havde min Christian levet – så" – det var meningen – ville hendes glæde have været fuldstændig; men nu manglede den dog sit ypperste glanspunkt.

Den kærlige og ømme moder oplevede også at se sin ældste datter forlovet og gift med S. Hansen, en broder til den før nævnte, og som var lærer ved Usserød Fabrik Skole, hvormed han dog fik en privat skole

etableret, hvorfra provst Benzien, der fandt ham at være en duelig og velbegavet lærer, gjorde sin indflydelse gældende til at få ham ansat i et godt skolelæreembede i Vejenbrød, Karlebo sogn.

Min elskelige datter Hannes bortkaldelse fra en kærlig mand og fire uforsørgede børn i slutningen af år 1849, var mig et hjertesående tab, så meget smerteligere, som min ligeså elskede yngste datter Marie den 12. februar, var gået forud under en opsamling af flere rædsomme sygdomme. Året tilforn blev hun forenet i et kærligt ægteskab, med min hjælpelærer Andersen.

Siden min kones død, havde denne, jeg tør nok sige sjældne datter, bestyret mit hus. Hun var min glæde og trøst.

Ved hendes huldrige hånd, håbede jeg, at mit livs aftensol blidelig skulle neddale.

Af mit livs glæde, trøst og håb, har jeg nu alt i flere år kun haft min, ved flere hårde sygdomme hårdt medtagne Claudine tilbage, men hendes tvende håbefulde sønner, hvorfra den ene nu er min vakre hjælpelærer, og den anden en flink seminarielærling, lader dog endnu mange oplivende stråler belyse og opklare mit livs aftenhimmel.

Om min gerning som embedsmand, har jeg kun såre lidet selv at sige.

At den kamp mod næringsсорger, hvorunder den kraftfuldeste del af mit embedsliv er henrunden ikke har fremmet, men desværre; ofte har hæmmet og hindret mig i den forberedelse, jeg som enhver nidkær lærer idelig behøver, for vedbørlig at røgte mit kald, tør jeg i disse til sandhed viede blade ikke benægte.

Jeg har mange, mange gange i mange, mange år træt og mødig af trællende slid i have og mark fra den årle morgen, måttet begynde min skolegerning, og når denne var til ende taget fat igen, hvor jeg slap, ingenlunde af lyst eller iver for landvæsnet, men af pur nødvendighed for at indvinde et tarveligt livs nødtørft til mig og mine.

Landsbyvæsnet stod ingenlunde øverst på mine ønskers trappetrin, da min tid var udrunden på seminariet og ærlig vil jeg bekende, at jeg ikke som landsbyskolelærer har fundet mig på den rette hylde.

Jeg trøster mig dog til, så lidet det end kan øjnes, at have udrettet noget i de mig anbettede kald. Jeg er mig bevidst efter evne at have bekæmpet vantro

og vankundighed i min kreds og nedlagt nogle gode frøspirer i de unges sjæle.

Jeg har oplevet den tilfredsstillelse, at de af mig underviste mødre have sendt anderledes forberedte børn til skolen end de selv vare, da jeg modtog dem. Men ak! Hvor meget er endnu tilbage at ønske.

Når vil de intellektuelle anskuelser vinde sejr over de materielle. Når bringes bonden til at føle og erkende, at han gør bedre mod sin søn, når han sender ham i skole end når han lader ham spare eller indvinde nogle skillinger ved at kantre tørv og alt?

Jeg kan med sandhed sige, at jeg har greben enhver lejlighed til at indvirke på dem i den retning. På nogle har det frugtet, men desværre - jeg tør ej engang sige på de fleste.

Jeg har endnu tilbage at bevidne mine højerværdige og højedle foresatte min hjerteligste tak for deres formående medvirkning til, at der blev mig forundt en medhjælper, da svækkede sjæls- dog især legemskræfter satte mig ud af stand til vedborlig at røgte og varetage min embedsgerning, som og nogen understøttelse til hans lønning.

Kan den gamle ikke bestå må han jo finde sig i at resignere og ikke af egen nytte standse den unges fremskridt.

Vel har der, både før og nu, opstået ønsker hos mig, at en af dem, der stod mit hjerte nær, måtte sukke mig, men da jeg ingen rådighed har i den retning, heller ikke kan forudse, om det kunne blive den vedkommendes sande gavn, må jeg lade alt i hans hånd, der ledte mig såvidt frem på banen og fremdeles håbe på hans nådefulde bistand til mit livs mål er nået.

Forundes det mig, at opleve den 14. de juni dette år, har jeg nået en alder af 72 år. Af disse høre de 19 til mit ungdomsliv, de 3 til mine læreår og resten til mit embedsliv. Så meget jeg end har stræbt efter at opfatte mit livs erindringer i korthed må jeg dog frygte for at have misbrugt deres tålmodighed, som ville bære det med et flygtigt gennemsyn. Ingen kan mere end jeg selv føle det ufuldkomne.

Efter min ædelsindede, højerværdige hr. provst og ridder Benziens særdeles anbefalende indstilling blev mig på mit 50 års jubilæum, med megen højtidelighed og under en talrig forsamling, overrakt dannebrogsmændenes hæderstegn i Asminderød Kirke. Værdifulde gaver af ædle foresatte og kærligsindede

*embedsmænd, samt af en del af distriktets beboere,
bleve mig tildelte.
Skåler bleve tømte på min hæder og fremtids held.
En herlig sang af en agtet embedsbroder afsunget etc.*

*Efter ansøgning entlediget fra embedet til nytår
1858 og af Frederiksborg Amts Skolefondskasse
forundt i pension 325 Rdl. 4 sk.”*

Her slutter den redigerede beretning efter artiklen i Frederiksborg Amtstidende i april 1893. Lærer Clausen, der fik et alderdomsasyll hos sin eneste datter, der overlevede ham, og hendes mand i Gurre Skole, hvor han døde 1869.

Der kom nye lærere i den gamle skole i Langstrup og på et tidspunkt omkring år 1900 flyttes skolen lidt ned ad vejen mod Søholm til Humlebækvej 36 og her er der skole frem til 1940, hvor eksamens og karakterprotokolen for 1902 – 1940 afsluttes. Dermed ophører Langstrup skole som undervisningssted efter 150 år. Der er næppe tvivl om, at livet i denne periode har ændret sig og efter at have stiftet bekendtskab med lærerlivet i den første skole får vi et indtryk af livet som elev i den anden, som det er beskrevet i Erindringer fra Langstrup 1904-1910.

Erindringer fra Langstrup 1904-1910

Af Ellen Ramlau (fortalt 20.04.1979)

Jeg tilbragte nogle af mine barndomsår i en af gårdene ”Dragenhøj”, midt i Langstrup og genbo til smedjen. Da jeg er nogle år yngre end Chr. Hansen, har jeg kun kendt ham som en af smedefamiliens mange sønner og husker godt, at hans mor, der var svensk født, talte meget anderledes end vi andre, og en kort tid har jeg gået i skole i Langstrup hos lærer Johansen med søsteren Elisabeth.

Mit navn er Ellen Ramlau, født André 1900 i Karlebo, hvor min far, der havde været forvalter på Gisselfeld, havde Prøvelyst i forpagtning til 1904, da han købte gården i Langstrup, som kun var på et halvt hundrede tdr. land.

Fars familie var af fransk afstamning, idet to brødre engang i en fjern fortid havde slået sig ned som sømænd i Nakskov, hvor min farfar var

Dragenhøjgård

søkaptaj. Mors familie var fynboere måske i slægt med Hans Tavsén, men stamtavler har vi ikke. Min mor, hvis far var malermester i Odense, havde fået huslig uddannelse i herregårdskøkkener.

Altså var de egentlig begge byfolk af oprindelse og var vist forlovet 6-8 år; da man dengang skulle have en ordentlig stilling, før man giftede sig. Måske skyldtes det bymiljøet de var kommen fra, at vi ikke kom sammen med ret mange naboer; så vidt jeg husker kun med Julius Hansens - tidligere mejerifolk fra Fyn - der havde Tinghøjgård nord for vores mark. Jeg var enebarn, men hos dem var der mange, og de deltog i malkning, tørveskæring i mosen, hvor hver gård havde sit eget stykke og høstarbejdet. Vi havde en slåmaskine, mens Julius Hansens købte en mejemaskine.

Om vinteren blev der tærsket langhalm i loen, og jeg kan næsten høre plejlslagene endnu. Havre og byg havde efter hjemkørslen fra marken stået i stakke bag gården og ventet på det lejede tærskværk, og det var store dage både ude og inde med alt det ekstra mandskab, der skulle have mad i borgestuen. Sæden kom op på stuehusloftet, hvor det lå, til mølleren eller dyrene skulle have den og en del af halmen kom på udhuslofterne, hvor

også høet lå. Resten måtte stå i stakhaven, til det skulle bruges til foder og strøelse. Der blev skåret hakkelse til hestene ved hjælp af en hesteomgang, der stod uden for loen.

Om efteråret, når roer og kartofler var taget op, blev de kulet ned, så de ikke frøs om vinteren. Roerne blev ædt af køerne, efter de var raspet i små stykker af en dertil indrettet maskine, der kunne drejes med håndkraft. Da mine skole- og legekammerater hos naboens deltog i alt det udendørs arbejde, ville jeg også hjælpe til hjemme hos os, hvad jeg fik lov til i de dertil af skolen berammede ferier.

Jeg husker, det var koldt at tage roer op med hånden og hugge toppen af med en temmelig stor kniv der vistnok var fabrikeret af en gammel le, og en dag ramte jeg da også hånden i stedet for roen, og det ar har jeg haft i mange år. Malke ville jeg også gerne og lærte det hos Julius Hansens, da far ikke ville have sine køer ødelagt.

Vi var ikke i mejeriet, så hver morgen kl. 6 når vores dygtige malkekone, Alma, der boede med sin familie i huset bag smedjen, havde klaret morgenmalkningen, kørte forkarlen, Peter, mælken

til Nivå station, hvorfra den sendtes med tog til København. Nogle af køerne blev også malket om middagen og alle om aftenen, og mælken kølet af i kar med koldt vand- alt sammen så Oldnordisk nu!

Vi havde 2 pumper; og fra den ene bag udhuset kunne der postes vand i kostalden til fodringen, og der blev storvasken også skyllet sommer og vinter. Den anden stod i gården lige ved køkken-døren. Far holdt prøvemalkning, som det hed, og hver ko havde en tavle hængende over båsen med nr. og datoer, hvor mælkeydelsen blev noteret. At være med, når far fodrede, var vældig sjovt. Fodergangen fik jeg lov at feje, mens grebningen blev overladt til en karl, der i trillebøren kørte resultaterne ud på møddingen, som var umiddelbart udenfor stalddørene ud til "Hovedgaden", hvor den nok så pynteligt nåede lige ned til vejen; og for at komme ind i gården gennem porten, der altid blev lukket om aftenen, skulle man langs med møddingen, men sådan var det vist i mange landsbyer dengang.

Da vi solgte mælken til København, fik vi jo aldrig skummetmælk eller kærnemælk hjem som medlemmerne i mejeriet; så af samme grund

havde vi ikke svin, kun en enkelt slagtegris. Engang imellem hvis mor gerne vilde lave kærnemælkssuppe, gik jeg meget modstræbende med en spand ned til Hans Johansens eller Peter Johansens på Bognegård for at købe et par potter, som det jo hed dengang - det syntes jeg var meget flovt.

Jeg mindes, at smedens en enkelt gang kom ind i billedet. De havde ged og kærkede selv smør af dens mælk. Vi lånte kærnen og sad på loftstigen og hev kærnestangen op og ned, til der kom smør ud af den mælk, der desværre var blevet sur, så den ikke kunde sendes til København. Normalt brugte vi kun smør, når familien fra byen besøgte os og det var gerne Odense-erne. Margarine var ganske hvid dengang, og for at gøre den mere appetitligt at se på, æltede husmoderen den med gylden farve, der blev købt i små dråbeformede kapsler. Rugbrød og sigtebrød bagte mor ikke selv, men meget andet. Engang deltog hun i et kursus om wienerbrødsbagning og blev hel ekspert i smørkager. Til min fødselsdag fik jeg hvert år en kagemand, pyntet med glasur og med rosiner som øjne, mund og frakke knapper. Øl bryggede vi ikke selv, men når det var nødvendigt, blev der anskaffet et

stort anker hvidtøl, der stod i madkælderen påmonteret en hane, så der daglig kunne tappes til den krukke, som stod på bordet i borgerstuen, dækket med en tallerken for at fluerne ikke skulde drukne i øllet. Folkene drak lige af krukken til madtiderne, og grød og søbemad langede karlene til i et stort lervad. Herskabet spiste i stuen. Endnu da min mand og jeg blev præstefolk i Vestsjælland 1927, spiste forpagterens karle på den facon. Kopperne i min barndom var uden hank - en spølkum - og hornskeen, blev vasket op i køkkenet og gemt der til næste måltid.

Omtalte forkarl Peter, der vist var noget op i årene og måske lidt mærkelige, gemte altid noget af sin portion i bordskuffen til næste måltid, som om han ikke ventede flere serveringer den dag.

I madkælderen stod også det sulekar med det saltede flæsk, som jo ofte blev brugt til middagsmaden, og flere kar med saltede sild og kryddersild. På den egn spiste alle kogte, saltede sild med rugbrød til som frokost kl. 8. Der blev sagt, at de nogle steder serverede sildesuppen til middag. Morgenkaffen var kl. 6, middag kl. 12 og servering, hvis man var i marken, igen kl. 4, og det sidste måltid kl. 7 efter fyraften - nogle solide rundtenommer med ost og pålæg, skyllet ned med øl og te.

Det var skønt at være med om efteråret, når fiskemanden, han var vel fra Sletten, kom med høstsildene, og alle de mange snese sild til vintermaden skulle renses og saltet, i et lille rum for enden af en lang mørk køkkengang med murstensgulv, som der også var i køkkenet og brygges, hvor der var nedgang til madkælderen.

Ved opgangen til Borgestuen, der lå 2 trin over kælderen, og indgangen til spisestuen, havde de røgede flæskesider, spegepølserne og skinkerne deres plads. Musene kunne godt lide det rum.

Folk malede og brændte selv kaffebønner - det sidste er ved at være moderne nu; men desværre er mors kaffemølle for længst smidt ud. Ligeså min farmors ganske lille symaskine, som hun havde syet så meget på til hende selv og andre, da hun tidlig blev enke med den ret store børneflokk.

Naturligvis fandtes hverken el eller telefon, så en masse lygter og lamper skulle ordnes hver dag og fyldes med petroleum. De sidste år i min Langstrupid 1911-12 blev flagermuslygterne kendte, men der havde været staldlygter, der var konstrueret, så en slags rør faldt ned og slukkede flammen, hvis lygten væltede. Der måtte forsigtighed til med ild og lys, hvor der var stråtag, sæd

på stuehusloftet, og hø og halm på alle udhuslofter, og de mange dyr, hvis liv det gjaldt, hvis det brændte. Når det var tordenvejr om natten, var vi selvfølgelig oppe og klædt på, og så vankede der tordenkaffe, når alt det frygtelige lys og bulder var vel overstået. I mit ægteskab - vi boede i en landlig præstegård med avling til – holdt skikken med tordenkaffen sig også i hvert tilfælde blandt de voksne.

Der blev brugt tørv til at fyre med, og de var gode til at ”holde” ilden, og desuden købte man brænde på skovauktionerne. Det blev savet, kløvet, hugget og stillet op i nydelige brændestakke til vinterbrug og optænding. Normalt blev der nok kun fyret i køkken og en enkelt opholdsstue. Jeg husker, hvor koldt det var at komme i seng en vinteraften i det uopvarmede soveværelse; men det hjalp jo, hvis der var blevet varmet en mursten i kakkelovnens kogerum, hvor der ellers gerne stod en kedel vand. Murstenen blev pakket ind i en avis og var dejlig at lægge fødderne på, og det hændte da også, lille Ellen blev pakket ind i et opvarmet uldtæppe. Hvordan de tjenende folk klarede den personlige hygiejne især om vinteren, fatter jeg ikke, i deres iskolde kamre aldeles uden faciliteter. Om sommeren kunne man tage et lille bad i mergelgraven, men det kunne være farligt, da vandet i bunden altid var koldt, og til stranden var der alt for

lang vej på gåben. Der hørte et stykke tørvemose til hver gård, samt eng, hvor ungkreaturerne kunne gå i indhegning om sommeren. Vores eng stødte op til Vejenbrød, og da far var ret moderne, blev der i engen dyrket græsfrø af sorterne Hundegræs, Engsvingel og Thinote.

Havebrug havde også hans interesse, og det skyldtes måske, at min morbror på det tidspunkt var ansat hos slotsgartneren i Hillerød. Parken der var dengang meget smuk. Når onkel Jens kom på besøg, blev der plantet og sået ting, man vistnok ikke ellers havde i landsbyhaver, f.eks. nye sorter af frugtbuše og frugttræer.

Et stort stykke med jordbær havde vi også, og dem var det os kvindfolk beskåret at plukke et par gange om ugen tidligt om morgenen, og da alt var drivvådt af dug, blev vi det også.

Om formiddagen blev bærrerne kørt med hestevogn til Asminderød Kro, som efter aftale overtog hele produktionen for 25 øre pr. pund, (1 pund = ½ kg) i hele sæsonen. Jeg var gerne med på køreturen, men husker da også kroen fra at have været der til den årlige høstfest, hvor der var de gængse fornøjelser som karrusel og gynger.

For øvrigt var vi medlem i en frugtavlerforening og sendte forskellige busk- og træfrugter i der-til indrettede trækasser, der kunne rumme et bestemt antal spånkurve med flade hanke så de kunne stå i to lag, og vi fik kasserne tomme retur. Endnu har jeg et par af disse kasser og bruger dem til æbler om vinteren. Det var mig beskåret at skrive fragtbrevene til forsendelserne fra Nivå til København, også for mælken.

Normalt gik man til Fredensborg, da cykler var meget sjældne. Min moster, der altid besøgte Langstrup i sommerferien sammen med Bedste, havde en sådan. Hun var kommune-lærerinde i Odense, og om det var cyklens skyld, at jeg allerede som lille pige ville være lærerinde, når jeg blev stor, ved jeg ikke, men jeg fik ikke cykel, og det var kun en brugt, før jeg var omkring de 19 år, og jeg tjente til den i min seminarietid ved at læse lektier med en dreng.

Hvis mor manglede et eller andet, der skulle købes i Fredensborg, gik den unge pige og jeg den lange vej frem og tilbage for en belønning af 10 øre til hver, så vi kunne gå ind i konditoriet på Hovedgaden og spise hver to fem-

øreskager, så vi kunne få kræfter til hjemturen. Hvor mange km det var, ved jeg ikke, men der var meget længere end til Langstrup Skole. Når mine forældre skulle købe stort ind af forskellig slags, gik turen med et par gode heste den smukke vej gennem skovene og gennem Slotsporten, og vi håbede at være så heldig ikke at møde en af de støjende ny automobiler, der skræmte heste fra vid og sans, så kusken ikke kunne styre dem, og vognen væltede. Den slags ulykker var der en del af.

Vi havde da Hanne Høkers Forretning i Langstrup By, hvor vi selv følgelig købte det, vi lige stod og manglede. Når Onkel Jens skulle komme og plante, blev jeg sendt ned for at hente 6 rigtige øller, for vi skulle have fint smørebrød, og sådan en kurvfuld kostede 72 øre. Hel kardemomme blev altid købt hos høkerens, som vist ikke rigtigt kendte bypriserne på den vare, for vi fik et stort kræmmerhus for 10 øre.

Mor kunne både den jævne og den finere madlavning med sin herregårdsbaggrund i husvæsen fra sin ungdom, hvor herskabet fik mange og fine retter. Jeg har hendes håndskrevne kokebog liggende,. Antagelig har hun brugt ukendte kryd-

derier, jeg husker, at den unge pige, da mor havde bagt vaniljekranse, hvor de sorte vaniljekranse tydelig kunne ses, sagde: "Det er da en skam med al det komfursnavs, der er kommen i de fine kager".

Komfuret var der jo altid fyret i, og enkelte havde vist allerede dengang en petroleumskoger, forgængeren til den senere primus, som jeg også brugte i mit ægteskab til morgenmaden, inden vi fik elektriske kogeapparater. Madlavning tog megen tid, fordi man lavede så godt som alt selv, og med temmelig primitive redskaber. Til fars blev kødet eller fisken ikke malet på maskine som senere, men hakket med en krumkniv på et særligt dertil indrettet hakkebræt. Mor fik noget senere en ganske beskedne kødmaskine, men desværre er ingen af delene blevet gemt, for det ville nok være en attraktion i disse nostalgiske tider. I brygger-set stod den store indmurede gruekedel, der blev brugt både til storvask og slagtning. Man kogte også af og til sæbe i den, men det var nok ikke så fint, som den købte. Til det sorte tøj kunne man bruge hvid sæbe, men i reglen havde man bare soda og brun sæbe, som vist egentlig var grøn, da jeg var barn. Når tøjet havde stået i blød en dags tid i sodavandsopløsning, blev det snavskogt før gnidning på vaskebrættet, og så renkogt inden

skylningen, hvor der kom blånelse i vandet. Bomuldstøj og hvide broderede ting skulle stives i en opløsning med risstivelse, når det meste vand var vredet af. Når man så var så heldig, at vasken var bleven tør i haven eller i gården på de lange snore, skulle tøjet lægges pænt sammen, og måske stænkes lidt, hvis det var for tørt, og så til sidst rulles og stryges. Til at rulle skulle helst være 3 personer. To med kræfter, der kunne trække og vippe den store trærulle, der var fyldt med store kampesten og gerne havde sin plads på loftet. og en, der omhyggeligt kunne rulle tøjet på en af træstokkene, når de trækkende vippede rullen. Resultatet kunne blive særdeles nydeligt, men der var ting, som bagefter også måtte have en omgang med strygejern. Det var selvfølgelig af metal og blev varmet op med en bolt, der blev anbragt i komfurets gløder, og derefter i strygejernet, så det kunne skiftet ud, når det var tiltrængt. De sidste år brugte man at varme strygejernet på en strygepande, der stod over komfurilden, og det var nemmere og mere renligt.

Jeg var selvfølgelig dyreven og blev vred, hvis mor slagtede kyllinger og høns, når jeg så det, og husker jeg engang, da nogle ænder skulle lade livet. Jeg ville jage en af dem væk fra mors om-

råde, men med det resultat, at den faldt og slog sit ene ben temmelig meget. Det reddede den slet ikke, og skrammen på benet kunne ses, da den var klar til stegning, men jeg skulle ingen andesteg have. Når der skulle slagtes gris kravlede jeg ned under dynen tidligt om morgenen, for ikke at høre dens skrig. Alligevel syntes jeg, det var ret så interessant at være med at rense tarme, skære flommefedt og koge blodpølser og stoppe medister. Blodpølserne blev kogt i gruekedlen, og vel også ingredienserne til sylten.

Forskellige katastrofer fra de år mindes jeg stadig. En morgen var alle kattekillingerne, som jeg legede med i Sandhuset, hvor jeg havde indrettet seng til dem, forsvundet. Der blev sagt, de var bidt ihjel af et eller andet dyr. Dengang troede jeg på det, men har senere haft mine tvivl. En dag kom jeg kom ud i svinehuset og fandt den ene af vores store hunde, en dejlig granddanois, hængende død over rækværket i sin lænke. På grund af løbetid havde man lukket den ind i svinestalden uden at tænke på, hvad der kunne ske, hvis den prøvede at springe op af båsen.

Nogle polakker, der var misfornøjet over behandlingen på den gård et sted på Sjælland, hvor de tjente, forøvede et meget omtalt overfald på gård-

ejereren, hans kone og børn, men jeg husker ikke, hvilket år det fandt sted, men at det var meget betænkeligt at gå alene ned gennem byen, inden Buletti og hans kammerater var under lås og slå.

Alberti-skandalen gik ikke ind i min bevidsthed, men måske var, der var anbragt et avisudklip på væggen i Borgestuen med billeder af en række politikere fra den tid. Så politisk bevidste som både unge og gamle er nu, var man ikke.

Vi havde ret mange bøger efter landsbyforhold, og skulle jeg hente noget for mor i den bageste stue, hvor bogskabet stod, glemte jeg, hvad jeg skulle for at blade i bøgerne, og jeg kunne læse inden jeg kom i skole.

Vi holdt foruden avisen også "Ugens Nyheder" og jeg Børnebladet, hvor der fulgte nogle spændende romaner med: "Den døde ø" og "På det vildne hav", nej, hvor var de gode. Titlerne borger for kvaliteten.

Den engelske luksusdamper Titanic stødte på sin jomfrurejse mod et isbjerg og sank, og hundreder af mennesker druknede. Det blev fortalt, at orkestret til det sidste havde spillet "Nærmere Gud

til dig” og denne salme blev trykt i mangfoldige eksemplarer og sunget mange steder i Danmark, også på Draghøj. Mor havde overtaget et klaver fra Moster, som havde købt flygel. Mine forældre var ret musikalske, sang og spillede engang imellem om aftenen. Mor havde en køn stemme og kunne, akkompagnere efter gehør til de sange, hun kendte fra sin ungdom, og de var gennemgående så rørende, at jeg sad betaget næsten grædefærdig på en trebenet skammel ved siden af klaveret. Far kunne spille harmonika, mundharpe og citar. Desværre efterlod de slet ingen musikalitet til mig.

En hel hjemlig katastrofe indtraf den dag, et flagrende gardin i et åbenstående vindue væltede etageren, og alle de fine, små nipsting gik itu, så da har nok både mor og jeg været grædefærdige. Foruden at lege med kattekillinger havde jeg flere dukker. Der var en, der var helt min egen og en, der havde været min Fasters, og som havde en gammeldags porcelænshoved. Den ville være penge værd i dag, men er forsvunden for mig. Det er morsomt at sy hatte til dem. Man brugte ofte strudsfejer til hattepynt i de år, men det kunne jeg jo ikke skaffe, så hønsefejer var da ret så dekorative. Når vi var et par stykker sammen, spillede vi bold, hinkede i ruder, sjippede eller nipsede.

Man skulle prøve at få sin egen nål skubbet hen over medspillerens, og så havde man vundet. Nåle med meget store enten runde glashoveder eller fugle havde selvfølgelig meget større værdi end de mange almindelige små, man havde siddende rundt i kanten af sin nålepude.

Om sommeren gik jeg ofte aftentur med mine forældre ad markvejen for at se på afgrøderne, gerne fulgt af ”Snuspeter”.

Mærkelig nok så vi, så vidt jeg husker, aldrig fasaner, harer endsige ”dyr” på disse ture, så det har der nok ikke været. Men flere aftener, når vi kiggede ud i gården gennem stuevinduet, kunne vi have den glæde at se en pindsvinemor med sin lille flok af runde bolde komme snusende ud af vognporten for at se, om den stenbro belagte gårdsplads bød på noget spiseligt eller drikkeligt. Mælk var f.eks. en livret.

Da sprøjtemidler ikke fandtes, kunne mange insekter være temmelig plagsomme om sommeren. Myg, hvepse og navnlig fluer, befandt sig aldeles godt i det varme køkken og de tilstødende stuer. I nogle år blev der stillet nogle gamle underkopper forsynet med en plantegift, der hedder Kvæssia på bordene.

Fru og hr Johansen

Det så næsten ud som de valsede gryn, man har nu, kun var farven gullig, og når produktet blev badet med et eller andet, tiltrak det fluerne, og man fik tilintetgjort nogle af dem. Tilsyneladende var fremgangsmåden mere human, men mindre

effektiv end en senere med de lange klisterstrimler, der så aldeles væmmelige ud med fluer, der sad fast der, mens de kæmpede sig til døde. Jeg fristedes undertiden til at befri nogle af dem, men det kunne jo ikke lade sig gøre, når de først var indsmurt i klisteret.

Fra de første år af min tid i den toklassede skole hos den enestående lærer Johansen, der var langt forud for sin tid, husker jeg intet, men jeg husker en del fra store klasse, hvor jeg gik i til august 1912. Da var det meningen, jeg skulle til Odense og begynde i en pigeskole, hvor man havde den nye mellemskole, der sluttede med realeksamen. Det kunne lade sig gøre, da jeg kunne bo hos min moster kommunelærerinden og hendes mor. Til afsked havde mine forældre Lærer Johansens til spisning, og det er borddækningen med det "nye" porcelæn, der sjældent blev brugt, der har bidt sig fast i min erindring.

Tilbage til landsbyskolen, hvor der hver morgen blev holdt andagt. Fru Johansen spillede violin til salmesangen, og eleverne skiftedes til at bede Fadervor bagefter. En dag, det var min tur, gik jeg pludselig i stå, det var frygteligt, og siden da var min aftenbøn: "Lade det ikke blive mig i morgen", og siden har jeg til min private bøn aldrig

brugt Fadervor! Vi lærte en del salmer udenad og store dele af Luthers Katekismus med forklaringer og anmærkninger I og II.

Vi skrev og regnede så godt som altid med griffel, (som vi kunne købe på skolen) på vores små skifertavler, der var nemme at tørre af med vores svamp eller tavleklud. Der var ikke et overvældende forbrug af papir og blyanter, da det kun var enkelte diktater og skønskrivning der blev brugt bog til. Forskrifter til skønskriften havde lærer Johansen selv lavet, og de lå på lange strimler i en mappe på katedret, hvor vi kunne vælge, hvilken vi ville have. Mange af forskrifterne var med digteres navne, fødesteder osv., og hvert ord skulle skrives af på en hel linje, og der var netop det antal, der passede til skrivebogens linjetal.

Johansen var en udmærket oplæser og fortæller; og ofte var det fornøjelige ting som Hertz og Heiberg, han forlystede os med, men indimellem prøvede han noget alvorligt og svært, som vi sikkert intet har forstået af.

Jeg husker, han en tid læste Paludan Mullers "Kalanus" - et digt om verdenserobreren Alexander den Stores møde med den indiske vismand Kalanus. Vi var åbenbart så begejstrede over dette

digt, at vi flere dage, når Johansen kom ind efter middagspausen, rejste os, strøg hen over håret og råbte i kor: "Kalanus, Kalanus". Så fik vi "Kalanus", som et eksempel på elevernes medbestemmelse om undervisningen allerede dengang!

Jeg var meget interesseret i gennemgangen af Danmarkshistorien, men noget skuffet sommetider, for jeg var så optaget af Ingemanns romaner, som jeg lærte fra ende til anden, at jeg åbenbart vidste mere om Valdermars-tiden end lærer Johansen, for han var åbenbart slet ikke klar over, hvem der havde gjort hvad og hvorfor!

Skolen, eller vel snarere læreren privat, havde nogle fysiske apparater, hvor vi prøvede at stå i rundkreds og få stød fra en elektrisermaskine. Vi så også lysbilleder af et eller andet frygteligt jordskælv, som der var flere af i de år. Sønnen, Johannes, læste til lærer på det tidspunkt, og det har vel bidraget til, at faderen var meget med på nye ting i undervisningen.

Gymnastik i skolen var også begyndt dengang. I den ene ende af legepladsen stod klatrestativet, hvor det var "in" at sidde i frikvarteret. Det havde tove med eller uden knuder, glatstangen og den

Langstrup skole, Humlebækvej 36 fra 1898 - 1940, hvor skolen nedlægges og eleverne flyttes til Fredensborg Skole.

meget tykke stolpe, ”Tykke Mor”, samt ringe og trapez. Ved siden af stod bommen, og der var buk og støtter til højdespring i redskabshuset og langbold var det boldspil vi dyrkedes mest.

Der var særlig to tider i året, hvor vi havde det mægtigt på legepladsen. Dels om efteråret når alt det nye brænde, skolen skulle bruge om vinteren til skolestuen og privaten, var læsset af som solide stykker i store bunker. Dels i sneperioder om vinteren, hvor vi ”byggede” fæstninger og sloges drabeligt piger mod drenge.

I et lille hjørne af pladsen ved hækken og Johansens have, var det tilladt os piger at lege ”have”, hvis vi havde lyst, og som noget nyt, som skolelæreren begyndte på var en slags efterskole, hvor jeg var med mit sidste år. Vi havde lidt engelsk og noget verdenshistorie, og de unge blev også samlet til oplæsning og leg på sommeraftenerne. Fru Johansen gav pigerne håndarbejdsundervisning om eftermiddagen, når drengene var gået hjem, og om sommeren fik vi lov at sidde ude i haven i de timer.

Et år samlede vi ind til fødselsdagsgave til Johansen og en dreng insisterede på, at gaven skulle være et rygegarniture fra ”Importøren”. Da Jo-

hansen ikke røg, vil jeg håbe, at han byttede det. Hvis vi ved en sådan lejlighed blev inviteret til chokolade i privaten, var vi naturligvis med tidens respekt for en lærer meget stille og generte, og en lærers hjem så jo også anderledes ud, hvad møblementet angik, end de bondestuer vi kom fra.

Johansen kunne godt slå og det måtte man gerne hvis elever var for uartige. Han blev frygtelig vred et år, hvor en af drengene ”skulle i gården” 1. maj, og kom ind og sagde, at der stod en mand udenfor, der ville tale med skolelæreren. Da Johansen lukkede døren op, råbte vi triumferende: ”Majkat” (som åbenbart svarede til Aprilsnar), men det skulle vi aldrig have gjort. På hjemvejen havde vi mange revolutionsplaner for, som vist nok var glemt inden næste skoledag og læreren lod nok Majkatten gå i glemmebogen.

Ikke langt fra skolen lå Højsager Mølle, som foruden at male korn og bage rugbrød, som de kørte rundt med, også havde en butik, hvor man kunne købe forskelligt, og det var en vældig tjans, hvis en af skolekammeraterne skulle op at hente noget til sin mor i middagsfrikvarteret, og man fik lov at gå med for at solde lidt. Slige besøg kunne vel nok være skyld i, at en lille ubefæstet sjæl ”stjal” penge

af sin sparegris og rystede en 25-øre, der var en anselig sum, ud gennem revnen i ryggen. Den er gul og eksisterer endnu.

En sommerdag inden høsten havde nogle af os fundet på, at vi skulle gå ind i en rugmark efter skoletid og solde med sodavand og slik. Om marken var Lundegårds eller gamle Hans Jensens, ved jeg ikke. Gårdene lå så nær hinanden, men jeg ved, hvor marken lå. Datidens skoleelever havde heller ikke englevinger.

For resten var det noget forvirrende, at gamle Hans Jensen faktisk var betydelig yngre end unge Hans Jensen, der havde børn, jeg gik i klasse med.

Skolevejen var temmelig lang, særlig hjemturen med de forskellige svinkeærinder. Om vinteren skulle isen i grøften altid prøves, enten den kunne bære eller ej, og det resulterede i mange våde sokker, da fodbeklædningen var tykke hjemmestrikkede strømper og træsko med halmvisk. I mange år havde jeg altid frosthuler på hælene, og det var heller ikke så sært. Vi skiftede selvfølgelig træskoene om til kludesko i skolegangen, hvor de blev stillet i en snorlige række under knagerne til vores overtøj, og altså taget frem i frikvartererne.

Hvis vejret var meget dårligt, når vi skulle hjem, var der en af fædrene, der sendte en vogn eller slæde med halm i bunden, som kunne rumme, dem der boede i nærheden af hinanden og sådan en dag havde grøfterne ingen chance. Om der var rigtige skoleskovture, er jeg ikke klar over, men måske var en køretur til Helsingør med sejltur til Helsingborg noget, skolen havde arrangeret med forældrene.

En forårsdag i 1912 spadserede vi fra skolen gennem skoven til Toelt, hvor Johansen vel havde forbindelser. Om det var den dag, beretningen om Frederik d. 8.'s død i Hamborg var nået Langstrup, ved jeg ikke, men det er da meget sandsynligt.

Vi Langstrupper fra selve byen kom sammen til hinandens fødselsdage. Hos mig gik det mindre godt et år, efter jeg i lang tid havde forberedt noget underholdning i retning af en sketch, hvor indholdet nok har været et uddrag af noget, skolelæreren havde læst eller fortalt. Det har nok været meget kedeligt, for smedens Elisabeth blev sur, forlod lysthuset, hvor det skulle foregå, og gik hjem.

Da min skolegang i Odense begyndte, var jeg

naturligvis kun hjemme i de lange ferier, og forbindelsen til Langstrup blev mindre selvom nogle stykker af os sendte jule- og fødselsdagskort til hinanden. Portoen var 5 øre. Ydermere blev ”Draghøjgård” solgt pga. min fars sygdom, og jeg fik mit rigtige hjem i Odense.

Lærer Johansen og jeg sendte i årenes løb en del jule- og fødselsdagshilsner til hinanden, og nogle af Johansens er blevet gemt, mine har næppe været så værdifulde. Da jeg havde taget lærereksamen 1921, besøgte jeg skolen, og man ville have, at jeg nu, hvor vi var kolleger, skulle sige du, men det kunne jeg ikke gå med til.

Jeg snakkede gamle dage med Hans Jensens Marie og Peder Johansens Marie, der nu var fru Jørgensen, og stadig boende på Bognegård, der var helt bygget om, og jeg var også oppe at se mit gamle hjem indvendig. Senere har jeg kun set det fra vejen.

Hvor længe lærer Johansen og hans kone levede, ved jeg ikke, men det sidste brev, jeg har liggende er fra 30. juni 1933, og det slutter som sædvanlig med kærlig hilsen til mig og min familie. Blandt andet skrev han, at mange gamle elever havde hu-

sket hans fødselsdag, som nok har været ”rund”. Det var småt med helbredet for dem begge, men for hans vedkommende klarer han alligevel meget havearbejde og har selv malet stakittet, ”der er det længste og fineste på vejen”.

De bor nu for anden gang i Hillerød efter afskeden fra Langstrup. Nogle år var de i Grenå for at være i nærheden af sønnen, der var ansat der, hvor vi besøgte dem i 1930.

I brev bagefter fortælles, at han er for sløv, men at det er rart, at sønnens familie kan hjælpe dem at bruge produkterne -- og også, at det var godt, de kunne køre med os hen til Pastor Holms, Fru Johansen havde været med til et D.M.S. møde i Missionshuset, havde fået en lænestol at sidde i, så hun omtrent kunne deltage i hele mødet, men havde jo været meget træt den følgende dag, De savner begge Sjælland, bliver aldrig jyder. Spørger, om vi har overstået Oberamergau, som vi åbenbart havde talt om. Der havde Johansens været 8 år tidligere og en tur til Svejts ... Min mand og jeg fik den oplevelse at overvære Passionsspillet 1930.

Efter krigsårene 1939-45 hvor de fleste kun havde forbindelse med deres nærmeste, kom der en tid

omkring 1950, da vi fik arrangeret nogle sammenkomster, hvor man fortalte om oplevelserne i den mellemliggende tid.

I efteråret 1954 var 4 af Langstruppigerne hos os i præstegården i Vestsjælland i to dage.

Marie Jørgensen, Bognegård, kørte da de havde fået bil, så Marie kunne køre for den datter, der var bleven ramt så alvorligt under polioepidemien.

Vi havde det rart sammen og Marie Jørgensen og undertegnede skrev breve de kommende år og jeg har besøgt dem i deres lille hyggelige aftægts-hus i et hjørne af deres mark nær ved de unge på gården og med udsigt til det gamle hjem.

Nu i 1979 er der kun en enkelt af de nære Langstrupkammerater tilbage. Jeg selv sidder efter 1975 alene i et ældre hus i Skælskør. De 40 år

som præstekone i et landsogn med en stor præstegård, en kæmpe have, fire børn, mange ferie børn og andre feriegæster, og som aktiv deltager i den lokale husmoderforenings arbejde plus meget andet er gået forbavsende hurtigt.

Når jeg som gammel sidder og læser breve fra min barndoms dygtige og afholdte lærerpar Chr. Johansen og fru Caroline skrevet i 1930, forstår jeg dem meget bedre, end da jeg i sin tid modtog dem. Haven er for stor, kræfterne små, og så er der gigten og de andre besværligheder, der følger med alderdommen, og savnet af den egn og de mennesker, hvor de var i de mange år, Vi, der gik i Langstrup skole i vor barndom, kan kun være glade for den gode undervisning, lærer Johansen gav os.

Fik vi mon nogensinde sagt ham Tak!

Folk & fæ i Langstrup 1959-2010

Af Peter Læssøe Stephensen

På danmarkskortet fylder Langstrup ikke meget, blot lidt flueskiidt efterladt mellem Øresund og Fredensborg. En "hovedgade" på 3-400 meter. Det er alt... og alligevel.

Her har boet mennesker i umindelige tider. Generation har fulgt generation, og hver har aflejret minder. En gang i mellem, når det lykkes at finjustere sanseapparatet korrekt, er det muligt at afsløre et flimser af menneskelig kriblen og krablen. Aflevet liv, der vil udgøre grundstoffet i fremtidige myter.

Jeg har boet i Langstrup siden 1960. Har altid holdt af stedet. Faktisk så meget, at det har udviklet sig til et afhængighedsforhold.

Først var der Mosen med de visne sivs ydmyge okker og med kramsfuglenes uforskammede chikane af de dovent svævende rovfugle. Men snart blev det beboerne, der kom i fokus. Trods deres tilsyneladende retlinede nordiske gener, fandt jeg lige på den anden side af hækken en vrimmel af typer og skæbner, som det er værd at lære nærmere at kende, at fortælle om.

Jeg var klar over at en så stor nærhed stiller krav om en vis sanddruhed i skildringen. En vis, men så heller ikke mere. Det her er ikke en politirapport.

For at skabe overskuelighed er jeg stort set gået frem fra ejendom til ejendom i geografisk rækkefølge. Fra øst mod vest. Se kort.

Kortets røde tal (1-22) henviser til den rækkefølge (øst mod vest) landsbyens huse nævnes i artiklen. Fotos af husene har samme nummerering og tal i [1]skarpe parenteser i teksten henviser således til kort og fotos.

Overleveringen hævder, at det stråtækte hus i det første farlige sving rummede Langstrups Røgeri [1] Beviset er, at der er to skorstene, og at den ene eller endda af anseelige dimensioner.

Snart efter vi var flyttet til byen, fik vi en omhyggeligt formuleret invitation – nærmest en tilsigelse om at møde til søndagskaffe. Den kom fra den hæderkronede modstandsmand, senere oberstløjtnant Ove Mandrup-Poulsen, som havde købt ”Røgeriet” kort efter krigen.

Oberstløjtnanten viste stolt sin have frem og forklarede dens pragt med tilførslen af ”Morgenvand”. Et middel jeg ikke kendte. Med prisværdig præcision fik vi gennemgået recepten: Nattens pis spædet op med rigeligt vand.

Skjult bag yppige Rododendroner ligger Langstrup Petanque Bane (LPB). Efter at have rejst rundt i Frankrig i 4 år og spillet med kugler på de forskellige baner, syntes vi, at Langstrup også skulle

*Nr 1 Langstrupvej 39.
Foto SAVE, 1999.*

have mulighed for at dyrke sporten. Banen[2] blev anlagt efter Dansk Petanque Forbunds anvisninger. Der blev holdt stor åbningstræf med både mad, drikke og turnering. Stor succes. Siden den gang har ingen haft lyst til at gøre brug af banen.
ÆRGERLIGT. SPILD.

Efter den store landbrugsreform og dens udflytninger var der 5 gårde tilbage i Langstrup. Den ene lå [3] i den lille granskov på vestsiden af vejen. Nu er bygningerne væk. Enkelte kan huske, at de har set mørke skikkelser luske rundt

mellem træerne. Måske har polske sæsonarbejdere fra teglværkerne indrettet sig en boplads her.

I det næste farlige sving ligger Bognegård [4] med 50 tdr. land. Her boede Ida og Immanuel sammen med Idas forældre, som senere flyttede til det aftægtshus, de fik bygget overfor "Røgeriet". At det ligger lidt akavet i forhold til resten af byen skyldes, at afløbsmyndighederne krævede, at det skulle ligge så og så mange meter højere end Bognegård. Ida og Immanuel havde mødt hinanden på forsøgsgården Trollesminde, hvor

Nr. 2 Langstrupvej 37A.
Foto: Google Streetview,
2009.

mange ægteskaber mellem sjællandske piger og jyske karle blev grundlagt. Ida og Immanuel kom til at spille en stor rolle i vores liv. Blandt andet fordi vi nogenlunde samtidig hver fik 3 børn, der gennem hele deres barndom fik stor glæde af hinanden. Senere fik Ida og Immanuel deres fjerde barn, så de havde Anne-Marie, Lars, Hanne og Per. Det er bemærkelsesværdigt, at der dengang boede ca. 28 børn i Langstrup. At antallet af børn siden er faldet så drastisk er helt sikkert en følge af kommunens meget restriktive stipolitik. Ingen vil lade deres børn køre til skole

ad Langstrupvej med den alt for hurtigt kørende trafik.

Ida og Immanuel holdt meget af børn; Immanuel lod dem sidde med, når han bearbejdede sine marker. Hans traktor var noget så sjældent som en orange farvet FIAT. Nem at kende. Det var Immanuel også. Med imponerende stædighed fastholdt han sin Brovst dialekt, som vi alle – næsten – lærte at forstå ved at lytte til de sange han foretog, mens han passede sin dont, som i høj grad drejede sig om kreaturerne ve og vel. Om

*Nr. 4 Langstrupvej 30.
Foto Peter L. Stephensen,
omkr. 1975*

Nr. 5 Langstrupvej 35. Foto Peter Heiberg, 2016

foråret flyttede han kalvene fra sin fine besætning til Saltholm, hvor de nød det fede græs hele sommeren. En tur børnene elskede at være med på. Ved en brand i 1973 blev gårdens længer ødelagt. Med stor energi og mod blev ulykken brugt som afsæt for en udvidelse og modernisering, så besætningen voksede fra 35 køer til 48.

Måske på grund af Langstrup Moses tørv havde byen to vognmandsforretninger. Reimar Alten-

burgs var den ene. Lige overfor Ida og Immanuel byggede han sit fine grundmurede hus [5]. Tegltag og gule murstensydervægge. Her boede han med sin kone og deres tre børn.

Reimar boede sine første 8 leveår i Sverige. I den barske tid under den store depression ernærede hans far sig ved at køre rundt i Skåne og omegn og male gårdportrætter. Charmerende billeder, der trofast skildrede bøndernes besiddelser.

Som alle rigtige vognmænd kunne Reimar fortælle mange vovede historier. Når der var fest i byen – der blev afholdt forbløffende mange kobberbryllupper – trak nogle af mandfolkene over i et hjørne, hvor Reimar og hans kollega Einar forlystede deres publikum med skildringer fra den nordsjællandske virkelighed. At netop vognmænd havde så meget at berette hang sammen med erhvervet. Ofte måtte de vente på læs i de store grusgrave; det gav gode muligheder for at holde sig ajour med de sidste nye vittigheder om vikingernes hærgen ved egnsspillene i Frederikssund. Potente karle, de vikinger.

Nr. 6 Langstrupvej 28 - På garagebunden er i 2003 opført en ny bolig. Foto; Peter Heiberg, 2016

Den slags brød Ellen sig ikke om. Hun havde et tungere sind. Meget tid brugte hun på at løse konkurrencerne i de utallige ugeblade, hun holdt. Jeg husker det, som om posten hver uge bragte gevinster til Ellen. Cykler, køkkenudstyr og den slags.

SÅ EN DAG SKETE DET...

Ellen og Reimar vandt en rejse jorden rundt i Se og Hørs store jubilæumskonkurrence i 1990. Turen nød de, selvom det var svært at få Ellen til at sætte ord på de glæder de mødte under-

Nr. 7 Langstrupvej 33. Foto SAVE, 1999.

vejs. Til gengæld holdt hun meget af at fortælle om den oplevelse det havde været at have Otto Leisner til bords ved den store gallamiddag i Børssalen.

Overfor deres villa byggede Reimar en stor garage [6]. Adskillige gange blev den smadret af de gale bilister, der terroriserer Langstrup og som i deres fortravlethed overser at svinget er mindre end 90°. Men mere interessant er det, at deres barnebarn fik tilladelse til at bygge et dejligt hus på de eksisterende fundamenter.

I et beskedent hus [7] ved siden af Ellen og Reimar boede Peter Jørn og Anna og deres 5 børn samt Annas søsters 2 børn, som de havde taget til sig. Lidt penge tjente Anna på sine ribsbuske. Bærrene gik hun med til Lønholt, hvor hun afsatte dem til en handelsgartner.

Det var små forhold, der kun gav mulighed for beskeden hygiejne. I hvert fald demonstrerede kassedamerne i Brugsen deres opfattelse ved at spraye deres territorium med duftende vande, når Anna nærmede sig. Til jul tog Anna så revanche. Hendes juleudsmykning var storslået. Byens bedste. Gulv til loft juletræ og fehar alle steder. Byens børn blev inviteret ind for at nyde overdådighederne.

Da Anna blev enke, gjorde velfærdsstaten sin pligt og sikrede, at hun kunne flytte til en aldersrente bolig i Fredensborg. Hendes hus blev solgt til Kjell Bjørlie, som forlængede det og indrettede det til aftægtsbolig for sine forældre.

Også i det næste hus [8] – det røde med stråtag – var der trangt. Her boede Dagmar og Frederik Altenburg samt børn. Da de var flyttet, var der en periode med gennemtræk. Huset var for lille til familiebolig, men meget velegnet til fraskilte. En tid var det en arkitekt og hans veninder. Det var stormfulde tider, som vi kunne følge med i via de overnattendes biler. Fortrinsvis pressede citroner, som det passede sig for kulturradikaler.

Et andet par skændtes ofte og gerne. Det resulterede for det mest i, at en bil med vrede gearskift fræsede ud af byen. Og så en dag meddelte vores børn: "Nu er det alvor. Hun har taget støvsugeren med!"

Siden fulgte en rolig periode med Røde Jytte og Ralph. Hun spillede trompet i Jernbaneorkesteret og var med til at forfatte Langstrupvisen. Ralph havde forstand på elektronik. Fortid og fremtid i ét. Da de skulle til at have børn, solgte

Nr. 8 Langstrupvej 31. Foto SAVE, 1999.

de til en enlig mand. Ideelt for huset, trist for landsbyen.

På det hjørne, hvor bygaden og mosevejen mødes, lå et mindre gartneri [9] med lidt landbrugsjord til. Her boede Kaj og Mary med deres to børn, Kirsten og Gert. Væsentligst var det, at Kajs faster også boede der. Hun ejede ejendommen, og så vidt vi kunne skønne, fik hverken Kaj eller Mary lov til at glemme det. Det var et sted, der virkede som om lykken havde slettet det af sin huskeliste.

Nr. 9 Langstrupvej 26. Foto SAVE, 1999.

Men så, da de skulle holde kobberbryllup, satte Mary alle sejl til: Hele byen blev inviteret. Først tarteletter, så kalvesteg. Derefter høns i mængder. Dessert. Rødvinen havde netop holdt sit indtog. Jeg hørte et par ældre gæster kommentere udviklingen: ”Ja, når der er fest, så skal der jo være vin. Ak, ja.”

Mary og Kaj havde jo to børn. Kirsten, hende er det vist gået godt. Den anden, Gert, var et mærkeligt gennemsigtigt barn, der pludselig materialiserede sig, når man mindst ventede det.

Markant reklameslogan hvori Langstrup indgår. Foto: Peter Heiberg

Der er ingen tvivl om, at han blev mobbet i skolen. For anderledes. Da han blev lidt ældre, hørte vi om hvordan han dansede på bordene på kroen. Det, samt de andre løjer, han var god til, tjente han lidt penge ved.

Kaj overlevede ikke Faster med mange år. Da han var død, var der flere der rådede Mary til at sælge ejendommen og flytte til sit hjemsogn i Jylland, hvor hun ville kunne sidde som en holden borger. Det ville hun ikke. Hun ville ikke flytte, så langt væk fra Kajs sidste hvilested.

En entreprenant entreprenør tilbød hende at

bygge hende et fint, moderne parcelhus i et godt kvarter i Fredensborg mod at overtage ejendommen i Langstrup. Den hoppede hun på. Desværre led det hus hun fik bygget så meget af byggesjusk, at det blev til en myte blandt de lokale håndværkere.

Fasters ejendom blev siden solgt til nogle dygtige og driftige mennesker, John og Jytte. De gjorde snart vor by Sjællandsberømt ved at døbe deres firma Langstrup Æg og overalt så man deres lastvogne, der samlede æg hos mange landmænd og især deres koner. Den store udlænge blev til pakkeri og mere end det. Gæstfrit lod Jytte og John

Nr. 10 Langstrupvej 24 Foto S.A.V.E, 1999.

Langstrupperne holde deres større fester der. Bl.a. Elses og mit bryllup.

For at et lille bysamfund, som Langstrup, kan opfatte sig som en tryk enhed, kræves det, at der blandt beboerne er nogen, der tør tage et initiativ og som har kræfter til at se mere på helheden end på deres eget lille muldvarpeskud. Et sådant energibundt var Langstrup så heldig at have i Nete (Agnete) [10], som var gift med byens anden vognmand, Einar.

Tørvearbejdere foreviget i Valdemar Møllers streg i Politikken 1944.

Allerede under Krigen spillede hun en rolle. Når Tørvekontrollen kom, havde hun en aftale med arbejdsstyrken i mosen om at hejse Dannebrog. Så kunne de lige nå at standse maskinerne, så kontrollen ikke kunne se, at det var det rene mudder de skar op.

Nr. 11 Langstrupvej 22. Foto Kurt Christensen, 2015.

Samtidig var hun en god kristen, som dirigerede med de tålmodige damer, som sikrede overskuddet i Kirkens Korshær.

I en periode, hvor hun arbejdede i Magasin, tog hun et ekstra tidligt tog, så hun kunne nå morgenandagten i Domkirken. Fint skulle det være. Netes ambition var, at vor by præsenterede sig. Det nagede hende, at en af de forrige sognefogeder havde kaldt den østlige ende af bygaden for Skidenstræde. Der har nok boet nogle teglværksbørster. For at komme fornærmelsen til livs, sørgede hun for at vejen ud for hendes hus altid var velfejt. Noget af et job med de mange heste,

som færdedes på vore veje. Hun overtalte også sin genbo til at overdrage sig pasningen af hans stengærde. Naturligvis lykkedes det for Nete at forlænge sæsonen, så hun selv og vi andre kunne nyde et blomsterorgie fra tidligt forår og indtil frosten atter viste sig. Især hendes georginer blev beundret.

Når hun havde fødselsdag inviterede hun alle byens børn til chokolade og bagværk. Da hun fyldte 80 år, var hun blevet en verdensdame. Hun tog ofte til Spanien for at besøge sin veninde fru Krestensen fra nr. 20, og hun spillede L'hombre med eliten. Det var derfor helt naturligt, at Nete fejrede sin runde fødselsdag med 80 gæster til spisning og dans i Kroens store sal.

Efter udskiftningen var der 5 gårde tilbage i Langstrup; Bognegård, Dragehøjgård og Brønshjerggård eksisterer endnu. Som allerede nævnt er en forsvundet, og den sidste Hjulmagerens gård [11] mistede efterhånden pusten på grund af et for lille jordtilliggende. Ejerens titel var også nedvurderet til parcellist. Han solgte resterne og da han – Peter Hansen – og hans kone Agnes flyttede til Store Fælle blev ejendommen solgt til Memborg, som var meget populær. Hvorfor ved

Nr. 12 Langstrupvej 20. Foto SAVE, 1999.

jeg ikke, måske fordi han indrettede hønsegård på loftet. Noget der gav anledning til megen undren og klog snak.

Siden blev Hjulmagerens gård solgt til tørvegrosserer Vilhelm Petersen. Han var anderledes, som man siger. Grunden kan have været, at han spillede klaver, eller måske var det fordi han var et venligt menneske: Da Ulla – en af døtrene fra Bognegård – blev meget syg, samlede han penge ind blandt tørvefolkene til et sølvarmbånd, som hun fik til trøst.

Senere fik han en blomsterhandel i Lyngby. Han endte på Bornholm, hvor et af hans børn boede. Så blev gården solgt til Richard og hans norske kone Lillemor. De faldt godt til i byen. Han var tæppehandler og ivrig jæger, noget der tæller. Hun så i høj grad godt ud, og tilmed var de gæstfrie.

Det var en fornøjelse at se Lillemor, når hun i højhælede sko promenerede ned af bygaden klædt på, som om hun skulle møde veninderne på Østergade eller Jægersborg Allé.

Nu kommer vi til en kaotisk periode i Langstrups historie. Nutiden ankommer.

Det starter som i så mange film.

En mand kommer til byen, eller er det kontanterne, der kommer først? Søholm Andelsmejeri bliver nedlagt. Andelshaverne får deres andele udbetalt. De penge bliver fornuftigt brugt til centralvarme, køkken og badeværelse.

Nogenlunde samtidig ankommer Leo. Han var VVS mester. Lige den mand, der var brug for. Han købte Jens Jørn og Henriettes hus [12]. Jens havde tjent som altmuligmand på de omliggende gårde, man fnisede lidt, når man talte om ham.

Han brugte megen tid på sit loft, hvor tagvinduet gav god udsigt til den solbadende Lillemor. Henriette var en mystisk skikkelse. Ingen havde set hende, alligevel vidste man at hun eksisterede, og at hun var en skønhed naturligvis.

Leo ville omdanne Jens Jørns hus til bolig, og på grunden på den anden side af vejen, som også hørte til ejendommen, gik han i gang med at få bygget et værksted.

Næsten samtidig erhvervede Richard et mere passende domicil og etuifabrikant Winther-Jensen købte Hjulmagerens gård og fik den totalt renoveret. Mere betydningsfuldt var det, at med etuierne kom industrien til landsbyen. Hjemmeindustri, men alligevel.

Alle sad i deres sparsomme fritid og limede små plastikindsatser i smykkeæsker. Det skete på akkord, så det gjaldt om at rubbe neglene. Det var ikke lige et arbejde, der egnede sig til store bondehænder. Resultatet var, at indtjeningen varierede meget fra familie til familie. Det medførte nogen jalousi.

Efterhånden stilnede efterspørgslen efter forlovel-

sesringetuier af. Og nu meldte der sig alvorligere problemer. Winther-Jensen familien var meget tiltalende. Han, altid venlig og hjælpsom. Hans kone havde en god udstråling, det samme gjaldt de fire børn.

Desværre blev Leo og fru Winther-Jensen glade for hinanden. Et forhold opstod. Hr. Winther-Jensen fandt ud af forholdet. Gik i sort og skød sig.

Byen var dybt rystet og sorgfuld over den søde kvindes og hendes børns skæbne. Efter et stykke tid magtede hun ikke længere livet og begik selvmord.

Tilbage stod fire forældreløse børn. Det viste sig, at dem var der virkelig gods i. Den ældste påtog sig forældreansvaret og sammen med sine søskende styrede han familien sikkert i havn.

Leo solgte sit værksted og flyttede fra Langstrup og gled ud af byens bevidsthed.

Værkstedet blev arbejdsplads for forskellige håndværkere. Efter et stykke tid solgte de gården, som nu hed Mosegården til vor brobygger Niels og Lisbeth Gimsing. Han har som ingen

Nr. 13. Langstrupvej 29. Foto Peter Heiberg, 2016

andre stået for store broprojekter ude og hjemme bl.a. Storebæltsbroen.

Mest spændende var det i den periode, hvor nogle udenlandske handelsfolk rykkede ind. De indrettede dels en bolig dels en klargøringscentral for brasilianske hummere. Hvad de gjorde ved dyrene fandt vi ikke ud af. Det stank afskyeligt. Heldigvis havde de med på holdet en samba skønhed. Når hun øvede sin kunst for fratrukne gardiner, kunne meget tilgivelse opnås.

Nr. 14 Langstrupvej 16. Foto Peter L. Stephensen, omkr. 1975

Efter at Leo havde gjort Jens Jørns hus i stand, appellerede det til en mere velhavende socialgruppe. Først rykkede Leo's arkitekt ind. Han blev skilt, og hans kone kørte sig ihjel i et af Grønholtsvingene.

Så blev det solgt til enken efter den kendte samler af moderne kunst Kresten Krestensen. Hun boede her et halvt år ad gangen, den anden halvdel tilbragte hun i Spanien, hvor Nete ofte besøgte hende og hendes spanske hushol-

Nr. 15 Langstrupvej 27. Foto SAVE, 1999.

derske. Da de flyttede permanent sydpå, blev huset solgt til en vinhandler, Tegldal. Han lignede det han var, forhandler af portvin.

Rødmosset, hvidt hår og overskæg. Rar. Der var almindelig enighed om, at hans kone var i ordets bedste betydning en fin dame. Nydelig klædt når hun en enkelt gang begav sig ud i Langstrup, hvor hun høfligt sagde "De" til dem hun mødte.

De to var en pryde for byen og en synliggørelse af de ændringer, der var sket i samfundet.

Nr. 16 Langstrupvej 25A. Foto SAVE, 1999

Fra gamle kort og tællinger ved vi, at Langstrup "altid" har haft en smedje. Og at den stort set altid har ligget på samme sted. I 1886 købte en smed selve værkstedet af enken. Boligen [14] ville hun ikke af med, ej heller tilbygningen på værkstedet. Det gav mærkelige matrikelskel.

Til sin store familie købte den nye smed et hus [15] på den anden side af vejen. Det fordoblede han i bredden. Hans søn, "vores smed Christian", øgede senere ejendommen med en grundmuret garage med indbygget svinesti.

Meget kan fortælles om smeden. Han var en retlinet kristen, som mærkeligt nok også holdt Politiken. En kombination som gjorde integration besværlig. Han var en charmerende mand, som mange venligtsindede kvinder gerne ville hjælpe.

Især var der Tatol-damerne fra Græsted eller Helsingør. Mindst 2 gange om året endevendte de huset. Skrubbende det både ude og inde. Vaskede storvask og lagde til tørre på hækken.

Smedens naboer mod vest var Jens Vejmand og Josephine [16]. Jens Vejmand var ikke vejmand, til gengæld var han bedst kendt for at gå rundt til gårdene og klippe beboernes hår. Med stor undren fandt man ud af, at deres datter Sylvia sov under en dyne uden vår.

Jens Vejmand solgte huset til Kjell Bjørlie, en dygtig tonemester og sær person. Han var hjælpsom ud over alle grænser. Dybt engageret i at hjælpe både naboer og mennesker fra de fremmede lande, som han besøgte gennem sit arbejde. Samtidig havde han et dybt anarkistisk forhold til myndighederne, som han mente, det var en borgerpligt at drille.

Nr. 17 Langstrupvej 23. Foto Kurt Christensen, 2015.

I mange år kørte han i en gammel, tilsyneladende udslidt bil. Det var ham en fryd at blive standset i et paragraf 17 eftersyn. Efter langvarige undersøgelser måtte politiet hver gang erkende, at alt var i orden.

Den samme leg legede han med skattevæsenet, som nægtede at tro, at han og hans familie kunne opretholde livet for det privatforbrug han opgav. Hvert år blev han indkaldt til torskigilde og hver gang måtte væsenet anerkende Kjells regnskaber.

Da han mødte til gilde i ligningsrådet for femogtyvende gang, foreslog Kjell, at kommunen skulle fejre ham og jubilæet med en lille festlighed. Ingen i sognerådet kunne se det morsomme i det forslag.

Inga hed Kjells kone. Hun var en stille og hjælpsom jyde, som alle kunne lide. Sammen fik de børnene Anne og Niels Peter. Gennem mange år var hun sygehjælper på Usserød Sygehus. I sol, i sne stampede hun på cykel – på alle tider af døgnet – afsted til sit arbejde. Ingen – ingen – forsømmelser.

På Dragehøjgård [17] med 30 tdr. land regerede Amalie, da vi flyttede til. Hun var den Langstrupper vi først mødte. En dag, da vi skulle hjemad efter at have set til byggeriet, kom en sort fugl flagrende efter os. Det var Amalie med sit sjæl og sin truende stok.

”Hør Stefsen, skal De bruge Deres lokumssæde? Hvis ikke, så vil jeg gerne overtage det”. ”Naturligvis. Så snart De får brug for det”, svarede jeg lidt kluntet.

Vores sæde var et lidt antikt mahognisæde, som

den forrige ejer havde efterladt. Det egnede sig ikke fuldt ud til et nymodens træk og slip, og den slags fik alle, da der i 1959 blev indlagt vand. Til vores overraskelse viste det sig ved samme lejlighed også, at Langstrup var udstyret med en fælles kloak, som ingen vidste eksisterede, men som de fleste brugte. Det er en sag så kompleks, at den kan bruges som eksamensopgave og rollespil på administrationshøjskolen.

På Dragehøjgård boede Amalie, som ejede gården, hendes datter Katrine og dennes mand Henning og deres to børn Lise og Henrik.

Henning var et tålmodigt menneske. Det kunne der godt være behov for. Katrine havde temperament, og Amalie kunne lide at dirigere, især med Henning.

Gården blev drevet med den yderste sparsommelighed. Kun et enkelt lampested med en søvrig pære oplyste roerummet, så fodringen af roehakkemaskinen foregik nærmest i blinde.

Kontanter var der ikke så mange af. Æggesalg og børsalg hjalp til, og i de gode vintre med snefygning, havde Henning travlt med at holde

Nr. 10. Langstrupvej 21. Foto SAVE, 1999.

Strandvejen ryddet. Det var derfor forståeligt, at han købte en stor, stærk Magirus-Deutz traktor. Desværre kom der en række milde vintre, som ikke kastede meget guld af sig. Katrine døde. Henning solgte gården og flyttede til Humlebæk. Senere ejere har solgt dele af jorden fra og restaureret nogle af bygningerne.

Mærkeligt at tænke på, at op til midt i halvtredserne var der to købmandsbutikker i Langstrup. Derudover kunne man handle i Lønholt, Højsager og Daugløkke. Da vi kom hertil, var der kun én købmand tilbage.

Det andet købmandshus [18] – nabo til Katrine og Henning – var købt af zigøjnerslægten Rosenhagen. Flittige folk, der kørte Sjælland tynd efter gammelt jern og fjer. Desuden var de snilde til at reparere slåmaskiner og redskaber.

Nævnes skal det, at de hvert andet år maledes deres eternittag. Nogle gange grønt, andre rødt, aldrig sort eller hvidt.

Huset blev solgt flere gange efter at Rosenhagen var flyttet til Sorø egnen.

Først var det til Lars, fritidsklubleder, der var i besiddelse af en munter uvidenhed, som han udnyttede til at få noget fra hånden. Men det var ikke ligefrem varige værdier han efterlod, det gjorde de næste par ejere heller ikke. De var mere optaget af deres slædehunde, som prægede byen med deres hylen. Deres hundegård blev mærkeligt nok placeret lige op til skellet til Katrine, som larmen gik voldsomt på nerverne. Til sidst kom en ejer, som med utroligt besvær fik ejendommen gjort langtidsholdbar.

Overfor Kjell og Inga lå Brønsbjerggårds fodermesterbolig [19]. Den familie, vi lærte bedst at kende, var frugtbar. Der blev ofte holdt både

dåbsgilder og fødselsdagsfester. Huset var for lille til de mange gæster. Det problem blev løst ved at musikken sad på kanten af lemmen op til loftet med benene hængende ned blandt gæsterne, mens musikkens krop samt harmonikaen var skjult i loftets mørke.

Vores børn og fodermesterens legede sammen. Det medførte desværre at hækken blev gennemhullet. Da jeg fik fat i den 6-8 årige Oluf med hængeøjnene og irriteret spurgte ham, hvor

mange gange jeg havde sagt, at han skulle gå udenom, lagde han hovedet langt nok tilbage og så op på mig og sagde venligt ”117 gange”. Siden er huset blevet forlænget og restaureret. Har været aftægtsbolig og lejet ud til blandt andet en politimand, der hørte til det hold, der skulle passe på den kongelige familie, som har stor betydning for områdets selvværd.

Da vi købte smedeenkens hus [20], var hun for længst død, og huset var på vej til at blive sommer-

Nr. 19. Langstrupvej 18. Foto SAVE, 1999.

Nr. 20. Langstrupvej 16. Foto SAVE, 1999.

bolig. Men det blev forbudt. Boligmanglen gjorde, at engang helårsbolig, altid helårsbolig. Reglen blev strengt håndhævet. Men ingen ønskede at tilbringe hele året i Langstrup, så vi fik den gamle ruin fra 1744 til en rimelig pris. Det var udsigten over marker og mose, der betog os. Den, samt den landsbytryghed, som den tætte bebyggelse udstrålede. Her ville være godt for vores børn at vokse op.

Efterhånden spredte vi flere byggeklodser ud på grunden. Vores drøm var at skabe en landsby i landsbyen, og samtidig pressede vores græske kærlighed på. Den kan ses i de mange hvide mure, der zigzagger rundt om på grunden. På et tidspunkt købte vi smedjen, som var faldefærdig – intet fundament! Den blev totalt genopbygget og indrettet til atelier for min kone, Marlene.

Da rygterne om den kommende restaurering begyndte at brede sig, tog Smeden en dag fat i mig og spurgte om det var sandt, at jeg ville fælde den store rødtjørn, som stod i vestskellet?

”Nej, bestemt ikke.”

”Det var godt, for under den fik Smeden sit Ja.”

Vores nabo mod vest er Brønsbjerggård [21] med

Nr. 21. Langstrupvej 14. Foto SAVE, 1999.

90 tdr. land. Langstrups største landbrugsejendom, som har været i familiens eje i hvert tilfælde siden den store udskiftning. Da vi flyttede herop – og i adskillige år efter – kunne vi ved forårstide se vores nabo Hans stille og roligt pløje tøndeland efter tøndeland med hest og plov.

Hans var konservativ på den gode måde. Man skal opføre sig ordentligt. Ikke være smålig. Være til at stole på, og – som han selv har fortalt – hver dag kl. 12 indtage et varmt måltid, der skal omfatte brun sovs og hvide kartofler.

Med Hans' nationalkonservative indstilling måtte han naturligvis blive medlem af modstandsbevægelsen. Ikke noget han talte om, men efterhånden kom det frem, at det var mange våbenedkastninger, han var med til at modtage.

Også på Brønsbjerggård var det enkefruen, der styrede hus, have og køkken. Hans' kone Grethe, som var en meget smuk kvinde, fra en nærliggende landsby, har ofte fortalt hvordan svigermor hersede med hende.

Urimeligt, at en flittig gårdmandskone skulle jages rundt af sin forgængerske, som havde fungeret i en tid med masser af piger og karle til at tage sliddet. Men nye tider slår ikke samtidig igennem på alle områder.

Af og til foldede gården sig ud. Det kunne være ved runde fødselsdage eller – igen – ved et koberbryllup. Det kunne begynde lidt stift. Bordplanen, de smukke blomster, de mange gæster, som man skulle rundt og trykke i hånden og sige god aften til lagde en dæmper på gemytterne. Snart blev stemningen dog mere fri og sange, skåler og taler hjalp også. Ved én lejlighed rejste en stor, tung mand sig: ”Jeg er ikke taler,

jeg er heller ikke en død murer, bare en murer. Her kan I få en lille historie: ”Nede i byen kom en lille dreng gående med sin søster, som tudede i vilden sky. ’Det er dog forfærdeligt, som hun vræler’, sagde præsten, som netop kom forbi. ’Det er ingenting. Så skulle Hr. Pastoren ha’ hørt, da mutter fik patterne i vridemaskinen.’ Det var bare det, jeg ville sige.”

Den var svær at give igen på!

Nu sidder Jørgen på gården. Han er sjette generation. Som udtryk for landbrugets barske vilkår

Nr. 22. Langstrupvej 12. Foto Peter Heiberg, 2015

må både han og hans kone Gunhild passe et fuldtidsjob udover det arbejde som gården kræver. Den smukke lange længe [22], som afslutter Langstrup, var dér hvor Laura havde sin købmandsbutik. Udvalget var ikke stort. Det repræsenterede det nødvendige. Deriblandt øller. Mange har siddet på skrænten på den anden side af vejen og nydt en fyraftensbajer. Til børnene var der negerkys. De var lidt oppe i årene, kunne man se på krateret i toppen, skabt af den længerevarende udtørring. Heldigvis var der også mange af de nødvendige produkter som havregryn, mel, sukker, brun sæbe, eddike.

Langstrupvej 16

Der var altid ordentligt og pænt. Martin, Lauras mand, passede de 4 tønder land, som hørte til ejendommen. Han havde også et par grise.

Et beskedent flittigt liv indtil OMS'en kom i 1962. Den knækkede Laura. Hun kunne ikke holde ud hele tiden at være under mistanke. Sådan følte hun det, når to store arbejdsduelige toldbetjente skulle sidde i timevis og granske hendes regnskaber. Da OMS'en i 1965 steg til 12,5 % havde hun fået nok. Langstrups sidste købmand lukkede og dermed bevægede vi os endegyldigt ind i nutiden med dens problemer. Først og fremmest ændrede geografien sig. Automobilerne formindskede afstandene. Nu kræver det mere bevidst arbejde at opretholde det gamle landsbysammenhold, som var en naturlig selvfølge af det arbejdsfællesskab, som vi alle var en del af på den ene eller anden måde.

Det bliver spændende at se om Langstrup stadig eksisterer om nogle år eller den er blevet slugt af byudviklingen.

Langstrup vue

LANDSBYGADEN ANNO 1975. FOTO: PETER L. STEPHENSEN

Langstrup visen

I løbet af en del fester blev Langstrupvisen til. Den er ikke udtryk for den store poesi, men til gengæld et bevis for at der findes mennesker der forstår ganske usnobbet, at have det godt sammen både i det daglige og i festligt lag.

Mel: Lundeborghymnen

1.

Er du trist, og har du sorg i sinde,
så tag med mig ned til Langstrup by,
for det er det bedste sted at finde,
og vi har det allerbedste ry.

Her er mose vand,
her er ler¹og sand,
her er lærde mand,
her er bondens kald.

Er du trist, og har du sorg i sinde,
så tag med mig ned til Langstrup by.

2.

Er du frisk, og har du fri om tirsdag'n,
så tag med mig ned i hækkeklub.

Alle damerne syn' s, det er sagen,
mænd'ne syn's, det er det rene fup.

Her er snakketøj,
her er teen drøj,
her er hjemmebak,
her er hyggeligt lag.

Er du frisk, og har du fri om tirsdag'n,
så tag med mig ned i hækkeklub.

3.

Vil du lære: hækle, sy og strikke,
da gå med i hækkeklubben hen.
Du får også dejlig te at drikke
og lidt nyt fra Langstrup med dig hjem.

Her er godt humør

nu som altid før,

og her læres bør,

hvordan man det gør.

Glade går vi i vor klub om tirsdag'n,

der er varme, hygge og humør.

4.

Er du frisk, og har du lyst at kende
alle pigerne, som nær dig bor,

Syn' s du nyheder er lige sagen,

og at venskab gennem snakken gror.

Så er her øl og snak,

her er jak - e - jak,

her er tant og fjas,

og lidt gammeldags.

Har du lyst med os at være sammen,

så velkommen her ved dette bord.

Kort over Langstrup

Kurt Christensen

I det følgende er der udvalgt forskellige korttyper der dels skal vise Langstrup, som det er tegnet på forskellige kort, men samtidig vil der ved de enkelte kort blive fortalt lidt om hvad korttypen indeholder af oplysninger, som kan benyttes til, blandt andet, at fortælle byens historie til forskellig tid.

Langstrup og Roland ejerlavene dækker tilsammen et meget stort areal og skal dette vises på ét kort vil dette blive meget fortrængt i denne bogs format. Derfor vises arealet i sin helhed blot på kortet der optræder i sidste side af bogen.

Dette kort er et udsnit af Geodætisk instituts 4-cm - Kort 1514II NØ der dækker området Asminderød – Espergærde – Kokkedal.

Kortet er tegnet ud fra luftfotograferinger ca. 1968 og rettet i marken omkring 1975.

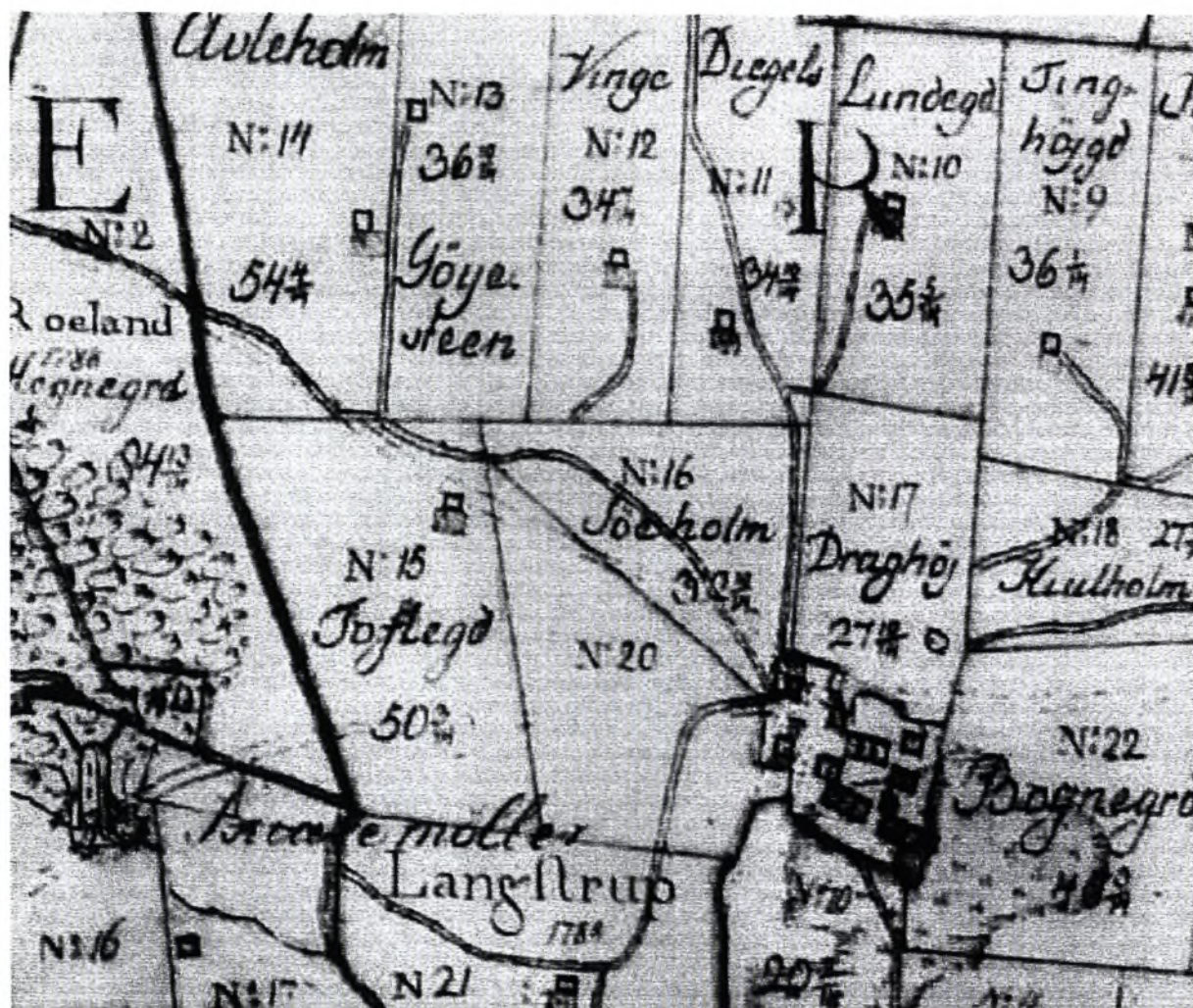
På grund af Langstrup Ejerlavets størrelse er målestoksforholdet, der oprindeligt er 1: 25.000,

hvor 4 cm. på kortet er lig med 1 km. i terrænet, formindsket i bogen, så at hele ejerlavet kan vises oversigtligt på ét kort.

Dette kort kan således benyttes af læserne til at stedfæste de i bogen benyttede stednavne.

De øvrige kort er udvalgt således at man, på de 3 første kort, viser forskellige matrikulære forhold fra omkring 1788 til 1877 og på de næste 6 kort, tilsammen med startkortet, viser udviklingen af de topografiske geodætiske kort fra 1824 til omkring 1975.

Vil man vide mere om kort generelt anbefales bogen: Peter Korsgaard: "Kort som kilde" Der også er kilde til dette kapitel.

Dette kort er et udsnit af et Minoreret Sognekort, et forenklet kort, som viser gårdenes arealer og placeringer efter udflytningen fra Langstrup landsby. Gårdene har bevaret de numre de havde inde i landsbyen ifølge det tidligere viste udskiftningskort. Udover disse numre er også angivet gårdenes navne, samt deres areal i Tdr. land. Mod nordvest ser vi Hegnegård i Roland og nederst til venstre har vi Skæremøllerne med vand- og vindmølle.

Som eksempel på et færdigt matrikellkort er dette fra perioden 1854 til 1877. Matrikellkort indgår også i et andet kapitel i bogen. På kortet kan vi se alle gårdene indenfor ejerlavet markeret med rødt. Skolen ligger dog uden for kortet. Gårdene vises med deres matrikulære grænser. Med signatur er vist vådområder, åer, søer og mod syd er vist nogle af englodderne.

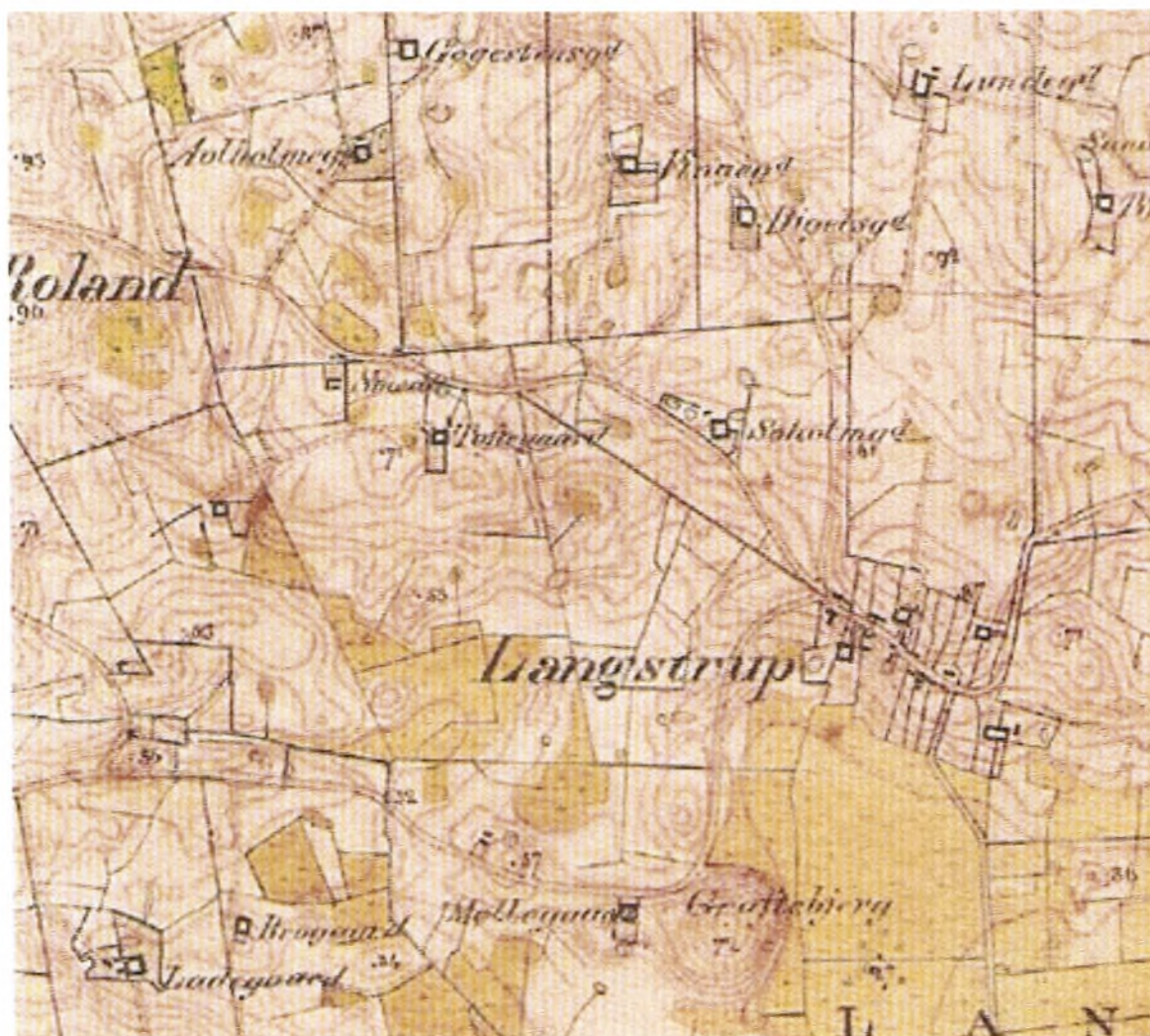

Dette kort kaldes Generalkvartermesterstabens kort og er udgivet i 1824. Kortet blev trykt i 1: 20.000 og er karakteristisk ved at højdeangivelserne er vist med de såkaldte Lehmannske bakkestreger, som grafisk viser højderne, hvorfra hældningsstreger vender væk fra bakketoppen. Jo tykkere og tættere stregerne er tegnet, jo stejlere er terrænet. Kortet er tegnet til militært brug efter Napoleonskrigene, hvor man erfarede at kortene manglede højdeangivelser. Det supplerer matrikelkortet og viser forholdene efter udskiftningen.

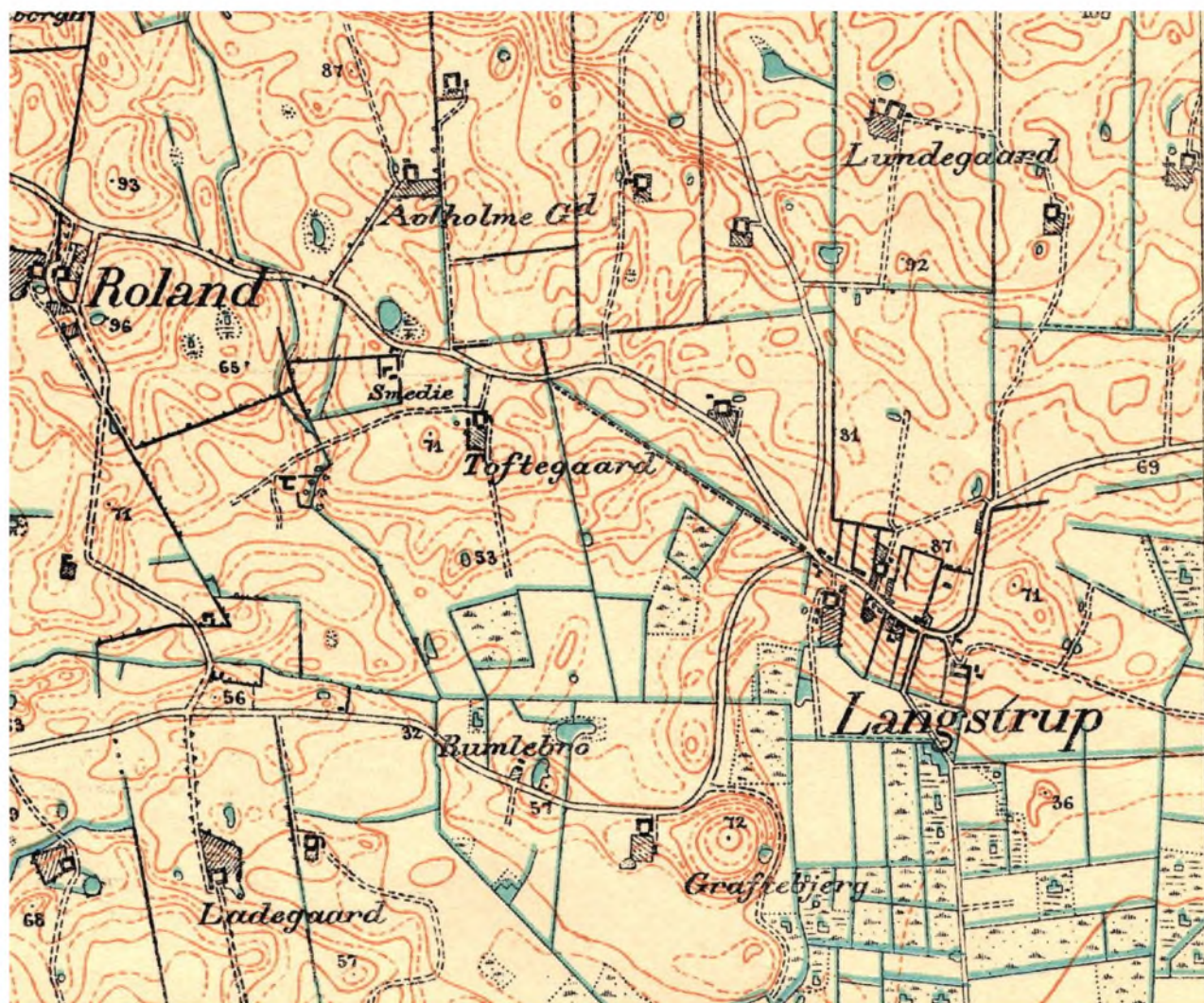
Langstrup og Roland Byers Jorder, vestre Blad.
 Asminderød Sogn, Linge Borgerby Herred. Frederiksborg Amt.

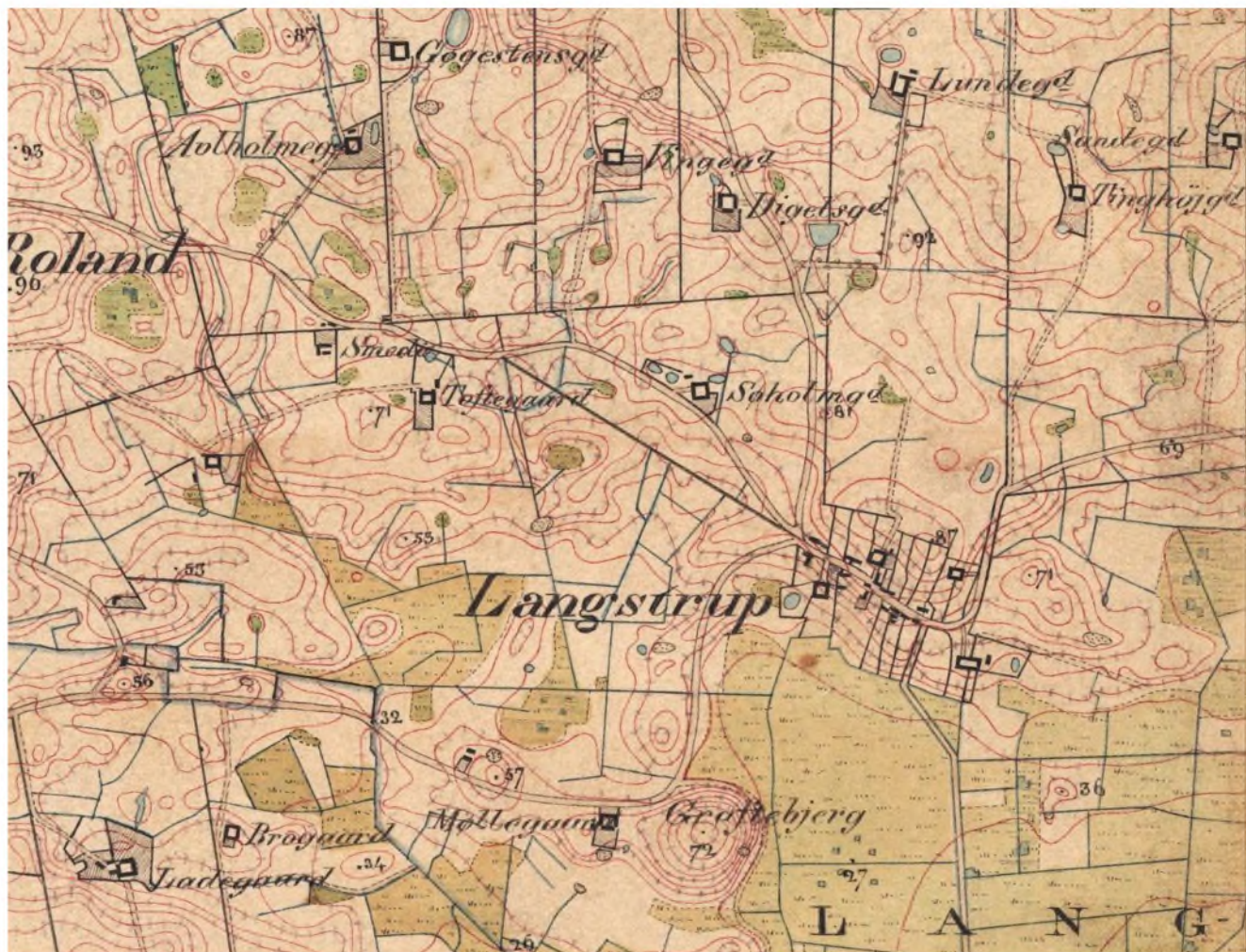
Dette er et såkaldt Byblad, som er et led i den første nye opmåling af hele Danmark efter Videnskabernes Selskabs kort. De blev udgivet i 1: 20.000 baseret på en triangulering. Det er et såkaldt ø-kort opmålt i 1857, hvor hvert ejerlav tegnedes for sig (Langstrup på 2 kort) og til sidst sammenfattedes de til større kortblade. Derved forekom der fejl og divergenser i randområderne. Kurvebilledet har ækvistancen 5 fod (ca. 1½m.). Højdemål er angivet på kortet og bogstavmarkeringerne henviser til navnestoffet i margenen.

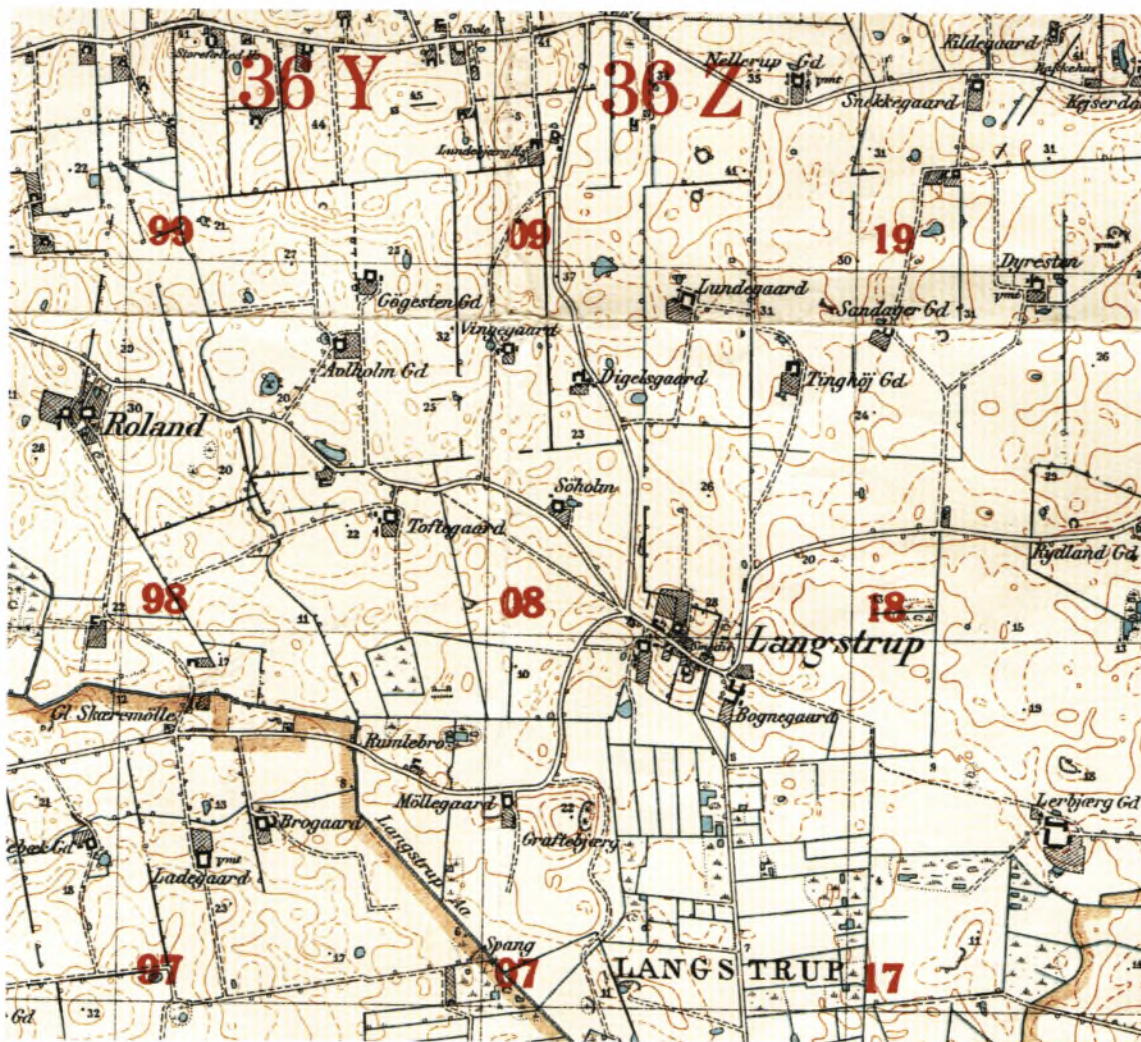
Her er så udsnit af det færdige kortblad "Fredensborg", baseret på bybladet fra 1857 der var tegnet i marken af Major Abrahamsen. Det kaldes Generalstabens kort og man kan se at det er forenklet i forhold til bybladet. Navnestoffet er kommet på plads og kun de nødtørftige højdeangivelser er med. Bemærk de meget smukt tegnede bogstaver og den flotte farveholdning. Sikkert Danmarks smukkeste kortserie?

Som afløser til Generalstabens kort fra 1857 blev der i 1881 foretaget en tydelig og grundig revision i marken og en omtegning af kortet nr. 25 "Fredensborg". Det drejer sig om en anderledes farveholdning og lidt ændrede signaturer, men det har i øvrigt bevaret den smukke tegning. Kurveintervallet er stadig 5 fod.

Her har kortet fra revisionen 1881 undergået en ny revision i 1900, hvor det klart væsentlige er at 5 fods kurverne er blevet interpoleret om til 2½ meters kurver på tegnebrættet, hvor kurver delelig med 5 er heltegnede, medens de mellemliggende 2½ meters er tegnet stiplede. Det giver et mere roligt billede og gør kortet lettere læsbart. Typografien er også gjort mindre og spinklere og det giver også bedre plads til kortdetaljerne. Der også foretaget kortrevisioner i marken.

Dette er udsnit af et såkaldt Målebordsblad i Lavformat M2729 Fredensborg, markeret som Målt 1898, Rettet 1930, enkelte rettelser 1941 og trykt ved Geodætisk Institution 1950. De har i modsætning til de høje blade 1½ gang så stort areal pr. kort. Kortet er tegnet på samme måde som kortet fra 1900, men er revideret i marken. Det røde overtryk er et koordinatnet beregnet til militært brug til udpegning af punkter i terrænet – Før man opfandt GPS.

